

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ

“แนวทางจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมจริยธรรมการอยู่ร่วมกันใน
สังคมพหุวัฒนธรรม”

เรื่อง

“จริยธรรมการอยู่ร่วมกันของชุมชนพหุวัฒนธรรม : กรณีศึกษา
ปฏิบัติการทางสังคมของชุมชนคลองหก ในเขตชลประทาน
ทุ่งรังสิต จังหวัดปทุมธานี”

โดย อาจารย์ กิตติกาญจน์ หาญกุล

สิงหาคม 2560

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ

แนวทางจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมจริยธรรมการอยู่ร่วมกันใน
สังคมพหุวัฒนธรรม”

เรื่อง

“จริยธรรมการอยู่ร่วมกันของชุมชนพหุวัฒนธรรม : กรณีศึกษา
ปฏิบัติการทางสังคมของชุมชนคลองหก ในเขตชลประทาน
ทุ่งรังสิต จังหวัดปทุมธานี”

อาจารย์ กิตติกาญจน์ หาญกุล

วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
และวิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

Abstract (บทคัดย่อ)

Project Code : สัญญาเลขที่ SRI58H0801

Project Title : “จริยธรรมการอยู่ร่วมกันของชุมชนพหุวัฒนธรรม : กรณีศึกษาปฏิบัติการทางสังคมของชุมชนคลองหกในเขตชลประทานทุ่งรังสิต จังหวัดปทุมธานี”

Investigator : อาจารย์ กิตติกาญจน์ หาญกุล
วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

E-mail Address : kkhankun@gmail.com

Project Period : 1 กันยายน พ.ศ. 2558 – 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2559

งานวิจัยเรื่องนี้ต้องการศึกษาเงื่อนไขความเป็นไปได้ในการสร้างจริยธรรมการอยู่ร่วมกันของชุมชนพหุวัฒนธรรม โดยเลือกพื้นที่ชุมชนคลองหก หมู่ 8 ต.บึงคำพร้อย อ.ลำลูกกา ในเขตชลประทานทุ่งรังสิต จังหวัดปทุมธานี เป็นตัวแทนกรณีศึกษาชุมชนชานเมืองซึ่งมีความเป็นพหุวัฒนธรรมเพิ่มขึ้นจากการผสมผสานระหว่างชุมชนดั้งเดิมซึ่งเป็นคนไทยและกลุ่มผู้ย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ซึ่งเป็นแรงงานเพื่อนบ้าน โดยผู้วิจัยได้สร้างความสัมพันธ์กับผู้นำชุมชนและชาวบ้านในพื้นที่กรณีศึกษาระยะหนึ่งจากงานวิจัยก่อนหน้านี้แล้วซึ่งเป็นต้นทุนสำคัญในการทำวิจัยเชิงคุณภาพ ทั้งนี้ ในการระบุปัจจัยที่นำไปสู่การสร้างจริยธรรมการอยู่ร่วมกันของสังคมชุมชนดังกล่าว ผู้วิจัยได้สำรวจปฏิบัติการทางสังคมของชุมชนดังกล่าวในแง่การปรับตัวของชุมชนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ และการสร้างข้อตกลงเพื่อการอยู่ร่วมกันในชุมชน โดยให้คำจำกัดความของ “จริยธรรมการอยู่ร่วมกัน” ว่าเป็นการสร้างคุณค่าบรรทัดฐาน กฎ กติกา หรือ ข้อตกลงร่วมกันของสมาชิกในกลุ่มหรือชุมชน โดยสมาชิกยินยอมพร้อมใจปฏิบัติตามกฎ และใช้กฎ ที่ได้กำหนดร่วมกันเพื่อจัดการข้อขัดแย้งหรือปัญหาที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มหรือชุมชน

ชุมชนกรณีศึกษานี้ มีลักษณะสำคัญทางพหุวัฒนธรรมของความสลับซับซ้อนไม่เป็นหนึ่งเดียวในแง่การผสมผสานของวิถีชีวิตทั้งแบบเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม และมีความหลากหลายของชาติพันธุ์จากการย้ายเข้ามาอยู่อาศัยของประชากรจากหลากหลายที่มา โดยในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา มีการย้ายเข้ามาอยู่อาศัยของแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้านจำนวนมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากประเทศกัมพูชา ทั้งนี้ กลุ่มเป้าหมายของการศึกษาประกอบด้วย กลุ่มผู้นำชุมชน นายกองค์การบริหารส่วน

ตำบล เจ้าของหอพัก ผู้ดูแลหอพัก เยาวชน กลุ่มแรงงานเพื่อนบ้าน ชาวบ้านที่เคยทำงานในโรงงาน และเจ้าของร้านค้าในชุมชน

ผลจากการศึกษาพบว่า การสร้างข้อตกลงในการอยู่ร่วมกันระหว่างชาวชุมชนดั้งเดิมกับกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่นั้นแบ่งออกเป็นสองรูปแบบคือ 1) ข้อตกลงร่วมกันทางสังคมที่ไม่ได้เป็นลายลักษณ์อักษร เป็นเพียงกติกาที่รับรู้ร่วมกัน และ 2) ข้อตกลง-ที่มีลักษณะที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนมากกว่า ซึ่งเป็นข้อตกลงในระดับหอพัก โดยนอกจากบางหอพักจะมีเป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว ยังมีหัวหน้าคนงานที่เป็นตัวกลางสื่อสารระหว่างแม่บ้านหอพักกับแรงงานเพื่อนบ้านในหอพัก ซึ่งการมีข้อตกลงทั้งสองแบบช่วยคลี่คลายสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างชาวบ้านในชุมชนกับกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านได้

ทั้งนี้ การศึกษาสามารถระบุองค์ประกอบสำคัญที่เป็นเงื่อนไขความเป็นไปได้ในการสร้างจริยธรรมการอยู่ร่วมกันของสังคมพหุวัฒนธรรมในชุมชนชนเมืองซึ่งเป็นกรณีศึกษา ได้แก่ 1) การใช้ความอดกลั้นในระดับปัจเจก มากกว่าการเคารพหรือเข้าใจวัฒนธรรมของแรงงานเพื่อนบ้าน 2) ความเข้มข้นของอคติทางชาติพันธุ์ 3) มีตัวกลางประสานความสัมพันธ์ 4) การมีพื้นที่สาธารณะ เช่น พื้นที่สาธารณะของชุมชนทั้ง ตลาด วัด และสวนสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อเป็นพื้นที่การเรียนรู้ระหว่างกันของชาวบ้านกับกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้าน และ 5) การมีนโยบายสนับสนุนให้เกิดสังคมที่มีลักษณะพหุวัฒนธรรม

นอกจากนี้ ในงานวิจัยได้มีข้อเสนอในเชิงนโยบาย ดังนี้

1) ผลจากการศึกษาพบว่านโยบายที่สนับสนุนให้เกิดสังคมพหุวัฒนธรรม ในหลายระดับทั้งในระดับกระทรวง หรือระดับจังหวัด เพื่อสนับสนุนการสร้างสังคมที่เป็นธรรมและเคารพความแตกต่างหลากหลายผ่านกฎหมายหรือระเบียบต่างๆ แต่ไม่มีกระบวนการหรือปฏิบัติการเพื่อสร้างความเข้าใจในระดับปัจเจกบุคคล เพื่อลดหรืออคติทางชาติพันธุ์ ทำให้เกิดความย้อนแย้งระหว่างนโยบายกับการปฏิบัติในหลายระดับ ดังนั้นสิ่งที่ควรเพิ่มเติมนอกเหนือจากการกำหนดนโยบายคือการมีปฏิบัติการเพื่อลดหรืออคติระหว่างชาติพันธุ์ และสร้างความเข้าใจระหว่างกันให้มากขึ้น

2) องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นระบุว่าสองอุปสรรคสำคัญในการบริหารจัดการและกำกับดูแลแรงงานเพื่อนบ้านในพื้นที่ของตนคือ ทิศทางการกำหนดนโยบายจากบนลงล่างซึ่งพื้นที่ไม่มีส่วนร่วมและข้อจำกัดในอำนาจหน้าที่ทางกฎหมายขององค์กรฯ ตัวอย่างสำคัญที่พบจากการศึกษาได้แก่ การที่รัฐกำหนดนโยบายผังเมืองจากส่วนกลาง ซึ่งเปลี่ยนพื้นที่ภายใต้การบริหารของ อบต. จากพื้นที่เกษตรกรรมและอยู่อาศัยเป็นพื้นที่อุตสาหกรรม อันส่งผลให้มีแรงงานต่างถิ่นจำนวนมากย้ายเข้ามาในพื้นที่ โดยที่ อบต. ไม่สามารถปฏิเสธได้ ทั้งนี้ ในด้านการจัดการในเชิงข้อมูลพบว่า อบต. ไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลจำนวนแรงงานอพยพในพื้นที่รับผิดชอบของตนทั้งที่เป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญในการวาง

แผนการพัฒนาระดับท้องถิ่น ยิ่งไปกว่านั้น อบต. ไม่สามารถทำการสำรวจได้เองเนื่องจากอำนาจในการสำรวจข้อมูลดังกล่าวเป็นของกระทรวงแรงงาน

ดังนั้น ผลจากการศึกษานี้จึงเสนอให้กระบวนการจัดทำนโยบายสาธารณะมีทิศทางจากล่างขึ้นบนมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายด้านแรงงานและการใช้ประโยชน์ที่ดิน ซึ่งควรต้องปรึกษาหารือกับ อบต. ที่เกี่ยวข้องอย่างถี่ถ้วนเนื่องจากเป็นหน่วยงานบริหารพื้นฐานที่สุดที่ต้องรับผิดชอบในระดับชุมชน นอกจากนี้ยังจำเป็นต้องมีการบริหารส่วนท้องถิ่นต้องสามารถเข้าถึงข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นต่อการกำหนดนโยบายและบริหารจัดการพื้นที่ของตน

Keywords : พหุวัฒนธรรม (Multicultural), ชุมชนชานเมือง (Suburban Community), แรงงานข้ามชาติ (Migrant Workers), จริยธรรมทางสังคม (Social Ethic)

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(1)
สารบัญ	(4)
สารบัญตาราง	(6)
สารบัญภาพ	(7)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญและความเป็นมา	1
1.2 คำถามการวิจัย	2
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย	2
1.4 นิยามศัพท์	2
1.5 กรอบแนวคิดในการศึกษา	3
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม	5
2.1 แนวคิดจริยธรรมและศีลธรรม	5
2.2 แนวคิดพหุวัฒนธรรม (multiculturalism)	10
2.3 แนวคิดปฏิบัติการทางสังคม (Social Action)	13
2.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	15
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	21
3.1 การเลือกพื้นที่การวิจัย	21
3.2 วิธีดำเนินการวิจัย	21
3.3 แหล่งข้อมูลและการเก็บข้อมูล	22
3.4 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล	23
3.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	24
บทที่ 4 ผลการศึกษา	25
4.1 บริบททางประวัติศาสตร์ของชุมชนบริเวณทุ่งรังสิต	25
4.2 บริบททางสังคมและเศรษฐกิจอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี	27
4.3 ประวัติศาสตร์การพัฒนาชุมชนคลองหก หมู่ 8 ตำบลบึงคำพร้อย	32
4.4 ปฏิบัติการทางสังคมในบริบทของความหลากหลาย	40
4.5 พื้นที่ส่วนรวมในชุมชน	51

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.6 นโยบายส่วนท้องถิ่น	51
4.7 นโยบายระหว่างประเทศ	53
4.8 สรุป	53
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	55
5.1 บริบทการพัฒนาชุมชนคลองหก	55
5.2 การปรับตัวของชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ	56
5.3 การสร้างข้อตกลงเพื่อการอยู่ร่วมกันในชุมชนพหุวัฒนธรรม	57
5.4 เงื่อนไขความเป็นไปได้ของการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรม	58
5.5 อภิปรายผล	60
5.6 ข้อเสนอแนะ	63
รายการอ้างอิง	65
ภาคผนวก	69

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
4-1 แสดงจำนวนประชากรโดยเปรียบเทียบ	28
4-2 ประสิทธิภาพการในเขตชุมชนคลองหก หมู่ 8 ตำบลบึงคำพร้อย อ.ลำลูกกา	39

ตารางผนวกที่

1 จำนวนโรงงาน เงินทุน คนงานและจำนวนแรงม้า จำแนกตามจำพวกอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดปทุมธานี	70
--	----

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1-1	กรอบแนวคิดในการศึกษา	4
4-1	ที่ตั้งและอาณาเขตจังหวัดปทุมธานี	28
4-2	ที่ตั้งและอาณาเขตอำเภอลำลูกกา จ.ปทุมธานี	29
4-3	แสดงที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดปทุมธานี 2557	30
4-4	การกระจายตัวของโรงงานอุตสาหกรรม ในพื้นที่จังหวัดปทุมธานี	31
4-5	ที่ตั้งและอาณาเขตตำบลบึงคำพร้อย	33
4-6	แสดงที่ตั้งโรงงาน สถานที่สำคัญ และพื้นที่สาธารณะของชุมชนคลองหก	38
5-1	แสดงการประสานความสัมพันธ์	59

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและความเป็นมา

การยอมรับความแตกต่าง หลากหลายของผู้คนในสังคมไทย ได้รับความสนใจมากขึ้น ภายหลังความขัดแย้งและการแบ่งแยกทางเชื้อชาติหรือชาติพันธุ์มีแนวโน้มก่อให้เกิดความรุนแรงใน อนาคต จากกรณีความรุนแรงในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งบริบทของสังคมไทยในระยะ 50 ปีที่ผ่านมาไม่ได้ให้ความสำคัญกับนโยบายด้านพหุวัฒนธรรมอย่างเป็นทางการ แต่ให้ความสำคัญกับ ความเป็นชาติพันธุ์เดียว อัตลักษณ์เดียว และการสร้างให้ทุกคนเป็นคนไทยมาโดยตลอด ดังนั้นการ ปรากฏตัวขึ้นของความหลากหลายทางเชื้อชาติและวัฒนธรรมในระยะ 20 ปีที่ผ่านมา (ศิริจิต สุนันตะ. 2556, น.5-10) ส่งผลให้สังคมไทยได้หันกลับมาทบทวน และให้ความสำคัญกับความหลากหลายทาง วัฒนธรรมมากขึ้น ประกอบกับนโยบายการเปิดประเทศสู่ประชาอาเซียนได้ผลักดันให้เกิดนโยบายที่ ให้ความสำคัญกับคำว่า “พหุวัฒนธรรม” ผ่านการวางยุทธศาสตร์การทำงานของรัฐทั้งส่วนกลางและ ภูมิภาค

พื้นที่จังหวัดปทุมธานีแต่เดิมเคยเป็นแหล่งปลูกข้าวสำคัญของประเทศ และมีการวางระบบ ชลประทานอย่างทั่วถึง โดยในช่วงของการขุดคลองรังสิตเพื่อขยายเขตชลประทานตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 (สุนทรีย์ อาสะไวย์, 2530) ได้ส่งผลให้ผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ ทั้งคนมอญ กลุ่มไทย-แขก ลาว อพยพเข้ามาในพื้นที่เพื่อทำงานเป็นกรรมกรขุดคลอง หรือเป็นแรงงานรับจ้างทำนา ซึ่งในระยะต่อมา เมื่อมีนโยบายเพื่อขยายพื้นที่อุตสาหกรรมและประกาศเขตนิคมอุตสาหกรรมนวนคร ปริมาณการ อพยพผู้คนเพิ่มมากขึ้น เกิดการก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรม หมู่บ้านจัดสรร ศูนย์การค้า และการ บริการเพิ่มขึ้นโดยลำดับ (กิตติศักดิ์ วิทยาโกลเลศ และคณะ, 2553) ที่ดินบริเวณทุ่งรังสิตเริ่มกลาย สภาพจากพื้นที่เกษตรกรรม เป็นอุตสาหกรรมและการพาณิชย์ ผู้คนในบริเวณนี้จึงประกอบไปด้วย ชุมชนเกษตรกรที่ยังเป็นชาวนา ชุมชนชาวสวน ชุมชนบ้านจัดสรร กลุ่มแรงงานรับจ้างทั้งที่เป็นคนไทย หรือแรงงานเพื่อนบ้านที่อพยพเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น ที่ต้องอาศัยอยู่ในสังคม เดียวกัน ซึ่งการอยู่ร่วมกันของผู้คนจากหลากหลายชาติพันธุ์เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ ทั้งในเชิงการจัดการ ความสัมพันธ์ การจัดการระบบอำนาจ เกิดการจัดการความขัดแย้งระหว่างกัน มีประวัติศาสตร์ ร่วมกันในการแก้ไขปัญหาของกลุ่มหรือชุมชน

ประกอบกับปัจจุบันพื้นที่บริเวณนี้ได้ถูกกำหนดให้เป็นเขตรองรับการขยายตัวของ กรุงเทพมหานคร จึงเกิดการพัฒนารองานอุตสาหกรรม ธุรกิจบ้านจัดสรรอย่างเข้มข้น และจากข้อมูล ของสำนักบริหารแรงงานต่างด้าว กรมการจัดหางาน ตั้งแต่พ.ศ.2557-2559 รายงานว่าในพื้นที่จังหวัด

ปทุมธานีมีปริมาณแรงงานข้ามชาติเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง พื้นที่บริเวณนี้จึงอยู่ท่ามกลางการเรียนรู้ระหว่างผู้คนที่แตกต่างทางชาติพันธุ์ ไปพร้อมกับการเผชิญหน้ากับการพัฒนาโครงการขนาดใหญ่ของรัฐและเอกชน

ชุมชนคลองหก หมู่ที่ 8 ตำบลบึงคำพร้อย อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เป็นชุมชนในเขตชลประทานทุ่งรังสิตที่มีลักษณะการอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนที่หลากหลาย ทั้งกลุ่มชุมชนดั้งเดิมที่ประกอบด้วยชาวนาเช่า และชาวนาที่มีที่ดินเป็นของตนเองมีอาชีพหลักคือการทำเกษตรกรรม แต่ในระยะ 5 ปีที่ผ่านมาเริ่มมีการอพยพเข้ามาของกลุ่มแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้านทั้งกัมพูชาและพม่า ในปริมาณเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมที่แทรกตัวไปกับพื้นที่ทำนาของชาวนาดั้งเดิม และการเพิ่มขึ้นของหอพักเพื่อรองรับการอพยพเข้ามาของผู้คนเพื่อทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ งานชิ้นนี้จึงสนใจศึกษาจริยธรรมการอยู่ร่วมกันของชุมชนที่ประกอบด้วยผู้คนที่มาจากหลากหลายกลุ่ม หลากหลายชาติพันธุ์ว่ามีระบบการจัดการ กฎเกณฑ์ กติการ่วมกัน สอดคล้องกับลักษณะชุมชนหรือไม่ อย่างไร ซึ่งผลที่ได้จากการศึกษาจะช่วยสร้างความเข้าใจรูปแบบการทำงานพัฒนาหรือการกำหนดนโยบายให้สอดคล้องกับสังคมที่มีลักษณะพหุวัฒนธรรมได้

1.2 คำถามการวิจัย

1.2.1 ชุมชนพหุวัฒนธรรมมีการปรับตัว ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจอย่างไร

1.2.2 ชุมชนมีการสร้างข้อตกลงในการอยู่ร่วมกันกับแรงงานเพื่อนบ้านหรือไม่ อย่างไร

1.2.3 เงื่อนไข ในการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมมีหรือไม่ อย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาการปรับตัวของคนในชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ

1.3.2 การสร้างข้อตกลงเพื่อการอยู่ร่วมกันในชุมชนพหุวัฒนธรรม

1.3.3 เพื่อศึกษาเงื่อนไขความเป็นไปได้ของการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรม

1.4 นิยามศัพท์

เขตชลประทานทุ่งรังสิต คือ พื้นที่ที่มีการขุดคลองหลักและคลองซอยเพื่อขยายพื้นที่เกษตรกรรม ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ได้ศึกษา 1 กรณีศึกษา คือชุมชนคลองหก หมู่ 8 ตำบลบึงคำพร้อย จังหวัดปทุมธานี

ชุมชนพหุวัฒนธรรม คือ ชุมชนที่มีองค์ประกอบของผู้คนมาจากหลากหลายกลุ่ม ชาติพันธุ์ มีวิถีชีวิต ความคิดความเชื่อดั้งเดิมของตนเอง

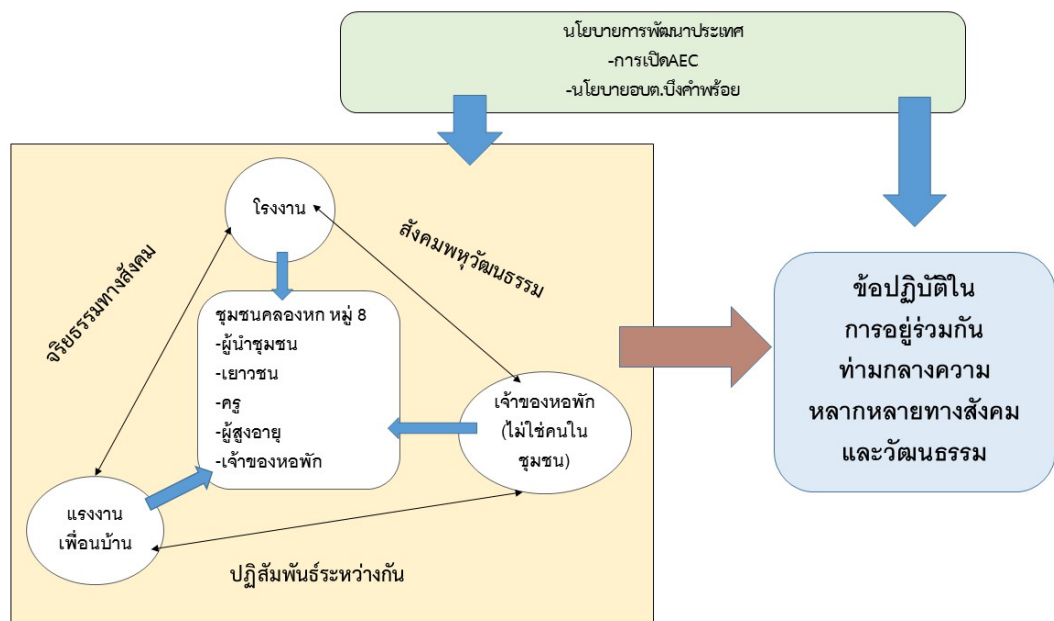
จริยธรรมการอยู่ร่วมกัน คือ จริยธรรมของการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม หมายถึง การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลายทางชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมโดย

- 1) ปฏิบัติต่อกันตามกฎหมายซึ่งเป็นที่ยอมรับในระดับสากลหรือกฎกติกาที่กำหนดร่วมกันในสังคม
- 2) ปฏิบัติต่อกันได้ดีกว่าที่กำหนดไว้ในกฎหมายหรือกฎกติกาที่กำหนดร่วมกันในสังคม
- 3) ไม่มีการเลือกปฏิบัติอันเนื่องมาจากความแตกต่างทางชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรม และ
- 4) มีการแก้ไขปัญหาหรือความขัดแย้งในการอยู่ร่วมกันภายใต้กฎหมายหรือกติกาที่กำหนดร่วมกัน

แรงงานเพื่อนบ้าน คือ กลุ่มแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้านที่อพยพเข้ามาทำงานในประเทศไทย โดยในการศึกษาครั้งนี้หมายถึงแรงงานที่อพยพมาจากประเทศกัมพูชา

1.5 กรอบแนวคิดในการศึกษา

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาภายใต้บริบทการพัฒนาพื้นที่เขตปริมณฑลเพื่อรองรับการขยายตัวของกรุงเทพมหานครและนโยบายการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ที่สนับสนุนให้การเคลื่อนย้ายทุนและปัจจัยการผลิตข้ามพรมแดนในประเทศสมาชิกอาเซียนได้อย่างเสรี ได้ส่งผลให้พื้นที่ชุมชนคลองเกิดการอพยพเข้ามาของกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้าน มีการสร้างหอพักจำนวนมากเพื่อรองรับกลุ่มแรงงานเกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพทางกายภาพของชุมชน มีโรงงานอุตสาหกรรมแทรกไปกับพื้นที่เกษตรกรรม เกิดการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอย่างหลากหลายระหว่างคนหลายกลุ่มหลายชาติพันธุ์ โดยมีกติกาหรือข้อตกลงที่เกิดจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันภายใต้สังคมที่มีลักษณะพหุวัฒนธรรม

ภาพที่ 1-1 กรอบแนวคิดในการศึกษา

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

งานวิจัยเรื่อง จริยธรรมการอยู่ร่วมกันของชุมชนพหุวัฒนธรรม: กรณีศึกษาปฏิบัติการทางสังคมของชุมชนคลองหก ในเขตชลประทานทุ่งรังสิต จังหวัดปทุมธานี เน้นการศึกษาเชิงคุณภาพ เพื่อวิเคราะห์รูปแบบปฏิบัติการทางสังคมที่เกิดจากความหลากหลายของกลุ่มคน ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งวิถีชีวิต ความขัดแย้ง และการจัดการทรัพยากรในชุมชน โดยใช้กรอบการศึกษาผ่านแนวคิด ทฤษฎีดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดจริยธรรมและศีลธรรม

คำว่า “จริยธรรม” มีความสัมพันธ์กับคำว่า จริยศาสตร์ (Moral Philosophy) ซึ่งเป็นระบบวิชา ความรู้ ที่ว่าด้วยแนวทางที่ควรปฏิบัติ ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Ethos ที่แปลว่าขนบธรรมเนียมหรือธรรมเนียมปฏิบัติ ส่วน Ethics นั้นมีความหมายว่าศาสตร์แห่งศีลธรรม (Science of morals) วิชาจริยศาสตร์ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2554: ออนไลน์) จึงเป็นปรัชญาสาขาหนึ่งว่าด้วยการแสวงหาความดีสูงสุดของชีวิตมนุษย์ แสวงหาเกณฑ์ในการตัดสินความประพฤติของมนุษย์ว่าอย่างไรนั้นถูกต้อง ไม่ถูกต้อง ดีไม่ดี ควรไม่ควรและพิจารณาปัญหาเรื่องสถานภาพของคุณค่าทางศีลธรรม ส่วนความหมายของคำว่าจริยธรรม หมายถึงธรรมที่เป็นข้อประพฤติ ปฏิบัติ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า จริยศาสตร์คือวิชาที่ว่าด้วยจริยธรรม

การศึกษาจริยธรรมในงานวิจัยเรื่องนี้ศึกษาบริบทสังคมและวัฒนธรรมที่อยู่ระหว่างการปรับตัวเพื่อเรียนรู้ความแตกต่าง ซึ่งเกี่ยวข้องกับการศึกษาในเชิงมนุษยศาสตร์ อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เกิดความเข้าใจความหมายของคำว่า “จริยธรรม” ให้กว้างขวางมากขึ้น ผู้วิจัยจึงได้ทบทวนแนวคิดจริยศาสตร์ในมุมมองอื่น ๆ เพิ่มเติมด้วย

ทฤษฎีทางศีลธรรมของคานท์ (เนืองน้อย บุญยเนตร, 2539, น.4-5) เน้นที่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิของมนุษย์ที่จะได้รับความเคารพ ศักดิ์ศรีและสิทธิดังกล่าวมาจากอิสรภาพของมนุษย์ หรือมีพื้นฐานมาจากความสามารถที่จะฝันความปรารถนาหรือสิ่งที่คานท์เรียกว่า “แรงโน้ม” (inclinations) และทำตามเหตุผล ทำตามกฎศีลธรรมที่เป็นสากล การมีชีวิตอิสระในความหมายนี้ถือเป็นศักดิ์ศรีของมนุษย์ กฎศีลธรรมนั้นเป็นกฎที่เป็นสากล ไม่อิงอยู่กับลักษณะเฉพาะหรือสถานการณ์เฉพาะของปัจเจก กฎศีลธรรม (Moral Law) ของ Kant หรือ ความจริงของเหตุผลปฏิบัติ (practical reason) มีอยู่ในบุคคลผู้มีเหตุผลซึ่งบางคนได้ตระหนักมากกว่าสิ่งอื่น ดังนั้นกฎศีลธรรม คือการทำไปเพราะเป็นหน้าที่ที่ต้องทำเพื่อประโยชน์ของหน้าที่เอง

Kant ได้พยายามสร้างกฎศีลธรรม โดยวางหลักการสำคัญ ไว้ 3 ประการคือ

1) จงทำสิ่งที่เมื่อท่านทำแล้วเป็นกฎสากล หมายความว่า สิ่งที่ถูกนั้นคือสิ่งที่ เป็นสากล และ จงทำสิ่งที่คนอื่นอาจทำตามได้โดยไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม

2) การปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ในฐานะเป็นจุดมุ่งหมายไม่ใช่เป็นวิธีการ คือ จงปฏิบัติต่อคนอื่น เช่นเดียวกับที่เราอยากให้เราปฏิบัติต่อตัวเรา และอย่าทำให้คนอื่นเป็นเครื่องมือ แต่ให้เราคำนึงถึง จุดมุ่งหมายร่วมกัน

3) เราเป็นส่วนหนึ่งในอาณาจักรแห่งจุดหมาย คือ ให้ปฏิบัติต่อตนเองและคนอื่นในฐานะที่เป็นบุคคลผู้มีคุณค่าภายในเสมอกัน จงประพาดิตนในฐานะเป็นสมาชิกของประชาคมที่มีอุดมคติ ซึ่งทุกคนในประชาคมนี้เป็นทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง

Kant (เรื่องเดียวกัน, 2539, น. 31) ยังได้กล่าวถึง “ความสามารถที่จะกำหนดตนเอง” ว่า ทุกคนมีลักษณะเฉพาะและสถานการณ์เฉพาะที่ไม่เหมือนกัน แต่เรามีคุณสมบัติสากลที่เหมือนกัน นั่นคือความสามารถของเหตุผลบริสุทธิ์ที่เป็นอิสระจากกลไกแบบจักรกลนิยมซึ่งถูกกำหนดจากสาเหตุของความปรารถนาเฉพาะตัว ของแต่ละคน การกระทำที่ถือว่าดีทางศีลธรรมต้องเกิดจากการกระทำที่มีสาเหตุมาจากความปรารถนาที่จะทำตามกฎศีลธรรมหรือเป็นการกระทำเพราะเป็นหน้าที่นั่นเอง

งานของ จอห์น สจวร์ต มิลล์ (John Stuart Mill) (ไมเคิล แชนเดล, 2558, น. 222-223) ได้พูดถึงเรื่องจริยธรรมโดยเสนอว่า จริยธรรมเป็นการแสวงหาคุณประโยชน์ในแบบของเราเองด้วยวิธีการของตัวเอง トラบที่เราไม่พยายามเบียดเบียนอิสรภาพของคนอื่นที่จะทำเช่นเดียวกัน หรือกีดกันไม่ให้คนอื่นได้มันมา โดยอธิบายเพิ่มเติมว่าอรรถประโยชน์คือคุณค่าสูงสุดของคำถามทางจริยศาสตร์ทั้งหมด แต่ก็ต้องเป็นอรรถประโยชน์ในความหมายที่กว้างที่สุด และตั้งอยู่บนผลประโยชน์ถาวรของมนุษย์ ในฐานะสิ่งมีชีวิตที่รักความก้าวหน้า

จริยธรรมในความหมายของมิลล์ (เนืองน้อย บุญเนตร, 2539, น. 132-133) เป็นการอธิบายได้ว่าเราควรทำอะไร หรือกระทำอะไรที่ถูกต้องชอบธรรมทางศีลธรรม หรือหน้าที่ทางศีลธรรมของเราคืออะไร ซึ่งหลักการแรกต้องบอกให้ได้ก่อนว่าหลักการแรกทางศีลธรรมคืออะไร มิลล์เชื่อว่ากฎทางศีลธรรมจะต้องเป็นกฎคำสั่งเด็ดขาดเพราะไม่ได้ขึ้นอยู่กับการรู้สึกส่วนตัว ไม่เข้าข้างใคร และพิจารณาความสุขความทุกข์ของทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน โดยหัวใจของการตัดสินคุณค่าทางศีลธรรมอยู่ที่การกระทำและผลของการกระทำ

งานด้านมานุษยวิทยา (ซัชชัย คุ่มทวีพร, 2540, น. 30-33) ซึ่งสนใจศึกษาเรื่องราวความเชื่อ ความถูกต้องและความผิดที่ไม่สามารถแยกได้จากความเชื่อในเรื่องอื่น ๆ เช่น เรื่องราวของครอบครัว เอสกิโมที่ผู้ชายมีภรรยาได้มากกว่า 1 คน ผู้นำชุมชนสามารถมีเพศสัมพันธ์กับภรรยาของคนอื่นได้ ผู้หญิงสามารถบอกเลิกกับสามีคนเก่าโดยไม่ต้องแยกไปอาศัยอยู่กับสามีใหม่ได้ ครอบครัวชาวเอสกิโมจะฆ่าทารกหญิงที่เกิดมาเกือบ 50% และผู้สูงอายุที่อ่อนแอเกินกว่าจะหาอาหารเลี้ยงครอบครัวได้จะ

ถูกปล่อยให้นาวตาศากลางหิมะ จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าการกระทำเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์คือการมีชีวิตและเพื่อที่จะมีชีวิต ที่เกิดจากการเรียนรู้จากการกระทำของตนโดยแยกผลที่เกิดขึ้นเป็นความสำเร็จและความล้มเหลวและจดจำการกระทำนั้น โดยพยายามหลีกเลี่ยงการกระทำที่ก่อให้เกิดความล้มเหลว และเมื่อกระทำบ่อย ๆ จะกลายเป็นนิสัยแบบหนึ่งขึ้นมา และยังสามารถเรียนรู้จากประสบการณ์ของคนอื่น ๆ ซึ่งเป็นการเรียนรู้แบบกลุ่มและสิ่งที่กลุ่มยอมรับจะกลายเป็นประเพณี

ในสังคมที่มีสภาพแวดล้อมและปัญหาเฉพาะหน้าที่แตกต่างกันจึงมีประเพณีแตกต่างกัน หรืออาจกล่าวได้ว่ามีมาตรฐานเรื่องความถูกต้องและความผิดที่แตกต่างกัน ไม่มีมาตรฐานจริยธรรมแบบสากลที่ทุกสังคมจะยึดถือร่วมกัน ในแนวคิดสัมพันธนิยมทางวัฒนธรรม (Cultural relativism) มีข้อเสนอว่าสังคมที่แตกต่างกันในมิติของเวลาและสถานที่ จะมีความเชื่อเรื่องความดีความชั่ว ความถูกต้องความผิด แตกต่างกันไปและไม่ขึ้นอยู่กับตัวของผู้ตัดสิน นั่นหมายความว่าคนจากสังคมอื่นหรือระบบความเชื่ออื่นไม่สามารถตัดสินว่าการกระทำนั้นผิดหรือไรเหตุผลเพราะใช้เกณฑ์แบบอื่นมาประเมิน การที่คนบางกลุ่มอ้างว่าความเชื่อหรือวัฒนธรรมของสังคมของเขาถูกต้องหรือดีกว่าความเชื่อแบบอื่นๆ เป็นการกล่าวอ้างโดยใช้กลุ่มของตนเป็นศูนย์กลางของทุก ๆ สิ่ง อวดอ้างความเหนือกว่าและยกย่องความศักดิ์สิทธิ์ของความเชื่อตนเอง พร้อมๆ กับเหยียดหยามความเชื่อและความคิดของคนกลุ่มอื่น

Louis Pojman (1995) (เรื่องเดียวกัน, 2540, น. 34-36) ได้ใช้พื้นฐานจากการศึกษาของนักมานุษยวิทยาและสังคมวิทยามาใช้เป็นเสนอเรื่อง หลักแห่งการพึ่งพา (dependency thesis) โดยเสนอว่า จริยธรรมไม่ได้เกิดจากสัพยูกาศ การพิจารณาความถูกต้องหรือผิดจริยธรรมต้องถูกพิจารณาจากบริบทสังคมและธรรมชาติของคนที่อยู่ หลักจริยธรรมจึงเป็นผลผลิตของวัฒนธรรมซึ่งผันแปรไปในแต่ละสังคม ดังนั้นจริยธรรมจึงมีลักษณะเป็นการตกลงร่วมกัน (conventional) เมื่อรวมหลักของ สัมพันธนิยมทางวัฒนธรรม เข้ากับหลักแห่งการพึ่งพาจึงกลายเป็น สัมพันธนิยมทางจริยศาสตร์ (ethical relativism) ซึ่งมีข้อเสนอว่าไม่มีมาตรฐานทางจริยธรรมแบบสัมบูรณ์ (absolute) ที่จะทำให้คนทุกคนในทุกสถานที่และทุกเวลายึดถือร่วมกัน ซึ่งมีฐานคิดร่วมกัน 6 ข้อ คือ

- 1) สังคมที่แตกต่างกันจะมีหลักจริยธรรมแตกต่างกัน
- 2) ไม่มีเกณฑ์และภาววิสัยที่สามารถตัดสินได้ว่า หลักจริยธรรมของสังคมหนึ่งเหนือกว่าอีกสังคมหนึ่ง
- 3) หลักจริยธรรมของสังคมใดสังคมหนึ่งไม่ได้มีสถานภาพพิเศษกว่าของสังคมอื่นๆ เป็นเพียงจริยธรรมระบบหนึ่งในหลายๆ ระบบเท่านั้น
- 4) ในจริยศาสตร์ ไม่มี “สัจสากล” (universal truth) ที่ยึดถือร่วมกันทุกยุคทุกสมัย
- 5) หลักจริยธรรมของสังคมหนึ่ง ๆ จะเป็นตัวกำหนดสิ่งที่ถูกและผิดของสังคมนั้น ๆ

6) ความพยายามในการตัดสินใจการกระทำของคนในวัฒนธรรมอื่นถือเป็นความเย่อหยิ่ง ดังนั้นจึงควรมีความอดกลั้นต่อการปฏิบัติตามความเชื่อของคนที่มีวัฒนธรรมแตกต่างจากเรา

อย่างไรก็ตาม ในยุคเสรีนิยม ข้อถกเถียงเรื่อง สัมพันธนิยมทางศีลธรรม (Moral relativism) ได้ถูกตั้งคำถามว่าการตัดสินใจทางศีลธรรมว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิดนั้นเป็นเรื่องผิด เพราะศีลธรรมทั้งหมดเป็นเรื่องของอัตวิสัย ใครจะบอกได้ว่าอะไรคือวรรณกรรม อะไรคือขยะ ใครเล่าเป็นคนตัดสิน แต่คำถามเหล่านี้ก็ถูกตั้งคำถามกลับต่อนักเสรีนิยมด้วยเช่นกันว่า การยอมรับความแตกต่าง อิสระภาพ และความเป็นธรรม ล้วนเป็นคุณค่าด้วยเหมือนกัน ฉะนั้นจึงเป็นความผิดพลาดที่จะยืนยันคุณค่าของเสรีนิยมด้วยการเสนอว่าคุณค่าทั้งหมดล้วนเป็นเรื่องของอัตวิสัย ด้าน ฮันนาห์ อาเรนด์ท์ (Hannah Arendt) (อ้างใน ไมเคิล แซนเดล, 2558, น. 231) ให้ความเห็นว่าปัจจุบันโลกที่อยู่ระหว่างกลาง หรือพลังที่จะทำให้ปัจเจกบุคคลมารวมกัน ไม่อาจสร้างความหมายที่ยึดโยงกัน สำนักส่วนรวมได้เสื่อมสลายไป

การศึกษาในเชิงปรัชญาวิชาการในศตวรรษที่ผ่านมา (1990) เป็นยุคที่จริยธรรมที่อ้างอิงฐานสิทธิได้รับความนิยม ในขณะที่จริยธรรมแบบอรรถประโยชน์นิยมถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนัก นักเสรีนิยมสายค่าน้ำแข็ง ไม่ใช่สำนักสัมพันธนิยม โดยมองว่า “สิทธิ” อยู่เหนือ “คุณประโยชน์” ในสองแง่มุมคือ มุมแรก ต้องไม่ละสิทธิปัจเจกชนเพื่อคุณประโยชน์ส่วนรวม มุมที่สอง หลักการความยุติธรรมซึ่งชี้ชัดไปที่สิทธิเหล่านี้ไม่อาจตั้งอยู่บนวิสัยทัศน์เรื่องชีวิตที่ดีแบบใดแบบหนึ่งเป็นการเฉพาะ ความชอบธรรมของสิทธิไม่ได้มาจากการสร้างสวัสดิการสูงสุดหรือส่งเสริมคุณประโยชน์ใดๆ แต่มาจากการประกอบกันขึ้นเป็นกรอบที่เป็นธรรม โดยปัจเจกและกลุ่มคนต่างๆ สามารถเลือกคุณค่าและเป้าหมายของตนเองได้ภายในกรอบนี้ ในทางที่สอดคล้องกับเสรีภาพทำนองเดียวกับของคนอื่น (ไมเคิล แซนเดล, 2558, น. 226)

Lawrence Kohlberg (อ้างใน ชัชชัย คุ่มทวีพร, 2540, น. 209-212) ได้ศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรมไว้ 6 ขั้นตอนซึ่งในระยะต่อมา Jurgen Habermas ได้เสนอให้มีขั้นตอนที่ 7 เพื่อให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น ดังนี้

1) แนวทางในการลงโทษและการเชื่อฟัง คือการยอมรับว่าการกระทำอันหนึ่งถูกต้องเมื่อเขาได้รับรางวัลและไม่ถูกต้องเมื่อถูกลงโทษ การควบคุมเกิดจาก ครอบครัว โรงเรียน สถานีดำรง เป็นต้น

2) แนวทางสัมพันธนิยม คือ มนุษย์เริ่มใช้เหตุผลมาพิสูจน์ สนับสนุนการกระทำของตนว่าถูกต้อง หรือว่าสิ่งนั้นควรทำเพราะอะไร

3) แนวความสอดคล้องกันระหว่างบุคคล คือ ความสนใจถูกย้ายจากตนเองไปสู่คนอื่น เพื่อให้ตนเองได้รับการยอมรับจากคนอื่น หมายถึงการกระทำจะต้องเมื่อการกระทำนั้นเป็นที่พอใจของคนที่เราให้ความสำคัญและการกระทำนั้นได้รับการยอมรับ

4) แนวการใช้กฎหมายและระเบียบ คือขั้นตอนที่มนุษย์เริ่มทำสิ่งต่าง ๆ ตามหน้าที่ของตน และยังทำตามบรรทัดฐานต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่ในสังคมด้วย

5) แนวประโยชน์นิยม คือการกระทำที่ถูกต้องได้รับการนิยามด้วยเรื่องสิทธิส่วนบุคคลและมาตรฐานของความสุขที่สังคมโดยรวมยอมรับร่วมกัน โดยถือว่าคนทุกคนเท่าเทียมกันและมีสิทธิในการได้รับความสุข

6) แนวการใช้หลักจริยธรรมสากลหรือมโนธรรม คือเป็นขั้นที่มนุษย์แสวงหาและพบหลักแห่งความสุขของแต่ละคนที่สามารถใช้ตัดสินว่าการกระทำอันหนึ่งถูกต้อง โดยคำนึงถึงสิทธิมนุษยชนด้วย

7) แนวการใช้เหตุผลของการสนทนาหรือการสื่อสาร เป็นการสนทนาแลกเปลี่ยนระหว่างปัจเจกบุคคล โดยอาศัยการใช้หลักเหตุผล สามารถพิจารณามิติต่าง ๆ ทางสังคมเพื่อให้บรรลุยอมรับอย่างเป็นเหตุเป็นผล (rational consensus)

อีกแนวคิดหนึ่งที่น่าสนใจของ ปอล ริกเกอร์ (ปกรณ ลิงห์สุริยา, 2559, น. 468-481) ที่ได้อธิบายถึงการต่อสู้เพื่อการเคารพยอมรับ ว่ามนุษย์มิได้มีชุมชนหนึ่งเดียว จึงเกิดการแบ่งแยกกว่าใครเป็นสมาชิกชุมชนใด ขณะเดียวกันก็มีการแยกแยะว่าคนอื่น ๆ ที่ไม่อาจจัดเป็นสมาชิกนั้นเป็น “คนอื่น” หรือ “คนแปลกหน้า” (stranger) โดยคู่ตรงข้ามของความเป็นพวกพ้องและคนแปลกหน้านั้น มักใช้ขนานไปกับคำว่าเพื่อนและศัตรู โดยได้อธิบายว่า “คนแปลกหน้า” คือคนที่มาจากประเทศอื่นหรือคนที่พูดภาษาอื่น คือคนอื่นที่ไม่ได้อยู่ที่นี่ ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของ “เรา” ซึ่งการเป็นอื่นทำให้ไม่ได้รับสิทธิประโยชน์บางอย่าง โดยความเข้าใจเรื่องเราต่างเป็นพวกพ้องกันนั้นได้รับการหล่อเลี้ยงผ่านประวัติศาสตร์ ที่มีรากฐานทางศีลธรรมที่ปรากฏในรูปแบบของวิถีชีวิต การทำงานและความรัก ผ่านเรื่องเล่าที่เป็นพื้นฐานของอัตลักษณ์ของเรา และปรากฏในการสนทนาทั่วไปในชีวิตประจำวัน อีกทั้งความเข้าใจที่มีร่วมกันนี้จะปรากฏชัดเจนขึ้นเมื่อเกิดการท้าทายว่าตัวตนถูกลดทอนคุณค่า ความปรารถนาที่จะเป็นพวกเดียวกันจะใช้ “คนแปลกหน้า” เป็นเครื่องเปรียบเทียบเพื่อกระชับความผูกพันระหว่างสมาชิก การชื่นชม การเข้าข้างตนเอง รวมถึงอคติต่างๆ

ริกเกอร์ (เรื่องเดียวกัน, 2559, น. 491-504) ได้เสนอแนวทางในการปฏิบัติต่อคนแปลกหน้าและผู้ถูกกีดกัน โดยอ้างถึงสิทธิความเป็นคนและหน้าที่ของเจ้าบ้าน ในประเด็นเรื่อง “สิทธิความเป็นคน” นั้น ริกเกอร์เห็นว่าผู้ถูกกีดกัน มักเป็นผู้ที่สังคมไม่รู้ว่ามีอยู่หรือหากรับรู้การมีอยู่แต่ไม่ได้เคารพยอมรับ การที่คนจะเห็นเราได้นั้นเราต้องมีตัวตนให้เห็นเสียก่อนและในทางกลับกันเราจะมีอัตลักษณ์ได้ก็ต้องมีคนจำได้และเคารพยอมรับการมีอยู่ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์ของเรากับการเคารพยอมรับผู้อื่น การกีดกันเปรียบเสมือนเป็นความรุนแรงที่ปฏิเสธสิทธิความเป็นคน โดยการแก้ไขปัญหการกีดกันกระทำได้ด้วยการเรียนรู้จากคนอื่นหรือคนที่เรากีดกัน และให้เขาได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการด้วย ในประเด็นเรื่อง “หน้าที่ของเจ้าบ้าน” ริกเกอร์ได้พิจารณาคนแปลกหน้าสามประเภทคือ ผู้มาเยือนโดยสมัครใจ ผู้อพยพย้ายถิ่น และผู้ลี้ภัยที่ต้องการสถานะพลเมือง

โดยผู้มาเยือนโดยสมัครใจนั้นมาด้วยท่าทีแห่งสันติ โดยยกตัวอย่างนักท่องเที่ยว ที่มีสิทธิเสรีภาพในหลายด้าน ทั้งการเดินทาง การทำธุรกิจ โดยเราทำตนเป็นเจ้าบ้าน คือการเคารพสิทธิและปฏิบัติในฐานะสมาชิกของสังคม

ส่วนผู้อพยพย้ายถิ่น โดยเจาะจงกลุ่มผู้อพยพด้วยเหตุผลเรื่องงาน มักทำงานที่พลเมืองไม่ประสงค์ เช่น งานสกปรก ใช้แรงงานสูง ค่าแรงต่ำ กลุ่มคนเหล่านี้มีความเต็มใจแต่ไม่ใช่ความเต็มใจแบบนักท่องเที่ยว แต่มาด้วยความจำเป็นทางเศรษฐกิจ ได้รับสิทธิเสรีภาพแต่ยังมีการแบ่งแยกที่ชัดเจน เช่น มีการจัดสถานที่เฉพาะคนงานต่างชาติ การแบ่งแยกเชิงทัศนคติที่เห็นว่าแรงงานต่างชาติเป็นภัยคุกคาม

ส่วนผู้ลี้ภัยนั้น ในมุมมองของเจ้าบ้านควรใช้มุมมองว่าเป็นหน้าที่ที่ต้องช่วยเหลือบุคคลที่เผชิญอันตราย และเป็นผู้ร้องขออย่างชัดเจน

นอกจากนี้ ริกเกอร์ยังชี้ว่าพื้นฐานของความเป็นพวกพ้องคือความเข้าใจที่มีร่วมกัน ที่มีจากความปรารถนาที่จะอยู่ด้วยกัน โดยความเข้าใจนั้นถูกรักษาไว้ในรูปของเรื่องเล่าที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์และวิถีชีวิต หากไม่มีความเคารพยอมรับ มีสาเหตุมาจากความเป็นอื่น โดยความเคารพยอมรับนั้นมีพื้นฐานจากความเป็นพวกพ้อง การจัดความเป็นอื่นและสร้างความเป็นพวกพ้องจึงน่าจะแก้ไขปัญหาการขาดความเคารพยอมรับได้

จากการทบทวนแนวคิดข้างต้น ได้นำมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์เพื่อให้เห็นภาพปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มโดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างข้อตกลงหรือกติกา ในการอยู่ร่วมกันระหว่างกลุ่มคนที่มีความหลากหลายได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

2.2 แนวคิดพหุวัฒนธรรม (multiculturalism)

คำว่า “พหุวัฒนธรรม” เป็นมโนทัศน์ที่เกิดขึ้นในช่วงปลายทศวรรษที่ 1970 ในประเทศออสเตรเลียและแคนาดา ซึ่งมีเหตุผลจากการกำหนดนโยบายกีดกันทางวัฒนธรรมของรัฐ การกีดกันชนพื้นเมืองออกจากพื้นที่ทางสังคม การกีดกันผู้คนที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ที่ไม่ใช่ชาวยุโรป ที่มีวัฒนธรรมแตกต่างออกไปจากลักษณะของวัฒนธรรมกระแสหลัก (เกษม เพ็ญภินันท์, 2552, น. 17) ซึ่งในบริบทของสังคมปัจจุบัน “พหุวัฒนธรรม” (multiculturalism) มีความสำคัญเพื่อสร้างความเข้าใจกับความหลากหลาย โดยยึดมั่นในหลักการของความเท่าเทียมกันและให้สิทธิในการดำรงไว้ของเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม เป็นหลักการทางรัฐศาสตร์ที่พัฒนาขึ้นจากแนวคิดของประเทศตะวันตก โดยเฉพาะในประเทศที่มีการตั้งถิ่นฐานของอาณานิคมในพื้นที่ที่มีชนพื้นเมืองอาศัยอยู่ก่อน และเกิดปัญหาการเหยียดเชื้อชาติ เกิดความไม่เท่าเทียมกันทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

การขยายตัวของพหุวัฒนธรรมนิยมในประเทศไทย เกิดขึ้นในบริบทของการเคลื่อนไหวทางสังคม เพื่อท้าทายนโยบายรัฐที่เน้นความเป็นไทย เน้นการมีวัฒนธรรมเพียงหนึ่งเดียว และยังเป็นการ

เรียกร้องเพื่อให้สังคมมีความเข้าใจเรื่องความหลากหลายทางชาติพันธุ์ (ศิริจิต สุนันตะ, 2556, น. 9) แนวคิดนี้ปรากฏตัวขึ้นภายใต้เงื่อนไขทางการเมืองและสังคมของโลกยุคหลังอาณานิคมและกระแสทุนนิยม ที่ต้องการรื้อถอนความชอบธรรมของรัฐและกลุ่มวัฒนธรรมหลักที่พยายามผสมกลมกลืน สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและสร้างศูนย์กลางของอำนาจ (แพร ศิริศักดิ์ดำเกิง, 2550, น. 1)

โดยพหุวัฒนธรรมนิยมกลายเป็นวาทกรรมที่มีอำนาจ มีอิทธิพลทางการเมืองและนโยบายต่อกลุ่มคนและวัฒนธรรมในโลกยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งช่วยให้แนวคิดพหุวัฒนธรรมเผยแพร่ไปอย่างกว้างขวาง ต่อมาได้พัฒนาร่วมเป็นประเด็นด้านสิทธิมนุษยชนสากล และช่วยสนับสนุนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในการต่อสู้ เรียกร้อง ยืนยันสถานะทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มต่างๆ ด้วยการพัฒนาไปสู่ประเด็นด้านสิทธิวัฒนธรรม (Cultural right) และสิทธิชุมชนพื้นเมืองดั้งเดิม (Indigenous people) (พิเชฐ สายพันธุ์, 2558, น. 117-118)

ด้าน สุภากร จันทวานิช (2549) ได้อธิบายว่า พหุวัฒนธรรม (Multiculturalism) คือ รัฐหรือประเทศที่มีการเคลื่อนย้ายของกลุ่มชาติพันธุ์ใหม่เข้ามา มีการยอมรับความแตกต่างของชาติพันธุ์และวัฒนธรรม โดยในการยอมรับพหุวัฒนธรรม คือการมีกฎหมาย กฎระเบียบโดยรัฐ ที่ใช้ในการบริหาร หรือจัดการที่ไม่เคร่งครัด เปิดโอกาสให้มีทางเลือกในการปฏิบัติโดยไม่ถูกครอบงำจากวัฒนธรรมใด วัฒนธรรมหนึ่ง เป็นการยอมรับลักษณะเด่นของแต่ละวัฒนธรรม นอกจากนี้คำว่า พหุวัฒนธรรม (multiculturalism) ถูกใช้เพื่อสร้างความแตกต่างระหว่างการกลืนกินวัฒนธรรม (acculturation) และพหุลักษณะ (pluralism) โดย multiculturalism จะให้ความสนใจกับพฤติกรรมของมนุษย์ มากกว่า (นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ, 2554)

ในความเห็นของ Gupta and Ferguson (1999) (อ้างใน อานันท์ กาญจนพันธุ์, ม.ป.ป, น.7-8) มองว่าปัจจุบันวัฒนธรรมได้ก้าวข้ามพรมแดนของรัฐชาติแล้ว ไม่ได้ยึดติดกับพื้นที่ทางกายภาพเสมอไป เหมือนอย่างที่เคยเข้าใจกันมาในอดีต ซึ่งเกิดจากปรากฏการณ์สำคัญคือ การเคลื่อนไหวแบบโลกาภิวัตน์ มีการข้ามชาติของวัฒนธรรมและยังส่งอิทธิพลครอบงำไปยังที่อื่น ๆ ที่เรียกว่าวัฒนธรรมข้ามพรมแดน (Transnational Culture) อีกประการหนึ่งคือการเคลื่อนย้ายวัฒนธรรมในแบบโลกาภิวัตน์ผ่านสิ่งของต่าง ๆ สินค้า สื่อหลากหลายรูปแบบ ที่นอกจากตัววัฒนธรรมจะเคลื่อนที่แล้ว ผู้คนในแต่ละวัฒนธรรมก็เคลื่อนย้ายด้วย โดยพบเห็นจากปรากฏการณ์การตั้งชุมชนของตนเองในที่ต่างๆ วัฒนธรรมจึงไม่ได้ติดอยู่กับพื้นที่แต่มีลักษณะกระจายกระจายในลักษณะข้ามพรมแดนมากขึ้น

สแตนลีย์ พิช (อ้างใน ธเนศ วงศ์ยานาวา, 2552, น. 92-93) เห็นว่าความหลากหลายทางวัฒนธรรมนั้นอยู่ที่ความอดกลั้น (tolerance) มากกว่าจะเป็นการเคารพในวัฒนธรรมอื่น ๆ ดังนั้นความอดกลั้นจึงเป็นค่านิยมที่ควรถูกส่งเสริมให้เกิดขึ้นมากกว่าจะเป็นเพียงแค่การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างแตกต่างเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม ความอดกลั้นของมนุษย์มีจำกัด ดังนั้นความหลากหลายจึงไม่อาจหลากหลายได้อย่างไม่มีขอบเขต แต่เป็นความหลากหลายที่พร้อมจะนำไปสู่ความขัดแย้งได้

เช่นเดียวกัน ซึ่ง Scanlon (เรื่องเดียวกัน, น. 192-193) ได้อธิบายว่าความอดกลั้นเกิดจากพื้นฐานความไม่เท่าเทียมกัน คือฝ่ายที่มีอำนาจมากกว่ายอมอดกลั้นให้ฝ่ายที่มีอำนาจน้อยกว่าปฏิบัติตามความต้องการ แม้ว่าฝ่ายที่มีอำนาจมากกว่าจะไม่เห็นด้วย และอาจเป็นการกระทำที่ละเมิดบรรทัดฐานของฝ่ายที่มีอำนาจ แต่ต้องเป็นการละเมิดบรรทัดฐานในระดับที่ฝ่ายที่มีอำนาจมากกว่าทนทานได้หรือไม่ล้ำเส้นมากเกินไป ดังนั้นในสังคมที่ไม่เท่าเทียมกัน ความอดกลั้นจึงเป็นคุณธรรมอันสูงส่งของกลุ่มที่ได้เปรียบหรือมีอำนาจมากกว่า ซึ่งแสดงให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่มีวันเท่าเทียมกัน ความอดกลั้นจึงเป็นกรอบคิดหรือทัศนคติของผู้ที่มีอำนาจมากกว่าปฏิบัติต่อผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่าหรือไม่มีอำนาจเลย ด้านผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่าหรือไม่มีอำนาจเลยไม่ได้เกี่ยวข้องกับความอดกลั้นและปกติมักเป็นผู้ถูกระทำ

ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช (2552, น. 19-20) มองว่าควรแบ่งความหลากหลายในสังคมสมัยใหม่สามารถแบ่งเป็น 3 ลักษณะ ซึ่งมีได้แยกจากกันโดยเด็ดขาดแต่ซ้อนทับกันอยู่ คือ

1) การหลอมรวมความหลากหลายเป็นหนึ่ง (Homogeneity/Uniformity) แนวคิดนี้พบในช่วงรอยต่อของสังคมจากก่อนสมัยใหม่สู่สังคมสมัยใหม่

2) การปรองดองความหลากหลาย (Diversity) แนวคิดนี้ก่อตัวหลังจากที่สังคมสมัยใหม่มีความมั่นคงแล้ว สามารถหลอมรวมความแตกต่างให้กลายมาเป็นหนึ่งเดียวจนเกินพอดี จนต้องหันมาเรียกร้องให้ยอมรับความหลากหลายของกลุ่มวัฒนธรรมที่แตกต่างกันทั้งด้านชาติพันธุ์ เพศสภาพ และชนชั้น

3) ผสมผสาน พันทาง (Hybridity) แนวคิดนี้มองอัตลักษณ์ของกลุ่มวัฒนธรรมต่างๆ ไม่ได้ชัดเจนตายตัว และไม่ได้เป็นหนึ่งเดียว แต่ผสมผสานซ้อนทับกันอยู่

การใช้พหุวัฒนธรรมในสังคมไทยนั้นเป็นการให้ความหมายพหุวัฒนธรรมในเชิงวิพากษ์ เพื่อเป็นเครื่องมือให้สมาชิกของชุมชนที่เป็นชนกลุ่มน้อยหรือวัฒนธรรมรองใช้ในการเรียกร้องการมีส่วนร่วมในพื้นที่สาธารณะบนพื้นฐานความแตกต่าง รวมไปถึงการต่อต้านความเป็นเอกภาพของรัฐ การปรากฏตัวขึ้นของความหลากหลายทางเชื้อชาติและวัฒนธรรมเริ่มปรากฏตัวขึ้นเมื่อประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา มุ่งงานเขียนเชิงวิชาการ การอภิปรายโดยนักคิดนักวิชาการ และนักกิจกรรมทางสังคม หรือการปรากฏตัวของกลุ่ม เครือข่ายชนเผ่าพื้นเมืองเมื่อเดือนกันยายน 2550 เพื่อเรียกร้องสิทธิของการเป็นพลเมืองของประเทศไทย รวมถึงการเปลี่ยนแปลงนโยบายด้านความมั่นคงของรัฐเองก็ได้มีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมมากขึ้นโดยใช้กรอบคิดเชิงสันติวิธี โดยมองว่าหัวใจของความมั่นคงของชาติ คือความรักและความสามัคคีของคนในชาติ การให้เกียรติซึ่งกันและกัน และการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมของทุกภาคส่วน ช่วยสะท้อนภาพการยอมรับและสนับสนุนความหลากหลายทางเชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรมมากขึ้น อย่างไรก็ตามแม้ในเชิงนโยบายจะมีการสนับสนุนให้เกิดความเข้าใจเรื่องความหลากหลายทางชาติพันธุ์ แต่ในด้านกฎหมาย กลับพบว่ายังไม่มีกฎหมายรองรับ

รัฐบาลไทยไม่ยอมรับคำว่า “ชนเผ่าพื้นเมือง” และไม่ให้สิทธิใดๆในการปกป้องกลุ่มหรือชุมชนของตนเอง หรือการประกาศเขตพื้นที่วัฒนธรรมธรรมชาติที่มีมติคณะรัฐมนตรีรองรับเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2553 ก็ไม่สามารถผลักดันสิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์ให้เป็นรูปธรรมในเชิงกฎหมายได้ (ศิริจิต สุนันตะ, 2556, น. 5-30)

การศึกษานี้ใช้มุมมองพหุวัฒนธรรมว่าไม่ได้หมายถึงการผสมกลมกลืนแต่เป็นการอดทนอดกลั้นระหว่างกลุ่ม เพื่อค้นหาจุดร่วม และสร้างข้อตกลงบางอย่างร่วมกันเพื่อให้สามารถอยู่กันในความแตกต่างหลากหลายได้

2.3 แนวคิดปฏิบัติการทางสังคม (Social Action)

ในหัวข้อนี้ได้ทบทวนเรื่องปฏิบัติการทางสังคมในรูปแบบต่างๆ เพื่อสร้างความเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งการให้ความหมายปฏิบัติการทางสังคม ของ Max weber (อ้างใน จิราภา วรเสียงสุข, 2558, น. 142-145) ได้อธิบายว่าปฏิบัติการทางสังคมเป็นผลที่เกิดจากกระบวนการด้านจิตสำนึกและความคิด แล้วจึงใช้ความคิดในการหารูปแบบการกระทำที่ตอบสนองความหมาย โดยมองว่าการกระทำต่าง ๆ ถูกกำกับโดยความคิด อีกทั้งยังได้กำหนดรูปแบบการกระทำทางสังคมของปัจเจกเป็น 4 ประเภท โดยเรียงลำดับตามความมีเหตุผลของการกระทำที่เชื่อมโยงกับวิธีการและเป้าหมายของการกระทำ จากเหตุผลน้อยไปสู่ระดับที่มีเหตุผลมาก ดังนี้

- 1) การกระทำตามประเพณี (Traditional Action) เป็นแบบการกระทำทางสังคมที่ถูกยึดโยงไว้ด้วยประเพณีและธรรมเนียมปฏิบัติ มีการสืบทอดต่อกันมาหลายต่อหลายรุ่น จนเห็นว่าเป็นเรื่องธรรมชาติโดยไม่มีการโต้แย้งโดยการกระทำอื่น หรือความเข้าใจอื่น

- 2) การกระทำตามอารมณ์และความรู้สึก (Affective Action) เป็นการกระทำทางสังคมที่ผู้กระทำมีแรงผลักดันทางอารมณ์และความรู้สึกวิธีการที่เต็มไปด้วยอารมณ์และความรู้สึกจะกลายเป็นเป้าหมายโดยตัวของมันเองได้

- 3) การกระทำที่มีเหตุผลจากค่านิยมเป็นตัวเชื่อมโยงกับการกระทำ(Rational action in orientation to a value) เป็นแบบการกระทำที่ทั้งวิธีการและเป้าหมายของการกระทำอยู่ภายใต้ค่านิยมส่วนตนหรืออุดมการณ์ส่วนบุคคล เวเบอร์มองว่าการกระทำตามค่านิยมเป็นการกระทำที่เป็นเหตุเป็นผล เพราะเกิดจากความคิดของผู้กระทำ จึงไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบได้ว่าการกระทำของคนหนึ่งมีเหตุผลมากกว่าอีกคนหนึ่ง

- 4) การกระทำที่มีเหตุผลโดยมีเป้าหมายเป็นแนวโน้มนำของการกระทำ(Rational action in orientation to a goal) เป็นแบบอุดมคติของการกระทำทางสังคม คือทั้งวิธีการและเป้าหมายของการกระทำมีการเชื่อมโยงกันอย่างเป็นเหตุเป็นผลชัดเจน การกระทำทางสังคมจึงเป็นเครื่องมือใน

การบรรลุเป้าหมายของปัจเจกชนด้วย (instrumental action) โดยในการตั้งเป้าหมายของปัจเจกจะขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของแต่ละสังคม

ปฏิบัติการทางสังคม (Social Action) ของ Giddens (อ้างใน เชษฐา พวงหัตถ์, 2548, น. 100-102) เห็นว่าปฏิบัติการมีความสัมพันธ์โดยตรงกับมนุษย์และไม่สามารถแยกออกมาจากสังคมได้ เมื่อมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กัน เขานำเอาทรัพยากร (resources) ที่สะสมไว้ในชีวิตที่ผ่านมา ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งได้เรียนรู้จนกลายเป็นทักษะ ถูกนำมาใช้โดยอัตโนมัติ ซึ่งถือว่าเป็น “ทักษะที่เกี่ยวกับปฏิบัติการที่กระทำต่อกัน” (interactional skills) แต่ทักษะต่าง ๆ ไม่ได้เป็นแค่เพียงส่วนหนึ่งของความสามารถเฉพาะตัว แต่ยังเป็นส่วนหนึ่งขององค์ความรู้และทักษะทั้งหมดที่สังคมเป็นเจ้าของร่วมกัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นความสามารถของมนุษย์ในการปรับเปลี่ยนสถานะที่เขาเข้าไปเกี่ยวข้องพร้อมๆกับผลิตซ้ำเงื่อนไขทางสังคม ที่ได้รับการสืบทอดมาจากอดีต เพื่อทำความเข้าใจการปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลที่มีความแตกต่างของกลุ่มหรือชาติพันธุ์ ความคิด ความเชื่อ ที่นำมาสู่การสร้างกฎกติกา หรือข้อตกลงร่วมกันของกลุ่มหรือชุมชน

ในระยะหลังงานวิชาการได้กล่าวถึงปฏิบัติการทางสังคมที่มีลักษณะเป็นปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน (everyday life practice) โดยศึกษากลุ่มคนที่มีความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์อยู่กับความเป็นชายขอบของกลุ่มผู้ที่อ่อนแอหรือถูกกดขี่ และมีปฏิกริยาต่อต้านผ่านวิถีชีวิตประจำวัน ในงานของ Scott (1985 อ้างใน เสรี พงศ์พิศ, 2548) ได้ศึกษาวิจัยชุมชนชาวนาในรัฐเคะห์ ประเทศมาเลเซีย พบว่าการต่อสู้ของชุมชนชาวนานั้นมีมายาวนาน ผ่านปฏิบัติการที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิต ผ่านการร้องรำ การแต่งเพลง นิทานพื้นบ้าน ศิลปะ สัญลักษณ์ต่างๆ เป็นการต่อต้านที่ซ่อนเอาไว้ เพื่อแสดงถึงความไม่พอใจของชาวนา และงานชิ้นนี้ยังชี้ให้เห็นว่าวิธีการต่อสู้ของชาวนาผ่านจารีตประเพณี วิถีชีวิต ความรู้ ภูมิปัญญาชาวนา การตอบโต้ผ่านการตีแผ่การนิโทษ การลักขโมยนั้นใช้เพื่อลดแรงกดดัน ซึ่งอาจจะนำมาสู่การเผชิญหน้ากับกลุ่มที่มีอำนาจเหนือกว่าและนำผลเสียหายมาให้กับกลุ่มชาวนา เช่นเดียวกับงานของ Dorairajoo (2002) ที่ศึกษา กลุ่มชาวประมงพื้นบ้านชาวนายู (มลายูมุสลิม) โดยอธิบายว่าการต่อสู้กับอำนาจรัฐของกลุ่มคนชายขอบนั้นใช้วิธีการต่อต้านหรือการปรับตัวผ่านการนำเสนอสภาพสังคม วัฒนธรรม การทำมาหากินในชีวิตประจำวัน ค่านิยมต่าง ๆ เพื่อสร้างพื้นที่ที่ต่อรองกับอำนาจ

ด้าน Micheal de Certeau (อ้างใน สุธาริน คุณผล, 2550) ได้อธิบายว่าแนวคิดปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน ที่กระตุ้นให้เกิดการตั้งคำถามถึงวิธีการสร้างความรู้ กระบวนการผลิตความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวของชีวิตประจำวัน หรือกระบวนการต่อต้านในชีวิตประจำวัน ไม่ได้ต้องการล้มอำนาจหรือต้องการเป็นเจ้าของอำนาจนั้นเสียเอง แต่เห็นว่าเรื่องราวในชีวิตประจำวันเป็นการเชื่อมโยงอำนาจ การสลับไปมาของขั้วอำนาจและมีส่วนในการกำหนดความหมายซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์ของอำนาจไม่หยุดนิ่งตายตัว และเห็นว่าชีวิตประจำวันไม่เคยถูกครอบงำได้สนิท มีพลัง

ทำทนายอำนาจตลอดเวลา ช่วยทำให้กลุ่มคนที่ถูกทำให้กลายเป็นอื่นมีเสียงสะท้อนขึ้นมาผ่านชีวิตประจำวัน และสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงได้ด้วยตนเอง

โดยปฏิบัติการทางสังคมและปฏิบัติการในชีวิตประจำวันระหว่างชาวบ้านหรือกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านที่เข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน จึงมีการปะทะกันของวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อดั้งเดิมของตน การทำความเข้าใจปฏิบัติการทางสังคมของผู้คนในชุมชน ช่วยให้เห็นความพยายามในการปรับตัวเพื่อให้อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ

ทั้ง 3 แนวคิดได้นำมาวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจกระบวนการปรับตัวในระดับปัจเจกบุคคล ระดับชุมชน การจัดการปัญหาที่เกิดขึ้น ตลอดจนการทำความเข้าใจข้อตกลงหรือกติกาที่ชุมชนยอมรับร่วมกัน

2.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ทบทวนงานเอกสารที่ศึกษาเกี่ยวกับสังคมพหุวัฒนธรรม งานที่ศึกษาผ่านปฏิบัติการทางสังคม และทบทวนงานที่วิเคราะห์นโยบายหรือข้อตกลงที่สนับสนุนความหลากหลายทางวัฒนธรรม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.4.1 เอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาเรื่องพหุวัฒนธรรมในสังคมไทย

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยพบว่าส่วนใหญ่เป็นงานที่ศึกษาในพื้นที่ที่มีเส้นแบ่งของความเป็นชาตินิยมหรือแบ่งแยกความแตกต่างทางชาติพันธุ์ที่นำมาสู่ความขัดแย้งที่ค่อนข้างรุนแรง เช่น งานศึกษาของ ดุสิต หวันเหล็ม (2552) ที่วิจัยในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเน้นกลุ่มเป้าหมายคือกลุ่มตำรวจตระเวนชายแดนต่อเรื่องวัฒนธรรมสมานฉันท์ในสังคมพหุลักษณะ ซึ่งพบว่าลักษณะของสังคมชุมชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นมีปัจจัยพื้นฐานทางภูมิศาสตร์ที่อุดมสมบูรณ์ วัฒนธรรมความคิด ความเชื่อได้รับอิทธิพลทั้งจากศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกายและพุทธศาสนานิกายมหายานมาก่อน มีลักษณะการอยู่ร่วมกันทั้งชาวไทยพุทธ ไทยจีน และไทยมุสลิม การสร้างเวทีชุมชนเพื่อปรึกษาหารือ ผ่านพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับศาสนาจะมีส่วนช่วยสร้างสังคมสมานฉันท์ได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานของ สุโรยา วานี และ มะรอนิง สาแลมิง (2557) ที่ศึกษาปัจจัยเอื้อต่อการอยู่ร่วมกันของชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดปัตตานี ที่ประกอบด้วยชาวไทยพุทธและมุสลิมพบว่าทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ผู้นำที่เข้มแข็ง และระบบการเมืองการปกครองที่มีความยุติธรรมช่วยสร้างความสมานฉันท์ในชุมชนได้ อีกทั้งยังมีประเด็นที่น่าสนใจคืองานศึกษานี้เสนอว่าความสัมพันธ์ทางเครือญาติและการสื่อสารในภาษาเดียวกันเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขของชาวไทยพุทธและมุสลิมในชุมชน

นอกจากนี้พบว่าม้งงานที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับนโยบายด้านการศึกษาของรัฐที่สนับสนุนการเรียนรู้และความเข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรม ในงานของ ฐิติบดี อาพัทธนันท์ (2556, น. 107-130) ได้ศึกษาผ่านแบบเรียนชั้นประถมศึกษา ด้วยเชื่อว่าเนื้อหาในแบบเรียนสะท้อนอุดมการณ์ของสังคมและสิ่งที่รัฐต้องการปลูกฝังให้กับเยาวชน โดยคัดเลือกรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึง 6 จากพ.ศ.2551 และพ.ศ. 2544 จำนวน 30 เล่ม และพิจารณาเปรียบเทียบกับแบบเรียนที่ผลิตในพ.ศ.2520-2521 จากผลการศึกษาพบว่าแบบเรียนในพ.ศ.2551 สร้างความเข้าใจเรื่องความหลากหลายทางศาสนา วัฒนธรรม และเชื้อชาติ ผ่านเนื้อหาและภาพประกอบซึ่งแตกต่างจากแบบเรียนในพ.ศ.2520-2521 และแบบเรียนในพ.ศ.2544 อย่างเห็นได้ชัด อีกทั้งยังเห็นความเปลี่ยนแปลงของเนื้อหาในเชิงประวัติศาสตร์กับประเทศเพื่อนบ้านที่จากเดิมมีเนื้อหาที่ปลูกฝังอุดมการณ์ชาตินิยมเปลี่ยนเป็นการนำเสนอเพียงว่าประเทศไทยมีความสัมพันธ์ที่ดีกับประเทศเพื่อนบ้าน อย่างไรก็ตาม ในบทความเรื่องนี้ยังได้ตั้งข้อสังเกตว่าแบบเรียนในยุคสมัยปัจจุบันจะส่งเสริมความเข้าใจและเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เป็นประโยชน์ในเชิงการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ ผ่านวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมเท่านั้น เช่น อาหาร เสื้อผ้า ประเพณี เป็นต้น แต่ไม่ได้กล่าวถึงความไม่เท่าเทียมกันทางอำนาจของผู้คนต่างวัฒนธรรมและท่าทีของรัฐที่ยอมรับวัฒนธรรมที่ไม่มีการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น การยอมรับและส่งเสริมประเพณีโล้ชิงช้าของชาวเขาแต่ไม่ยอมรับสิทธิในที่ดินทำกินหรือสิทธิในความเป็นพลเมือง เป็นต้น หรือการศึกษาการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ผ่านเรื่องสั้นของ พัทธธีรา นาคอุไรรัตน์ (2557, น. 47-59) พบว่าเนื้อหาเรื่องราวในเรื่องสั้นนั้นประกอบด้วย การนำเสนอภาพความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ บางส่วนนำเสนอภาพการอยู่ร่วมกันของผู้คนที่แตกต่างทั้งศาสนา ชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ของชาวพุทธและมุสลิมย้อนไปเมื่อหลายสิบปีก่อน การให้ภาพการหยิบยืมภูมิปัญญาข้ามวัฒนธรรม หรือสะท้อนผ่านความสัมพันธ์ของเด็กไทยพุทธ จีน มุสลิม รวมทั้งการนำเสนอสาเหตุหรือเรื่องราวที่นำมาสู่รอยแยกของความสัมพันธ์ทางสังคม โดยนำเสนอผ่านเรื่องเล่าของตัวละครในเรื่องสั้น อคติทางชาติพันธุ์ที่นำเสนอผ่านสื่อ การไม่ใส่ใจวัฒนธรรมที่แตกต่าง จนนำมาสู่การยึดยึดข้อกล่าวหาและการป้ายสีจากรัฐ ทำให้ร่อยรอยความแตกแยกของความสัมพันธ์ในพื้นที่ชัดเจนขึ้น รวมถึงการให้ภาพของความยุติธรรมทางโครงสร้าง สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ที่ไม่สามารถเรียกร้องความยุติธรรมกลับมาได้มีผลทำให้ความรุนแรงของปัญหาเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ในเรื่องสั้นยังได้สะท้อนการแก้ไขปัญหาของรัฐที่นอกจากจะไม่ได้ช่วยแก้แล้วยังมีส่วนสำคัญที่ส่งผลให้ปัญหามีความซับซ้อนมากขึ้น ซึ่งข้อสรุปจากการศึกษาเรื่องสั้นกว่า 40 เรื่องพบว่าการดำเนินนโยบายที่ผ่านมายังขาดความเข้าใจเรื่อง “พหุวัฒนธรรม” ของสังคม การเมืองในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ มีความไม่เข้าใจวัฒนธรรมระหว่างกัน จนกลายเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

งานศึกษาที่พิจารณาในเชิงนโยบายเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติของไทย ที่มีความแตกต่างกับนโยบายแรงงานข้ามชาติในระดับสากล ในงานของ พงษ์ เถาวลี (2553, น. 1-30) ได้ อธิบายว่าการสร้างชาติมักมาพร้อมกับการสร้างความเกลียดกลัวคนต่างชาติเสมอ จนนำมาสู่อคติ และมองว่า แรงงานข้ามชาติเข้ามาหาผลประโยชน์จากประเทศตนมาเป็นภาระทั้งเรื่องการแย่งงานคน ในท้องถิ่น ก่อให้เกิดอาชญากรรม เป็นภาระด้านสวัสดิการสังคม และความมั่นคงของชาติ ในขณะที่ ในมุมมองด้านสิทธิมนุษยชนมักมองเรื่องการย้ายถิ่นฐานของมนุษย์เป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นมาก่อน ประวัติศาสตร์ ที่มีการเดินทางได้อย่างอิสระ และได้รับการคุ้มครองในปฏิญญาสากลของ สหประชาชาติ ค.ศ.1948 ประกอบกับโลกเสรีนิยมใหม่ที่สนับสนุนให้เกิดการเคลื่อนปัจจัยการผลิตได้ อย่างเสรี ทั้งเงินตรา สินค้า ข่าวสารหรือแรงงาน โดยลดบทบาทของรัฐและเปิดทางให้กับเอกชนเข้า มาทำหน้าที่เป็นเจ้าภาพหลัก ได้ช่วยให้เห็นภาพของการกำหนดนโยบายของรัฐบาลที่แตกต่างไป ในช่วงพ.ศ.2530 นโยบายส่วนใหญ่ยังส่งเสริมให้เกิดความเกลียดชังคนต่างชาติ ต่อมาในช่วงทศวรรษ 2540 นโยบายได้เคลื่อนมาในทิศทางที่มีมุมมองด้านสิทธิมนุษยชนมากขึ้น แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นกับแรงงานเพื่อนบ้านได้ และพบว่าการนิยามกลุ่มแรงงานต่างชาติที่เข้ามาในประเทศ ยังมีความสับสน ข้อมูลเชิงสถิติที่เก็บรวบรวมได้ไม่เป็นจริง ประกอบกับการทำงานที่ขาดการ ประสานงานกันของหน่วยงานต่างๆ โดยได้วิเคราะห์ว่าอุปสรรคที่เกิดขึ้นนั้นส่วนหนึ่งซึ่งมีความสำคัญ ยิ่งคือวิธีคิดของรัฐไทยเองที่ยังก้าวไม่พ้นวิธีคิดแบบชาตินิยม

บทบาทของภาครัฐจึงเป็นกลไกสำคัญต่อการกำหนดนโยบายหรือสร้างเงื่อนไขเพื่อ เอื้อให้เกิดการเรียนรู้และทำความเข้าใจความแตกต่าง สร้างพื้นที่ให้เกิดการยอมรับความหลากหลาย ทางวัฒนธรรม

2.4.2 เอกสารวิชาการที่ศึกษาเรื่องปฏิบัติการทางสังคม

ในบทความของวันเพ็ญ สุภาจันทร์ และคณะ (2556) ที่ศึกษาปฏิบัติการใน ชีวิตประจำวันของกลุ่มไทยพุทธกับกลุ่มมลายูมุสลิมผ่านพื้นที่การแต่งงาน ที่มีกลุ่มเป้าหมายของ การศึกษาคือคู่แต่งงานข้ามชาติพันธุ์ คือชาวจีนกับมลายู ชาวไทยพุทธกับมลายูมุสลิมในพื้นที่อำเภอ หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ซึ่งพบว่าการแต่งงานแต่ละคนจะดำรงชีวิตตามความเชื่อที่สอดคล้องกับ ศาสนาที่ตนนับถือ แต่เมื่อเข้าสู่การแต่งงานในครอบครัวมุสลิม การปรับเปลี่ยนการแต่งกาย การ เปลี่ยนแปลงความคิดความเชื่อ ความศรัทธาตามสถานการณ์ในแต่ละวัน บางสถานการณ์ต้องขยับ เส้นพรมแดนเข้าออกและลดการรักษาพรมแดนลงเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างราบรื่น เช่นการ จัดงานแต่งงานที่มีการจัดแบบโต๊ะจีน แต่ไม่มีเครื่องดื่มที่เป็นแอลกอฮอล์ ไม่มีการจุดเทียน เป็นต้น

ในงานศึกษาปฏิบัติการทางสังคม พบว่ามีงานศึกษาปฏิบัติการผ่านร่างกายของคน ชนบทเพื่อต่อรองกับอำนาจของสังคมที่สร้างค่านิยมอีกชุดเพื่อลดทอนความชอบธรรมในการ

เคลื่อนไหวของคนเสื้อแดง ของ ฐิวัรี วีระยะสบประสงค์ (2556) ที่แสดงให้เห็นการสร้างปฏิบัติการ และการนิยามความหมายของปฏิบัติการของตนเป็นผู้รักความเป็นธรรม ผ่านการสัมภาษณ์ 7 กรณีศึกษาที่เป็นชาวชนบทจากภาคอีสานที่เข้าร่วมการชุมนุมในหลายความหมาย เช่น พ่อวุฒิซึ่งมี ต้นทุนชีวิตที่ค่อนข้างลำบาก จบการศึกษาชั้น ป.4 ถูกดูหมิ่นดูแคลน เข้าร่วมเพื่อเรียนรู้กติกา โครงสร้างทางสังคมและสู้เพื่อความเป็นธรรม หรือกรณีของพี่ต๋องที่เรียนจบปริญญาตรีด้าน เศรษฐศาสตร์ จบการศึกษาชั้นปริญญาโท มีฐานะทางบ้านค่อนข้างมั่นคง มีต้นทุนเดิมที่สนใจศึกษา สถานการณ์ปัญหาสังคมและเคยเข้าร่วมการชุมนุมทางการเมืองหลายครั้งตั้งแต่สมัยเรียนหนังสือ ด้วย พื้นฐานเป็นคนชนบทและเข้าใจปัญหาความยากจนและความไม่เท่าเทียมกันในการกระจายรายได้ การเข้าร่วมการชุมนุมในนามคนเสื้อแดงของพี่ต๋อง จึงมีความหมายเพื่อผู้ที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมทั้ง ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เป็นต้น

ปฏิบัติการทางสังคมในการจัดการทรัพยากร ผ่านกรอบคิดแนวประชาสังคมของ หมูบ้านในพื้นที่ภาคเหนือ ของ อำไพ อุดตาธรรม (2542) ซึ่งพบว่าปฏิบัติการทางสังคมของชาวบ้านมี ทั้งในเชิงการเมือง วัฒนธรรมประเพณีเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกชุมชน ให้สอดคล้องกับ การเปลี่ยนแปลงไปของบริบทสังคม ซึ่งพบว่าปฏิบัติการทางสังคมของชุมชนมีลักษณะเป็นประชา สังคม คือ การมีจิตสำนึกสาธารณะของสมาชิก มีการช่วยเหลือกันทั้งในด้านเศรษฐกิจ และสติปัญญา ซึ่งช่วยสร้างความสัมพันธ์ของคนในกลุ่มและองค์กรให้แน่นแฟ้นจนเกิดความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน มี ความเป็นกลุ่มหรือองค์กรที่มีการร่วมกำหนดเป้าหมายและมีการดำเนินการร่วมกัน เป็นเครือข่าย เชื่อมโยงกัน และมีการจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบมีส่วนร่วม ให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

2.4.3 งานศึกษานโยบายหรือข้อตกลงที่สนับสนุนความหลากหลายทางวัฒนธรรม

งานศึกษาจำนวนหนึ่งที่น่าสนใจการย้ายถิ่นของแรงงานในอาเซียน เช่นงานของ นฤมล นิราทร (2555) ได้เสนอภาพการบริหารแรงงานต่างด้าวของประเทศไทยที่มีการพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง โดยแบ่งนโยบายที่สำคัญในการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวทั้งในระดับชาติและระดับทวิ ภาคี คือ

ในระดับชาติ ช่วงพ.ศ.2535-2541 มีนโยบายเชิงพื้นที่และจำกัดเฉพาะแรงงานเมียน มาร์เท่านั้น ก่อนจะมีการขยายรวมเอาแรงงานลาวและกัมพูชาเข้ามาด้วย ต่อมาในช่วงพ.ศ.2547- 2549 รัฐบาลได้กำหนดระบบการจดทะเบียนใหม่ให้แรงงานและผู้ติดตาม ได้รับเลขบัตร 13 หลัก โดยให้ขอรับใบอนุญาตทำงานกับนายจ้างที่ได้รับโควต้าและเริ่มมีการรับแรงงานที่เข้าเมืองถูก กฎหมายตาม MOU ระหว่างไทย-ลาว และไทย-กัมพูชา จำนวนประเทศละ 10,000 คน มีการปรับ ลดค่าธรรมเนียมในการตรวจลงตราหนังสือเดินทางเหลือ 500 บาท นอกจากนี้ ใน พ.ศ.2551 ยังได้

ประกาศใช้พระราชบัญญัติการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ.2551 แทนพระราชบัญญัติการทำงานของคนต่างด้าวพ.ศ. 2521 และมีแนวคิดเปิดโอกาสให้เข้าถึงบริการสุขภาพได้มากขึ้น โดยให้สถานบริการพิจารณาตามความเหมาะสม ในระดับทวิภาคี มีการจัดทำ “ปฏิญญากรุงเทพว่าด้วยการย้ายถิ่นที่ไม่ปกติ” ในการประชุมสูงสุดผู้นำอาเซียนและแปซิฟิกว่าด้วยความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาแรงงานย้ายถิ่น ในพ.ศ. 2545 มีการลงบันทึกความร่วมมือด้านการจ้างแรงงาน ไทย-ลาว และพ.ศ.2546 ลงนามบันทึกความร่วมมือการจ้างแรงงานไทย-กัมพูชาและพม่า ซึ่งในงานชิ้นนี้พยายามสะท้อนให้เห็นมิติทั้งความมั่นคง เศรษฐกิจ สังคมและมนุษยธรรม สะท้อนความพยายามของรัฐบาลไทยในการประนีประนอม เพื่อให้เกิดความเป็นไปได้ในการสนับสนุนให้มีการย้ายถิ่นอย่างถูกต้อง นอกจากนี้ยังได้สะท้อนปฏิกิริยาของชาวไทยต่อกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านที่เข้ามาทำงานในประเทศ ว่ากลุ่มที่ได้รับประโยชน์ คือภาคอุตสาหกรรม หรือครัวเรือนที่จ้างแรงงานเพื่อนบ้าน มีปฏิกิริยาในทางบวกเนื่องจากแรงงานเหล่านี้ทำงานมีประสิทธิภาพ ยอมรับค่าจ้างที่ต่ำและมีความอดทนต่อสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ไม่เหมาะสม ด้านค่าจ้างและรายได้พบว่าการละเมิดสิทธิมนุษยชนทั้งการไม่ได้รับค่าแรงหรือจ่ายค่าแรงต่ำกว่าที่ควรได้ ทำงานเกินเวลา หรือการละเมิดที่รุนแรงเข้าข่ายการบังคับทำงานและการค้ามนุษย์ รวมถึงทัศนคติในเชิงลบของนายจ้างที่มีต่อแรงงานเพื่อนบ้าน อีกทั้งการผลิตซ้ำอคติทางชาติพันธุ์ในสังคมไทย ได้สร้างความหวาดระแวงต่อแรงงานเพื่อนบ้าน รวมถึงการเสนอภาพข่าวของสื่อมวลชนที่มักเสนอภาพความรุนแรงที่แรงงานเพื่อนบ้านกระทำกับนายจ้างมากกว่าการสะท้อนภาพที่แรงงานเพื่อนบ้านถูกละเมิดสิทธิมากกว่าถึงสองเท่า

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่ประเมินการทำงานของหน่วยงานภาครัฐภายใต้ความตกลงระหว่างประเทศ ผลกระทบและเงื่อนไขในการคุ้มครองแรงงานไทย เช่นงานของ วิชัย คงรัตนชาติ (2554) ที่ศึกษาบทบาทของกระทรวงแรงงานซึ่งเป็นองค์กรหลักในการดูแลเรื่องการไหลเวียนของกำลังแรงงานข้ามพรมแดน โดยยึดหลักคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา เห็นว่ากระทรวงแรงงานควรส่งเสริมงานพัฒนาศักยภาพและความสามารถในการแข่งขันให้กับกลุ่มแรงงาน มีหลักประกันคุณภาพชีวิตที่ดี โดยมีข้อเสนอว่ากระทรวงแรงงานควรปรับตัวด้านนโยบายและกลไกทางยุทธศาสตร์การพัฒนาความร่วมมือแบบหุ้นส่วนสู่ตลาดแรงงานมีความมั่นคงในการจ้างงานและค่าจ้าง ตลอดจนผลประโยชน์ตอบแทนที่เหมาะสมสำหรับแรงงานทุกประเภท

งานของ อภิญา เลื่อนฉวี (2553, น. 77-78) ที่ศึกษาการสนับสนุนความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้รับความสนใจจากรัฐบาลมากขึ้นภายใต้นโยบายการเปิดประชาคมอาเซียนในช่วงทศวรรษ2540 เป็นต้นมา ได้มีการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community: AEC) ซึ่งเป็นหนึ่งในสามเสาหลักคือเสาหลักด้านการเมืองและความมั่นคง (Political and Security Pillar) เสาหลักด้านสังคมและวัฒนธรรม (Scio-Cultural Pillar) ซึ่งการประชุมสุดยอดอาเซียนที่มีส่วนเร่งรัดให้จัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนให้ชัดเจนคือในพ.ศ. 2546 โดยมีแถลงการณ์ร่วมที่เรียกว่า

Bali Concord II เห็นชอบให้มีการรวมตัวไปสู่การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ภายในปี พ.ศ.2563 และได้เร่งรัดให้จัดตั้งขึ้นในพ.ศ.2558 โดยมี กฎบัตรอาเซียน (ASEAN Charter) รองรับการจัดตั้งประชาคมอาเซียนกำหนดบทบาทหน้าที่ให้อาเซียนมีฐานะเป็นองค์การระหว่างประเทศและมีความเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 15 ธันวาคม 2551 ซึ่งมีเป้าหมายในการรวมกันเพื่อให้เป็นตลาดเดียวหรือฐานการผลิตเดียวกัน คือมีการเคลื่อนย้ายปัจจัยการผลิตได้อย่างเสรีเหมือนอยู่ในประเทศเดียวกัน โดยใช้ทรัพยากรทั้งวัตถุดิบและแรงงานจากหลายประเทศเพื่อใช้ในการผลิต โดยปราศจากอุปสรรคในด้านภาษีและมาตรการที่มีใช้ภาษี การเคลื่อนย้ายแรงงานเป็นไปอย่างเสรี คือผู้ที่มีใบประกาศนียบัตรรับรองฝีมือแรงงานของประเทศสมาชิก สามารถไปทำงานในประเทศใดก็ได้ในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน และต้องได้รับการปฏิบัติในการจ้างงาน สวัสดิการสังคมและประโยชน์ด้านภาษีที่เท่าเทียมกันกับประชากรชาตินั้น รวมถึงสามารถนำสมาชิกในครอบครัวเข้าไปพำนักอาศัยด้วยได้ โดยไม่คำนึงถึงสัญชาติของสมาชิกในครอบครัว ซึ่งจากการเปิดเสรีอาเซียนจึงเป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญ มีการแข่งขันด้านแรงงานมากขึ้น รวมถึงนายจ้างจะมีโอกาสเลือกจ้างงานประชากรในอาเซียนที่มีค่าแรงถูกกว่า

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยช่วยให้เห็นภาพทั้งในเชิงพัฒนาการ กระบวนการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรม และการปฏิบัติการที่เกิดขึ้นในระยะที่ผ่านมา ตลอดจนมุมมองในเชิงนโยบายที่มีผลต่อปฏิบัติการในหลายระดับ ซึ่งช่วยในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนในหลายมิติ

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

งานวิจัยเรื่องนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) อธิบายเชิงพรรณนา เพื่อให้เข้าใจการเกิดขึ้นของชุมชน พัฒนาการและการปรับตัวในช่วงที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมเข้ามา พร้อมกับแรงงานเพื่อนบ้านเพื่ออยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวแทนจากชุมชน ทั้งกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ กลุ่มเยาวชน ผู้ประกอบการหอพัก แรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชา และผู้แทนจากหน่วยงาน องค์กรที่ทำงานในชุมชน

3.1 การเลือกพื้นที่การวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ต้องการสร้างความเข้าใจปฏิบัติการของชุมชนในพื้นที่ชนเมือง ที่ผู้คนมีวิถีชีวิตที่สลับซับซ้อนไม่ได้เป็นหนึ่งเดียว ผสมผสานทั้งการใช้ชีวิตแบบเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม มีความหลากหลายของผู้คนที่แตกต่างกันทั้งวิถีชีวิต ชาติพันธุ์ อยู่ร่วมกันในพื้นที่ชุมชน โดยได้คัดเลือกพื้นที่ชุมชนคลองหก หมู่ 8 ต.บึงคำพร้อย อ.ลำลูกกา จ.ปทุมธานี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยได้สร้างความสัมพันธ์กับผู้นำชุมชนและชาวบ้านมาระยะหนึ่งเป็นต้นทุนสำคัญในการทำวิจัยเชิงคุณภาพ และมีลักษณะการเข้ามาอยู่อาศัยของประชากรจากหลากหลายที่มา ทั้งกลุ่มชาวบ้านดั้งเดิมที่มีบรรพบุรุษมาตั้งรกรากในชุมชนและมีที่ดินเป็นของตนเอง กลุ่มประชาชนที่อยู่อาศัยดั้งเดิมแต่เป็นชาวนาเข้ามาตั้งแต่บรรพบุรุษ ผู้ประกอบการหอพัก และกลุ่มแรงงานข้ามชาติกัมพูชา พม่า และลาว ซึ่งมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน

3.2 วิธีดำเนินการวิจัย

ก่อนการทำงานวิจัย ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อทำความรู้จักคุ้นเคยกับกลุ่มแกนนำชุมชน แนะนำตัวและได้ชี้แจงรายละเอียดของงานวิจัยกับที่ประชุมของผู้นำชุมชน โดยมีผู้ใหญ่บ้านคลองหก หมู่ 8 ช่วยเหลือในการประสานงาน อีกทั้งยังได้แจ้งไปยังองค์การบริหารส่วนตำบลบึงคำพร้อย เพื่อขอความร่วมมือในการศึกษาวิจัยในพื้นที่ชุมชน

การดำเนินการวิจัย แบ่งเป็น 2 รูปแบบ ดังนี้

3.2.1 การศึกษาจากเอกสาร (Documentary studies) โดยได้ศึกษาเอกสาร งานวิจัย วิทยานิพนธ์ ที่เกี่ยวข้องกับการขยายตัวของการพัฒนาในพื้นที่จังหวัดปทุมธานี และการรวมเป็นชุมชนในพื้นที่ทุ่งรังสิต ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ เพื่อทำความเข้าใจความหมายของจริยธรรมและศีลธรรม ลักษณะของสังคมพหุวัฒนธรรม การปฏิบัติการทางสังคม และทบทวน

งานวิจัยที่ศึกษานโยบายเกี่ยวกับแรงงานเพื่อนบ้าน เพื่อให้เห็นพัฒนาการของแนวคิด รูปแบบการจัดการของชุมชน และการแก้ไขปัญหาร่วมกันของชุมชนท่ามกลางความหลากหลายของผู้คน

3.2.2 การศึกษาภาคสนาม (Field work) โดยการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนไปพร้อมกับการศึกษาสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน และมีส่วนร่วมในบางปฏิบัติการของชุมชนบางกิจกรรม เช่น งานบุญประเพณีของชุมชน เหตุการณ์สำคัญต่างๆ โดยได้ทำหนังสือเพื่อชี้แจงโครงการวิจัย รวมถึงการแนะนำผู้ช่วยนักวิจัยที่ลงศึกษาชุมชน และในการศึกษาภาคสนาม (Field work) ใช้วิธีการดังนี้

1) วิธีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) จากการเข้าร่วมสังเกตวิถีชีวิตประจำวันของชาวบ้านในชุมชนแต่ละกลุ่ม การสัมภาษณ์ พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับชาวบ้าน ร่วมเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชน เพื่อให้เห็นกระบวนการปรับตัวของชาวชุมชน ในการอยู่ร่วมกัน

2) ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการกับแหล่งข้อมูลสำคัญ โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยต้องสร้างความสัมพันธ์ให้กลุ่มเป้าหมายมีความไว้วางใจในการบอกเล่าข้อมูล และแบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลคือผู้นำของชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน/อดีตผู้ใหญ่บ้าน/ส.อบต.) นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบึงคำพร้อย เจ้าของหอพักที่เป็นคนนอกชุมชน และเจ้าของหอพักในชุมชน ผู้ดูแลหอพักทั้งที่เป็นคนไทยและกัมพูชา เยาวชนในหมู่บ้านที่มีกลุ่มของตนเอง แรงงานเพื่อนบ้านกัมพูชาที่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้ ชาวบ้านในชุมชนที่ทำงานในโรงงานหรือเคยทำงานในโรงงาน เพื่อให้เกิดความเข้าใจสถานการณ์อยู่ร่วมกันในชุมชน

3) การสนทนากลุ่ม (Focus group) เนื่องจากชุมชนแห่งนี้ไม่มีการบันทึกเรื่องราวเชิงประวัติศาสตร์ของชุมชน ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการสัมภาษณ์บุคคลที่มีข้อมูลในเชิงประวัติศาสตร์ชุมชนเป็นรายบุคคล แล้วนำข้อมูลมาตรวจสอบโดยใช้การสนทนากลุ่มย่อย เพื่อตรวจสอบข้อมูล เหตุการณ์สำคัญ โดยได้เชิญผู้สูงอายุ อดีตผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล เข้าร่วมการประชุมจำนวน 7 คน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือ

3.3 แหล่งข้อมูลและการเก็บข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งเป็นการรวบรวมข้อมูลเอกสาร งานวิจัย วิทยานิพนธ์ ใช้เวลา 3 เดือน (สิงหาคม-ตุลาคม) และการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เป็นเวลา 8 เดือนตั้งแต่เดือนตุลาคม 2558 ถึง เดือนพฤษภาคม 2559 โดยใช้การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์สมาชิกชุมชน ซึ่งมีลักษณะการรวมเป็นชุมชนจากหลายกลุ่มประกอบด้วย ชาวนาดั้งเดิมที่เป็นชาวนาเช่าและชาวนาที่มีที่ดินของตนเอง และกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านที่เข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนโดยในการศึกษาครั้งนี้เลือกเฉพาะกลุ่มแรงงานกัมพูชาที่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้ ซึ่งมีจำนวนมากกว่ากลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านจากประเทศอื่น โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสังเกตการณ์ในงานประชุม งานประเพณี กิจกรรมร่วมกันของชุมชน

โดยกลุ่มเป้าหมายของการสัมภาษณ์ คือ

- 1) ผู้นำของชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน/อดีตผู้ใหญ่บ้าน/ส.อบต.) จำนวน 5 คน โดยการประสานงานผ่านผู้ใหญ่บ้านคลองหก ทั้งหมดเป็นชาวบ้านดั้งเดิมที่มีบรรพบุรุษมาตั้งรกรากที่นี่มานานกว่า 3 ชั่วอายุคน มีข้อมูลในเชิงประวัติศาสตร์และเห็นภาพการเปลี่ยนแปลงของชุมชนมาโดยตลอด
 - 2) นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบึงคำพร้อย โดยทำหนังสือขอสัมภาษณ์ในประเด็นเกี่ยวกับนโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดูแลชุมชน
 - 3) เจ้าของหอพักที่เป็นคนนอกชุมชน จำนวน 3 คน และเจ้าของหอพักที่เป็นชาวบ้านในชุมชนจำนวน 3 คน โดยประสานงานผ่านการแนะนำของเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนจังหวัด และจากการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านหรือกลุ่มแรงงานที่มาใช้บริการร้านเสริมสวย
 - 4) ผู้ดูแลหอพักที่เป็นคนไทย จำนวน 2 คน และกัมพูชา 1 คน โดยเลือกจากผู้ดูแลหอพักที่ยินดีให้ข้อมูลกับผู้วิจัย
 - 5) ผู้แทนกลุ่มเยาวชนในหมู่บ้านจำนวน 2 คน
 - 6) แรงงานเพื่อนบ้านกัมพูชาที่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้จำนวน 3 คน ที่ทำงานในโรงงานที่ตั้งอยู่ในชุมชน คือ แรงงานจากโรงงานหนัง โรงงานไก่
 - 7) ชาวบ้านในชุมชนที่ยังทำงานในโรงงานหรือเคยทำงานในโรงงาน จำนวน 3 คน ที่สามารถให้ข้อมูลเรื่องความสัมพันธ์หรือการจัดการภายในโรงงานได้
 - 8) ร้านค้า ร้านเสริมสวยที่มีแรงงานเพื่อนบ้านมาใช้บริการ เพื่อสอบถามความเห็นหรือทัศนคติของกลุ่มร้านค้า
- รวมผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งสิ้น 22 คน

3.4 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยทำไปพร้อมๆ กับการลงพื้นที่เก็บข้อมูล โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก สังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม และการประชุมกลุ่มย่อยมาประมวลเพื่อแยกตามประเด็นที่ศึกษา ทั้งเรื่องประวัติศาสตร์การรวมกลุ่ม การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต การทำความเข้าใจความแตกต่างระหว่างกลุ่มคน ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น การจัดการความขัดแย้ง ระบบอำนาจในชุมชน หรือบริบทต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับการสร้างความเข้าใจระหว่างกลุ่ม เป็นต้น

โดยการตรวจสอบข้อมูลในระหว่างการศึกษาชุมชนนั้น เพื่อให้ข้อมูลมีความถูกต้อง ชัดเจน และน่าเชื่อถือ กำหนดรหัสของข้อมูลจากการศึกษา ผ่านการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่ผ่านมา ทั้งลักษณะของชุมชนพหุวัฒนธรรม รูปแบบการจัดการปัญหา ข้อตกลงร่วม การจัดการทรัพยากรร่วมของกลุ่ม/ชุมชน เป็นต้น และนำข้อมูลที่ได้อามาตีความข้อมูลประกอบกับการสังเกตการณ์

อย่างมีส่วนร่วม เพื่อทำความเข้าใจความหมายที่ผู้ให้ข้อมูลสื่อสารผ่านคำพูด พฤติกรรม และการอธิบายความหมายของผู้ให้ข้อมูล

3.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

3.5.1 ได้ข้อมูลซึ่งเป็นบทเรียนด้านจริยธรรมการอยู่ร่วมกันของชุมชนที่มีลักษณะพหุวัฒนธรรม

3.5.2 เข้าใจเงื่อนไขในการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งจะช่วยในการทำงานพัฒนาหรือการวางแผนนโยบายให้สอดคล้องกับพื้นที่ที่มีลักษณะพหุวัฒนธรรมมากขึ้น

บทที่ 4

ผลการศึกษา

งานวิจัยเรื่องจริยธรรมการอยู่ร่วมกันของชุมชนพหุวัฒนธรรม: กรณีศึกษาปฏิบัติการทางสังคมของชุมชนคลองหก ในเขตชลประทานทุ่งรังสิต จังหวัดปทุมธานี เป็นการศึกษาในพื้นที่เขตชานเมืองที่อยู่ท่ามกลางการขยายตัวของการพัฒนาอุตสาหกรรม และมีความหลากหลายของผู้คนที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งกลุ่มที่เป็นชุมชนดั้งเดิม หรือกลุ่มที่อพยพเข้ามาภายหลังจากการพัฒนาอุตสาหกรรมในเขตพื้นที่ทุ่งรังสิต

ในบทนี้เป็นผลจากการศึกษา โดยได้อธิบายภาพรวมการเกิดขึ้นของชุมชนริมคลองรังสิต ข้อมูลในเชิงประวัติศาสตร์การพัฒนาของชุมชนคลองหก การขยายตัวของการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อรองรับการพัฒนาเมือง การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่การวิจัย และข้อมูลการจัดการของหน่วยงานส่วนท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ในบทถัดไป

4.1 บริบททางประวัติศาสตร์ของชุมชนบริเวณทุ่งรังสิต

เอกสารเชิงประวัติศาสตร์มีส่วนสำคัญเพื่อช่วยให้เห็นภาพการพัฒนาและการขยายตัวของการพัฒนาในพื้นที่แห่งนี้ได้ชัดเจนมากขึ้น โดยพบว่าการกำเนิดคลองรังสิตเป็นพื้นที่ที่มีการจัดระบบชลประทานเป็นแห่งแรกของประเทศสยามตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) โดยมอบหมายให้พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์เป็นผู้รับผิดชอบโครงการ และสำรวจพื้นที่ที่เหมาะสมเพื่อดำเนินโครงการจนพบว่า พื้นที่บริเวณ “ทุ่งหลวง” ซึ่งอยู่ระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำนครนายกมีความเหมาะสมในการทำโครงการ จึงได้ขุดคลองเชื่อมต่อกันหลายสาย ครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดปทุมธานีและนครนายก โดยพระองค์เจ้าสายฯได้ดำเนินการในนามบริษัทขุดคลองแลคูนาสยามร่วมกับนายโยคิม แกรซี และได้เริ่มต้นขุดคลองอย่างเป็นทางการเมื่อ พ.ศ. 2433 แล้วเสร็จใน พ.ศ. 2448 ใช้วิธีการขุดคลองสายใหญ่เป็นแนวขวางเพื่อเชื่อมแม่น้ำ 2 สาย และขุดคลองส่งน้ำเป็นตาข่ายเชื่อมโยงถึงกัน เพื่อให้สามารถกระจายน้ำเข้าที่นาได้อย่างทั่วถึง ลำคลองแต่ละสายมีระบบประตูน้ำและทำนบเพื่อควบคุม (สุนทรีย์ อาสะไวย์, 2530)

การพัฒนาระบบชลประทานในทุ่งรังสิตมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มพื้นที่การปลูกข้าว โดยการนำเอาความรู้และเทคโนโลยีแบบตะวันตกเข้ามาใช้ ในแผนงานของบริษัทขุดคลองแลคูนาสยาม ได้กำหนดให้มีการขุดคลองสายใหญ่เพื่อรับน้ำจากแม่น้ำสายหลัก (อำเภोधัญบุรี, 2545, น. 39-40) และได้วางแผนให้มีคลองซอยจำนวน 20 สาย เพื่อส่งน้ำให้กับพื้นที่ทำนา โดยใช้การควบคุมน้ำผ่านทำนบ

และประตูละบายน้ำ อย่างไรก็ตาม ได้มีการปรับเปลี่ยนโครงการอยู่หลายครั้ง โดยคลองขนาดใหญ่ 3 สายหลัก ได้แก่

1) คลองรังสิตประยูรศักดิ์ ขุดในปี พ.ศ.2433 แล้วเสร็จปีพ.ศ.2440 ขนาดกว้าง 16 เมตร ลึก 3.20 เมตร ยาว 1,324 เส้น 18 วา 2 ศอก

2) คลองหกวาสายล่าง ขุดในปี พ.ศ.2436 เสร็จในปี พ.ศ. 2440 ขนาดกว้าง 12 เมตร ลึก 3.20 เมตร ยาว 1,527 เส้น 2 วา 2 ศอก

3) คลองหกวาสายบน ขุดในปี พ.ศ.2444 เสร็จในปี พ.ศ.2446 ขนาดกว้าง 12 เมตร ลึก 3.20 เมตร ยาว 977 เส้น

โดยบริษัทได้รับประโยชน์จากการขุดคลองคือสิทธิในที่ดินสองฝั่งคลอง ในคลอง 8 จะได้ที่ดินไปฝั่งละ 40 เส้น คลอง 6 วา ฝั่งละ 30 เส้นตลอดทั้งลำคลอง คลอง 4 วาได้ที่ดินไปฝั่งละ 25 เส้นตลอดทั้งลำคลอง โดยบริษัทจะให้ผลตอบแทนแก่รัฐบาลร้อยละ 20 ของผลกำไรที่บริษัทได้รับ ชาวนาในบริเวณนี้ส่วนใหญ่จึงเป็นชาวนาเช่า และมีลักษณะการตั้งบ้านริมคลอง โดยมีขนาดของการเช่าแตกต่างกันไปตั้งแต่ 20-60 ไร่ ส่วนนาที่มีขนาดตั้งแต่ 100 ไร่ขึ้นไปนั้นส่วนใหญ่เป็นนาที่ใช้ลูกจ้างที่เป็นคนลาวหรือป่าทาสเป็นคนทำนา

การตั้งบ้านเรือนของชาวบ้านในบริเวณทุ่งรังสิต จากเดิมที่อยู่กันกระจัดกระจาย เมื่อมีการขุดคลอง ชาวบ้านได้เปลี่ยนมาตั้งกระจายอยู่ริมคลองโดยส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นเจ้าของที่ดิน แต่จะเช่ามาจากเจ้าของที่ดินเป็นรายปี ซึ่งชาวนาส่วนใหญ่มีปัญหาเรื่องทุนและที่ดินในการทำนา ทำให้ต้องกู้ยืมจากผู้มีฐานะดีกว่า และเกิดปัญหาการเอารัดเอาเปรียบกันระหว่างผู้กู้หรือผู้เช่ากับเจ้าของนาที่แบ่งผลผลิตไม่ยุติธรรม นอกจากนี้ยังพบว่าชาวนาในทุ่งรังสิตส่วนใหญ่เป็นคนไทยจากภาคอีสานอพยพมาโดยใช้เส้นทางรถไฟสายนครราชสีมา-กรุงเทพฯ และยังมีคนไทยแขก-มลายู และญวนอพยพเข้ามาในช่วงเวลาเดียวกัน (เรื่องเดียวกัน, 2530)

หลังการพัฒนาในช่วงหลังพ.ศ.2500 การใช้ประโยชน์ในพื้นที่บริเวณทุ่งรังสิต ได้เปลี่ยนแปลงเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงหลังพ.ศ.2530 หรือในราวแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 ที่การพัฒนาพื้นที่จังหวัดปทุมธานีมีความเชื่อมโยงกับกรุงเทพมหานคร ตามแผนการกระจายการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมไปในจังหวัดปริมณฑล โดยมีมาตรการสำคัญคือการโยกย้ายและกระจายกิจกรรมบางประเภทออกสู่ภูมิภาคโดยเฉพาะอุตสาหกรรม มีการเชื่อมโยงโครงข่ายการคมนาคมเพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทาง จึงทำให้พื้นที่จังหวัดปทุมธานี เป็นพื้นที่มีความผสมผสานกันระหว่างความเป็นเมืองและชนบท ลักษณะการใช้ที่ดินจึงมีทั้งพื้นที่การเกษตรและนอกภาคเกษตร และการเพิ่มขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็วตลอดระยะเวลา 20 ปีที่ผ่านมา

4.2 บริบททางสังคมและเศรษฐกิจอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี

ในส่วนนี้ได้นำเสนอข้อมูลของพื้นที่อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เพื่อทำความเข้าใจบริบทของพื้นที่การวิจัยให้รอบด้าน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.2.1 ข้อมูลพื้นฐานอำเภอลำลูกกา

สภาพทั่วไปของพื้นที่อำเภอลำลูกกา เดิมเป็นที่ราบลุ่มมีลักษณะเป็น ป่าแฉะ และป่าอ้อ มีสัตว์ป่า ทั้ง เสือ ช้าง กวาง และหมูป่า อยู่อาศัย จึงไม่มีชาวบ้านมาตั้งถิ่นฐาน แต่หลังจากการขุดคลองในช่วงรัชกาลที่ 5 โดยคลองหกวาสายล่าง จากคลองซอยที่ 2 ตำบลคูคต เป็นคลองที่ขุดตรงไปทางตะวันออกผ่านตำบลคูคต ตำบลลาดสวาย ตำบลบึงคำพร้อย ตำบลลำลูกกา ตำบลบึงทองหลาง ตำบลลำไทร และอำเภอบางน้ำเปรี้ยวในจังหวัดฉะเชิงเทรา ไปบรรจบกับแม่น้ำโยธการ มีความยาวประมาณ 40 กิโลเมตร และยังมีคลองซอยจำนวน 14 คลอง เชื่อมระหว่างคลองหกวาสายล่างกับคลองรังสิตประยูรศักดิ์ พบว่ามีหมู่บ้านริมคลองรังสิตฯ ทั้งในเขตอำเภอคลองหลวง ัญบุรี และลำลูกกา มีชื่อหมู่บ้านตามตำแหน่งที่ตั้งว่าอยู่บริเวณใดของคลองระบายน้ำ (นิพนธ์ วิเชียรน้อย, 2552: น. 56-57)

อำเภอลำลูกกา มีพื้นที่รวม 299.867 ตารางกิโลเมตร

ทิศเหนือ ติดกับอำเภอัญบุรี จังหวัดปทุมธานี

ทิศใต้ ติดกับเขตบางเขน เขตมีนบุรีและเขตหนองจอก กรุงเทพฯ

ทิศตะวันออก ติดกับอำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายกกับอำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา

ทิศตะวันตก ติดกับอำเภอเมืองปทุมธานี และเขตบางเขน กรุงเทพฯ

แบ่งเขตการปกครองออกเป็น เทศบาลเมือง 3 แห่ง เทศบาลตำบล 2 แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล 6 แห่ง และตำบล 8 ตำบล ได้แก่ ตำบลลำลูกกา ตำบลคูคต ตำบลบึงคำพร้อย ตำบลบึงทองหลาง ตำบลลาดสวาย ตำบลลำไทร และตำบลพืชมงคล

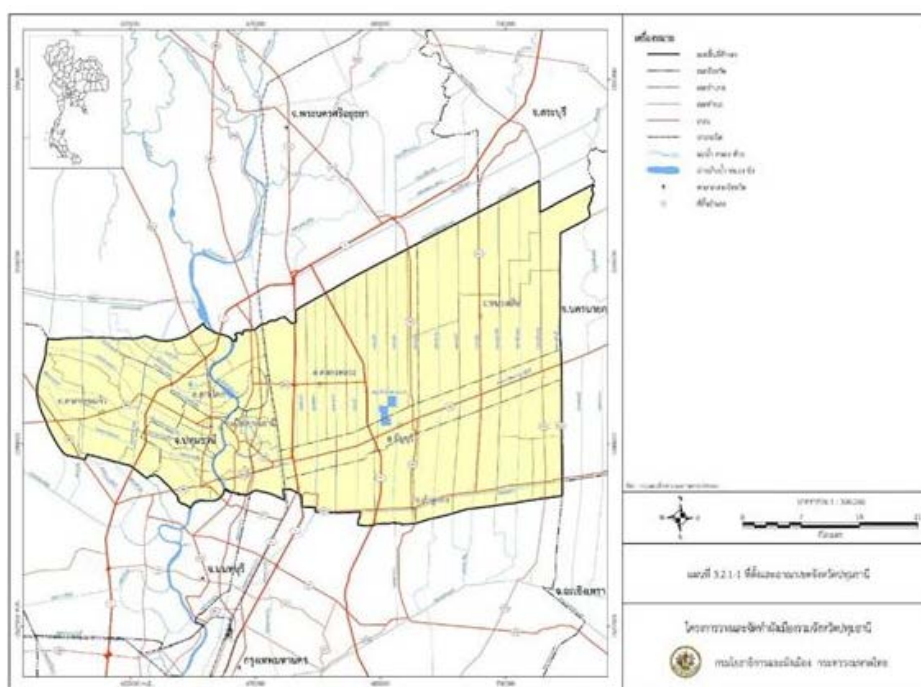
4.1.2 ด้านประชากร

ข้อมูลประชากรจากกรมการปกครองกระทรวงมหาดไทย (2556) โดยเปรียบเทียบพบว่าจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากประชากรจำนวน 739,404 คน ในปี พ.ศ.2545 เป็น 1,053,158 คน ในปี พ.ศ.2556 โดยมีอัตราเพิ่มที่เฉลี่ยร้อยละ 4.24 ต่อปี

ตารางที่ 4-1 แสดงจำนวนประชากรโดยเปรียบเทียบ

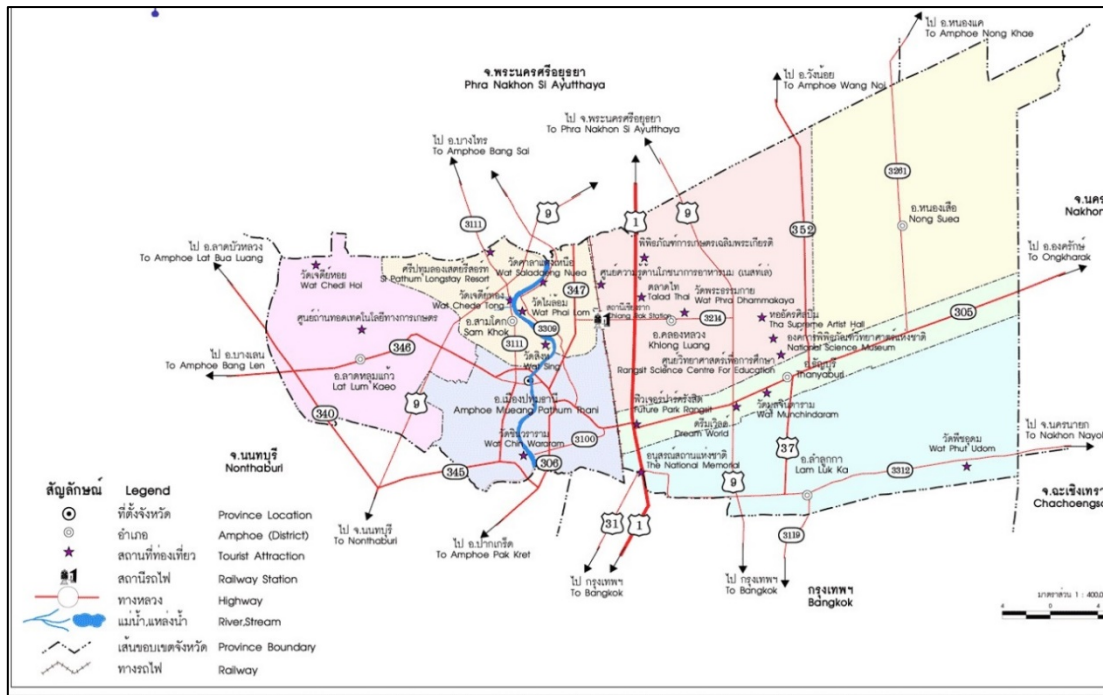
พื้นที่	จำนวนประชากรรายปี (คน)											การเปลี่ยนแปลง	
	2546	2547	2548	2549	2550	2551	2552	2553	2554	2555	2556	จำนวน	อัตรา
จังหวัด ปทุมธานี	739,404	769,998	815,402	861,338	896,843	929,250	956,376	985,643	1,010,898	1,033,837	1,053,158	313,754	4.24
เขต เมือง	495,608	514,620	544,090	575,306	598,835	620,008	638,305	658,458	674,926	689,807	701,828	206,220	4.16
เขต ชนบท	243,796	255,378	271,312	286,032	298,008	309,242	318,071	327,185	335,972	344,030	351,330	107,534	4.41

ที่มา: กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยจาก พ.ศ. 2546-2556

ภาพที่ 4-1 ที่ตั้งและอาณาเขตจังหวัดปทุมธานี

ที่มา: กรมโยธาธิการและผังเมือง จังหวัดปทุมธานี (2557)

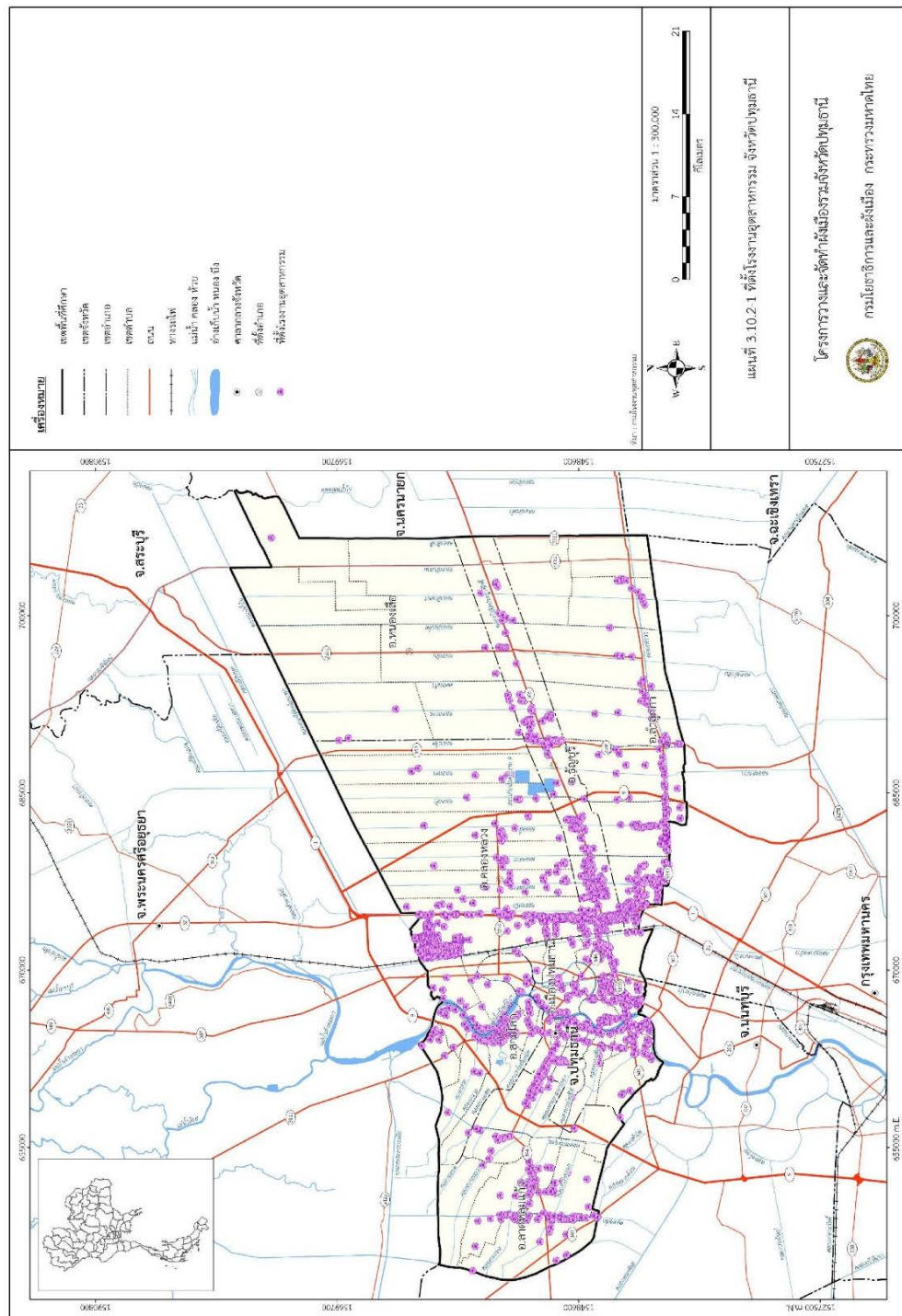
ภาพที่ 4-2 ที่ตั้งและอาณาเขตอำเภอลำลูกกา จ.ปทุมธานี

ที่มา: ปรับปรุงจากแผนที่การท่องเที่ยวจังหวัดปทุมธานี (2559, ออนไลน์)

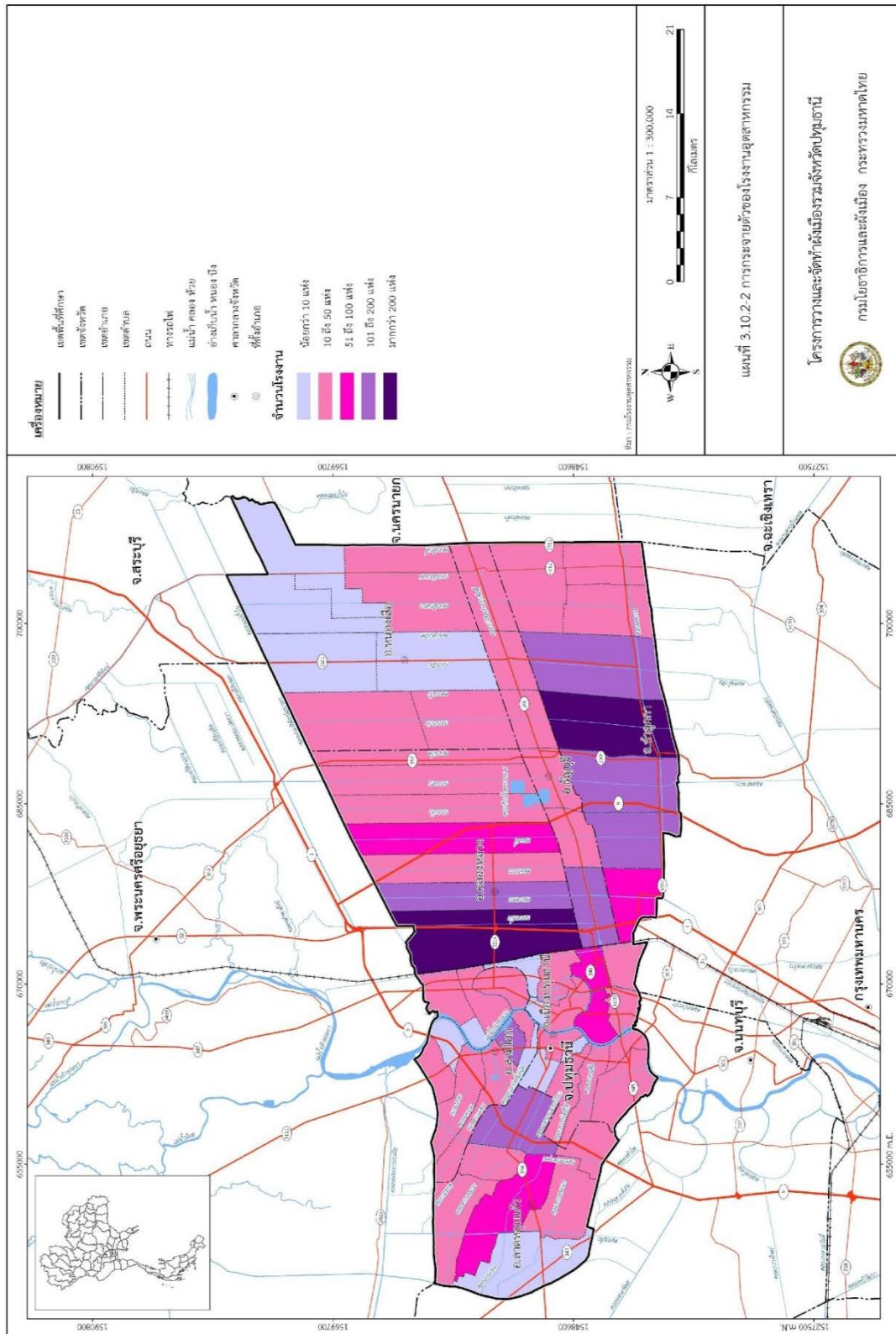
4.2.3 การพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่อำเภอลำลูกกา

ด้านการพัฒนาอุตสาหกรรม ข้อมูลจากสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2557 (กรมโยธาธิการและผังเมือง จังหวัดปทุมธานี, 2557, น. 377-378) พบว่ามีจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมที่ได้รับใบอนุญาตในพื้นที่ ทั้งสิ้น 3,420 โรงงาน มีคนงานจำนวน 285,888 คน ส่วนใหญ่เป็นโรงงานประเภทที่ 3 คือ โรงงานที่ก่อนประกอบการผลิตต้องขออนุญาตอย่างเป็นทางการต่อกรมโรงงานอุตสาหกรรม

จากข้อมูลของกรมโยธาธิการและผังเมือง (2557: น.373) พบว่าโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดปทุมธานีกระจายไปทุกอำเภอ ส่วนใหญ่อยู่ในเขตอำเภอลองหลวง ร้อยละ 31.42 รองลงมาคือ อำเภอลำลูกกา ร้อยละ 24.55 และพื้นที่อำเภอลำลูกกามีการกระจายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมไปตามถนนสายหลักที่เชื่อมโยงกับจังหวัดนครนายกและจังหวัดฉะเชิงเทรา ดังแผนภาพที่ 4-3 และแผนภาพที่ 4-4

ภาพที่ 4-3 แสดงที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดปทุมธานี 2557
ที่มา: กรมโยธาธิการและผังเมือง (2557, น. 374)

ภาพที่ 4-4 การกระจายตัวของโรงงานอุตสาหกรรม ในพื้นที่จังหวัดปทุมธานี
ที่มา: กรมโยธาธิการและผังเมือง (2557, น. 375)

จากแผนภาพที่ 4-3 จะเห็นสภาพการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ตำบลบึงคำพร้อยไม่หนาแน่นมากนักเมื่อเปรียบเทียบกับปริมาณความหนาแน่นในบริเวณอำเภอเมือง หรืออำเภอคลองหลวง ซึ่งจากการสำรวจพื้นที่พบว่าการกระจายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมในตำบลบึงคำพร้อย มีลักษณะการสร้างโรงงานแทรกตัวไปกับพื้นที่การทำเกษตรกรรมของชาวบ้านในชุมชน

4.3 ประวัติศาสตร์การพัฒนาชุมชนคลองหก หมู่ 8 ตำบลบึงคำพร้อย

ตำบลบึงคำพร้อย เป็นส่วนหนึ่งของทุ่งหลวงรังสิตที่ได้รับการพัฒนาระบบชลประทานเพื่อการเกษตรกรรมตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 การอพยพของผู้คนเข้ามาเมื่อครั้งอดีตจะตั้งชุมชนรอบหนองน้ำ ซึ่งได้เชื่อมกับคลองรังสิตประยูรศักดิ์ พื้นที่เดิมเป็นของ “ยายคำพร้อย” จึงได้ตั้งชื่อตามเจ้าของที่ดิน อยู่ระหว่างคลองระบายน้ำสายที่ 5 กับสายที่ 7 แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 19 หมู่บ้าน

การเกิดเป็นชุมชนบริเวณตำบลบึงคำพร้อย ไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่จากการสัมภาษณ์และประชุมกลุ่มย่อยผู้สูงอายุและผู้นำชุมชนคลองหกสันนิษฐานว่ามีการอยู่อาศัยของชาวบ้านในบริเวณนี้ก่อนพ.ศ.2477 และเป็นปีที่มีการประกาศตั้งวัดเกตุประภา ซึ่งเป็นวัดประจำหมู่บ้าน ตั้งอยู่ที่หมู่ 9 โดยได้รับบริจาคที่ดินมาจากคุณเกตุประภา ซึ่งแต่เดิมเป็นเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ในบริเวณนี้ การคมนาคมของชาวบ้านในอดีตใช้การสัญจรทางเรือผ่านคลองหก เมื่อคลองดินเงินชาวบ้านจะลงแรงกันลอกคลองให้สามารถสัญจรได้

4.3.1 สภาพทั่วไปของตำบลบึงคำพร้อย

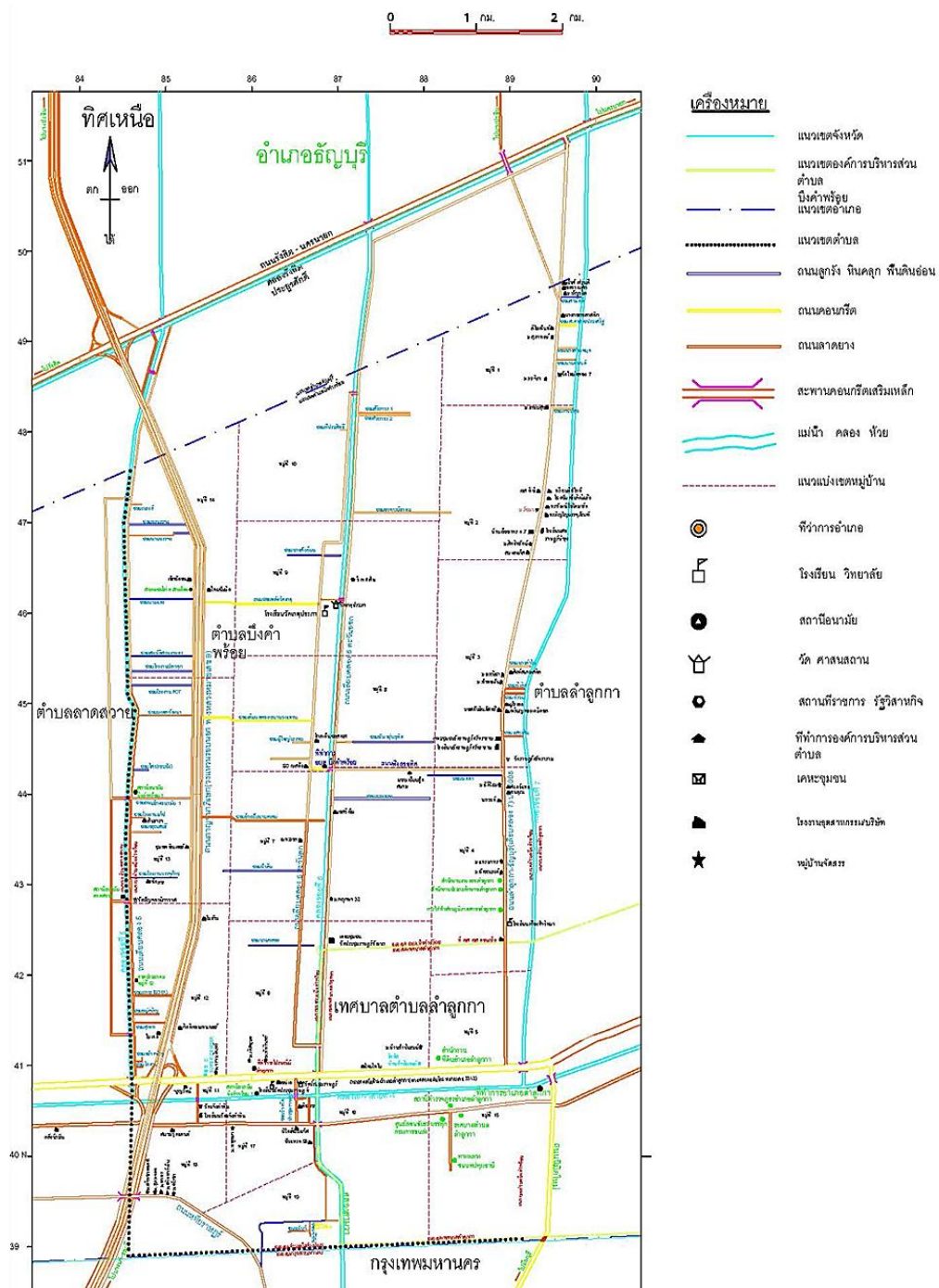
จากข้อมูลขององค์การบริหารส่วนตำบลบึงคำพร้อย ได้อธิบายลักษณะภูมิประเทศของพื้นที่นี้ว่าเป็นที่ราบลุ่ม เหมาะสมกับการเพาะปลูก มีคลองหกผ่านจากทิศตะวันตกไปทางทิศตะวันออก และมีคลองซอยที่ 5 คลองซอยที่ 6 และคลองซอยที่ 7 ผ่านจากทิศเหนือไปทิศใต้ มีอาณาเขต ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับ อำเภอธัญบุรี
ทิศใต้	ติดกับ เขตมีนบุรี กรุงเทพมหานคร
ทิศตะวันออก	ติดกับ เขตองค์การบริหารส่วนตำบลลำลูกกา
ทิศตะวันตก	ติดกับ เขตองค์การบริหารส่วนตำบลลาดสวาย

ตำบลบึงคำพร้อยตั้งอยู่ห่างจากตัวจังหวัดปทุมธานีประมาณ 34 กิโลเมตร การเดินทางระหว่างตำบลกับจังหวัดหรือจังหวัดใกล้เคียง สามารถใช้เส้นทางถนนพหลโยธิน-ลำลูกกา ถนนลำลูกกา-ธัญบุรี ถนนวงแหวนรอบนอกฝั่งตะวันออกและถนนเลียบคลองซอยที่ 5 ที่ 6 และ 7 มีรถประจำทางหลายสายวิ่งผ่าน

จากข้อมูลกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (2556) จำนวนประชากรในพื้นที่ตำบลบึงคำพร้อยมีประชากรรวมทั้งสิ้น 24,033 คน แบ่งเป็นชาย 11,518 คน หญิง 12,515 คน มี

บ้านอยู่อาศัยจำนวน 13,566 หลังคาเรือน ส่วนประชากรในชุมชนคลองหก หมู่ 8 ซึ่งเป็นพื้นที่การศึกษาวิจัย มีประชากรทั้งสิ้น 365 คน เพศชาย 190 คน เพศหญิง 175 คน (ไม่รวมประชากรแฝงและแรงงานเพื่อนบ้าน) มีครัวเรือนรวม 190 ครัวเรือน

ภาพที่ 4-5 ที่ตั้งและอาณาเขตตำบลบึงคำพร้อย
ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลบึงคำพร้อย (ออนไลน์)

4.3.2 ระบบสาธารณูปโภค

การพัฒนาาระบบสาธารณูปโภคในหมู่บ้านเริ่มเป็นรูปธรรมชัดเจนในช่วงพ.ศ. 2521 ที่มีไฟฟ้าเข้ามาในชุมชน โดยชาวบ้านร่วมกันขุดเสไฟฟ้าขึ้นเรือล่องมาตามลำคลอง และนำเสไฟฟ้ามาติดตั้งในชุมชนเพื่อให้ชาวบ้านเข้าถึงได้ทุกหลังคาเรือน หลังจากนั้นราว 2-3 ปี ระบบการคมนาคมในหมู่บ้านเพื่อเชื่อมกับตัวอำเภอได้เปลี่ยนจากการสัญจรทางเรือเป็นใช้การทางเกวียนแทน เมื่อระบบการคมนาคมทางน้ำลดความสำคัญลงวิธีการทำนาของชาวบ้านเริ่มปรับเปลี่ยนมาใช้เครื่องจักรช่วยในการทำนาได้มากขึ้น โดยกลุ่มแรกที่มีรถไถนาเดินตาม คือกลุ่มผู้นำชุมชน

ด้านการจัดการน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภคของชาวบ้านนอกจากใช้น้ำจากลำคลองแล้ว ในช่วงพ.ศ.2538-2539 ได้มีการทำระบบน้ำประปาบาดาลในชุมชนขึ้น โดยชาวบ้านในชุมชนร่วมกันลงแรง และออกค่าใช้จ่ายสมทบเพื่อซื้อท่อประปามาต่อเข้าบ้านของตนเอง ร่วมกันวางระบบท่อประปาในหมู่บ้าน ปัจจุบันชาวบ้านใช้น้ำในคลองในการทำนา ชาวบ้านสามารถเข้ามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ได้ อย่างไรก็ตามเมื่อเกิดภัยแล้งจะมีเจ้าหน้าที่อำเภอ เข้ามาช่วยในการบริหารจัดการน้ำ

4.3.3 ศาสนาและความเชื่อ

ประชาชนในพื้นที่ตำบลบึงคำพร้อยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ รองลงมาคือศาสนาอิสลาม โดยจะไปร่วมทำบุญในช่วงวันพระและเทศกาลต่างๆ ที่วัดใกล้บ้านซึ่งมีจำนวน 6 แห่ง คือ วัดเกตุประภา วัดประชุมราษฎร์ วัดแจ้งลำหิน วัดราษฎร์ศรัทธาราม วัดใหม่คลองเจ็ด วัดปัญญายาทิกาวาส และมีมัสยิด 1 แห่ง คือมัสยิดมุฮัมมะดียะห์

โดยวัดที่อยู่ใกล้กับชุมชนคลองหก หมู่ 8 มากที่สุดคือวัดเกตุประภา และมีวัดที่อยู่ใกล้กับพื้นที่ชุมชนคือวัดนาบุญ วัดมูลจินดาราม วัดใหม่คลองเจ็ด จากการลงพื้นที่และเข้าร่วมสังฆการีในช่วงวันพระและช่วงเทศกาลสำคัญพบว่า ชาวบ้านยังให้ความสำคัญกับการทำบุญที่วัด ซึ่งมีทั้งชาวบ้านในชุมชนและกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านที่ร่วมทำบุญในวัดด้วย

นอกจากนี้ยังพบว่าชาวบ้านมีกลุ่มที่ทำ “ลูกหนู” ซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในงานศพตามความเชื่อของคนมอญ ซึ่งปัจจุบันรับการสนับสนุนให้เป็นการแข่งขันในระดับจังหวัด ซึ่งกลุ่มทำลูกหนูของชุมชนคลองหกเป็นกลุ่มแกนนำหลักของชุมชนที่ทำหน้าที่ประสานงานกับกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านและสนับสนุนในการประชุมเพื่อจัดกิจกรรมต่างๆของชุมชน

4.3.4 การศึกษา

ในเขตตำบลบึงคำพร้อย มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจำนวน 7 แห่ง และโรงเรียนที่เปิดสอนในระดับประถมศึกษาจนถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 5 แห่ง และด้วยการคมนาคมระหว่างชุมชนกับ

อำเภอมีความสะดวก ลูกหลานคนในชุมชนได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานจนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 หรือเทียบเท่า บางส่วนไปเรียนต่อในกรุงเทพมหานครหรือโรงเรียนในตัวอำเภอ เมื่อจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่หกแล้ว จะเรียนต่อในระดับวิทยาลัยที่อยู่ใกล้กับชุมชน เช่น วิทยาลัยเทคโนโลยีสยามบริหารธุรกิจ วิทยาลัยเทคนิคัญบุรี เป็นต้น

4.3.5 การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ

ข้อมูลขององค์การบริหารส่วนตำบลบึงคำพร้อย (เอกสารอัดสำเนา, 2559) ระบุว่าประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม รองลงมาคือประกอบอาชีพรับจ้าง และจากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบันได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ในอดีตชาวบ้านตำบลบึงคำพร้อยดำรงชีพด้วยการทำนา โดยที่ดินส่วนใหญ่เป็นที่ดินให้เช่าแปลงใหญ่ เจ้าของที่ดินเป็นเจ้านายที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร การเปลี่ยนแปลงของชุมชนเริ่มมีความชัดเจนขึ้นหลังพ.ศ.2500 เป็นต้นมา เมื่อประชาชนในหมู่บ้าน เริ่มทำนา 2 ครั้ง คือนาปีและนาปรัง โดยใช้น้ำจากระบบคลองชลประทาน ข้อมูลจากการสัมภาษณ์อดีตผู้นำชุมชนทราบว่าในช่วงพ.ศ.2516 มีชาวบ้านอยู่อาศัยในบริเวณนี้เพียง 18 หลังคาเรือน และวิถีชีวิตของชาวบ้านดำรงชีพด้วยการทำนา โดยการเช่าที่นาผืนใหญ่จากเจ้าของที่ดิน มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่มีที่ดินเป็นของตนเอง ต่อมาในช่วงพ.ศ.2518 ชาวบ้านได้พูดคุยเรื่องกฎหมายเช่านามากขึ้น แต่ไม่ได้ศึกษารายละเอียด รู้เพียงว่าชาวนาสามารถเช่านาต่อไปได้

ภายหลังมีนโยบายการกระจายการพัฒนาสู่ภูมิภาคหลังแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 5 โรงงานโกลเด้นฟุต บริษัทผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากไก่ครบวงจรในเครือบริษัท Navis Capital's Partners (ปัจจุบันได้ขายกิจการให้กับบริษัท Brazil Food's Global เมื่อเดือนธันวาคม 2558) (กระทรวงต่างประเทศ, 2559) หรือที่ชาวบ้านเรียกกันจนติดว่า “โรงงานไก่” คือโรงงานที่เช่าและไถ่แยกชิ้นส่วนครบวงจรเพื่อการส่งออก ได้เข้ามาตั้งโรงงานในชุมชนเมื่อ พ.ศ.2534 โดยรับสมัครแรงงานชาวบ้านในพื้นที่ตำบลบึงคำพร้อยเป็นหลัก ซึ่งการเกิดโรงงานไก่ นอกจากจะช่วยให้ชาวบ้านมีงานทำนอกภาคเกษตรแล้วยังส่งผลให้การค้าขายบริเวณด้านหน้าโรงงานคึกคัก มีร้านขายสินค้า อาหารสดขนาดเล็กตั้งอยู่บริเวณด้านหน้าโรงงาน จนปัจจุบันกลายเป็นตลาดขนาดใหญ่ ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ตลาดหน้าโรงไก่” ขายสินค้าทุกประเภท ทั้งอาหารสด อาหารแห้ง เสื้อผ้า เป็นต้น

หลังจากการเข้ามาของโรงงานไก่ ยังมีโรงงานอุตสาหกรรมอีกหลายแห่งทยอยเข้ามาก่อสร้าง ซึ่งจากการรวบรวมข้อมูลขององค์การบริหารส่วนตำบลบึงคำพร้อย (2557: น.5) พบว่าปัจจุบันมีโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ จำนวนถึง 56 แห่ง ส่วนใหญ่เป็นกิจการของผู้ประกอบการจากที่อื่น และเฉพาะในพื้นที่ชุมชนคลองหก หมู่ 8 มีจำนวนโรงงานทั้งสิ้น 11 โรงงาน เช่น โรงงานผลิตกระเป๋าน้ำร้อน โรงงานผลิตและจำหน่ายอาหาร (ปลาร้า) โรงงานผลิตชิ้นส่วนเหล็ก โรงงานรับทำป้ายไว้นิล สติกเกอร์และสิ่งพิมพ์ โรงงานทำกระเบื้องหลังคา เป็นต้น

จากการเพิ่มขึ้นของจำนวนโรงงานและการเพิ่มกำลังการผลิตของโรงงานไก่ ที่เดินเครื่องการผลิตตลอด 24 ชั่วโมง ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสำคัญ คือ

1) การเพิ่มขึ้นของจำนวนหอพัก ซึ่งประกอบด้วยผู้ประกอบการหอพักที่เป็นชาวบ้านในชุมชนและผู้ประกอบการหอพักที่มาจากภายนอกชุมชน โดยธุรกิจหอพักเริ่มขยายตัวมากในช่วง พ.ศ.2547

2) การอพยพเข้ามาของแรงงานเพื่อนบ้านในช่วง พ.ศ.2548-2549 ที่ประกอบด้วยแรงงานจากประเทศเมียนมาร์ กัมพูชาและลาว โดยในพื้นที่ของชุมชนคลองหก หมู่ 8 ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มแรงงานจากประเทศกัมพูชา

3) การขยายตัวของธุรกิจการค้าปลีก ในช่วงพ.ศ.2557 มีร้านสะดวกซื้อเข้ามาสร้างในบริเวณชุมชนจำนวน 2 แห่ง ห่างกันประมาณ 1 กิโลเมตร

ชุมชนคลองหก หมู่ 8 ตำบลบึงคำพร้อยในปัจจุบันจึงเห็นภาพการทำงานของกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านที่เข้ามาพักอาศัยในหอพักที่ตั้งอยู่ในบริเวณชุมชนที่ทำงานเป็นกะ โดยกะเช้าทำงานในเวลา 7.30 น. และเลิกงานประมาณ 17.00 น. ส่วนกะเย็นเข้างานเวลา 17.00 น. เลิกงานตอนเช้าเวลาประมาณ 6.00-6.30 น. ภาพที่คุ้นตาของชาวชุมชนหลังจากโรงงานเลิกในกะเช้า คือการเคลื่อนตัวของกลุ่มแรงงานไปที่ตลาดหน้าโรงงานไก่ เพื่อซื้ออาหารสดและอาหารแห้งมาประกอบอาหาร ซึ่งตลาดปัจจุบันมีสินค้านำเข้าทั้งจากประเทศกัมพูชาและเมียนมาร์ ตลาดหน้าโรงงานไก่จึงเป็นแหล่งรวมของผู้คนทั้งที่เป็นชาวบ้านในชุมชน ประชาชนทั่วไปและแรงงานเพื่อนบ้าน

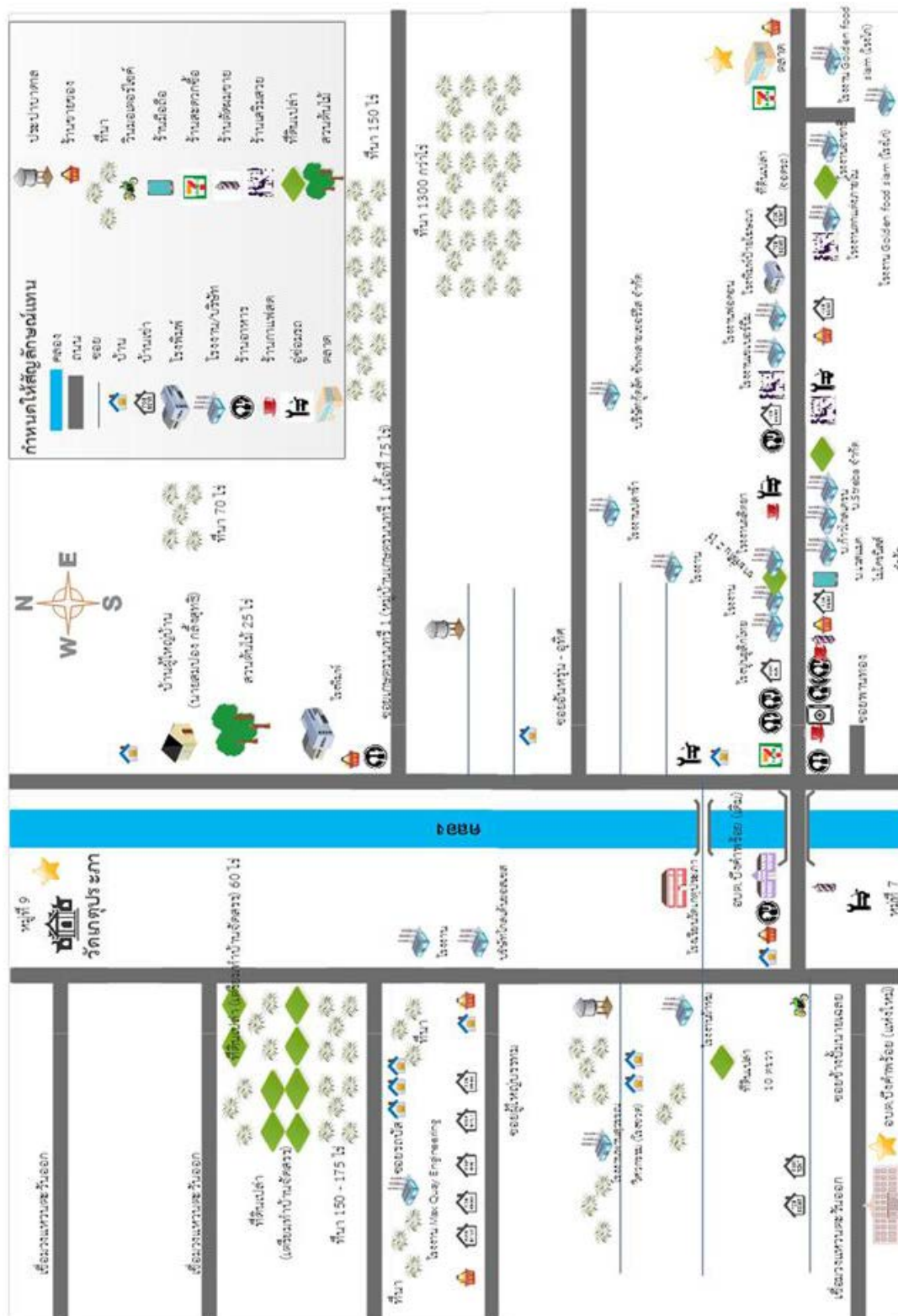
การเดินทางไปทำงานของกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้าน บางโรงงานมีรถมารับส่ง หรือบางคนขี่มอเตอร์ไซด์ไปทำงานหรือบางคนเดินไปทำงานได้ ในช่วงวันอาทิตย์ซึ่งเป็นวันหยุดของกลุ่มแรงงานจะเห็นภาพของแรงงานเพื่อนบ้านบางส่วนไปหาปลาในคลองหก หรือตามคลองซอยในบริเวณชุมชน

ด้านการดำรงชีวิตของชาวบ้านในชุมชนนั้น การประกอบอาชีพของสมาชิกในครอบครัวมีความหลากหลายมากขึ้น เช่น บางครอบครัวพ่อบริการช่าง แม่ทำงานในโรงงานไก่ ลูกเป็นเสมียนในโรงงานหนัง ลูกชายขับรถรับส่งคนงาน และแบ่งที่ดินบางส่วนสร้างหอพักให้แรงงานเพื่อนบ้านเช่า เป็นต้น นอกจากนี้วิถีการทำนาของชาวบ้านที่นี่ได้เปลี่ยนไปจากการทำนาปี ปรับเป็นการทำนาปรังและปัจจุบันคือการทำนาเป็นรอบ ซึ่งในบางปีอาจทำได้ถึงสามครั้งคาบเกี่ยวกัน โดยพื้นที่ทำนามีขนาดใหญ่ประมาณ 20-50 ไร่ขึ้นไป โดยใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยให้ลดระยะเวลาและใช้สารเคมีเพื่อเร่งการเติบโตของข้าว ดังกรณีตัวอย่างจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทำนาได้ให้รายละเอียดของการทำนาในปัจจุบันว่า ในการเตรียมดินเพื่อทำนาจะใช้การจ้างรถไถดินประมาณ 2-3 วัน จึงนำพันธุ์ข้าวที่ซื้อมาแช่น้ำ 1 วัน หลังจากนั้นนำขึ้นมาทิ้งไว้ 1 คืนเพื่อให้รากงอกก่อนนำไปหว่านในที่ดินที่เตรียมไว้ จากนั้นจึงปล่อยน้ำออกจากนาและทิ้งไว้ 8-15 วัน จึงฉีดยาคลุม

หญ้า จากนั้นประมาณ 2 วัน สูบน้ำเข้าที่นาอีกรอบเพื่อให้ข้าวได้น้ำก่อนใส่ปุ๋ยเร่งต้น อีกประมาณ 45-50 วัน จึงใส่ปุ๋ยอีก 1 ครั้ง ปุ๋ยไ้วประมาณ 60 วัน จึงใส่ปุ๋ยครั้งที่สาม โดยในการใส่ปุ๋ยในรอบที่ 1 ถึง 3 จะค่อยๆเพิ่มปริมาณปุ๋ยให้มากขึ้น ในการเก็บเกี่ยวจะว่าจ้างรถเกี่ยวข้าวแล้วขายทันที ใช้ระยะเวลาทั้งกระบวนการประมาณ 120 วัน หลังจากนั้นจึงเตรียมดินสำหรับการทำนาในรอบถัดไป ซึ่งจากการสัมภาษณ์ได้ข้อมูลเพิ่มเติมว่าในกระบวนการทำนานั้นเจ้าของที่นาทำหน้าที่เพียงจ่ายค่าจ้างให้แรงงานที่มารับจ้างซึ่งมีทั้งที่เป็นแรงงานเพื่อนบ้านและแรงงานที่เป็นคนไทยจากหมู่บ้านใกล้เคียง เจ้าของที่นาจะไปดูแลแปลงนาบ้างเป็นบางครั้งคราว อีกทั้งในช่วงการเก็บเกี่ยวผลผลิตจะติดต่อกับโรงสีเจ้าประจำที่สามารถซื้อปุ๋ย พันธุ์ข้าว หรืองบประมาณมาลงทุนทำนาเพื่อให้มาเก็บเกี่ยวผลผลิต โดยเจ้าของที่นาไม่ได้จัดการเรื่องกระบวนการเก็บเกี่ยวจนกระทั่งซื้อขาย เมื่อหักหนี้สินเดิมแล้วเงินที่เหลือจึงเป็นเจ้าของที่นา

วิถีชีวิตของชาวบ้านในปัจจุบัน ยังคงมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และความสัมพันธ์ในกลุ่มละแวกบ้าน โดยเฉพาะในสมาชิกที่มีอายุ 45 ปีขึ้นไป มีการไปมาหาสู่กัน ร่วมกิจกรรมงานบุญ ประเพณี การดำรงชีวิตจึงมีความผสมผสานกันทั้งวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรมที่เป็นการทำเกษตรเพื่อการค้า และชาวบ้านที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมหรือห้างสรรพสินค้า การพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะคลองหอนั้นยังมีความสำคัญเนื่องจากชาวบ้านบางส่วนยังทำอาชีพเกษตรกรรม

สภาพทางกายภาพของชุมชนคลองหก หมู่ 8 ตำบลบึงคำพร้อยจึงมีสภาพพื้นที่การทำเกษตรกรรมแทรกไปกับที่พักอาศัย หอพัก และโรงงานอุตสาหกรรม และยังพบว่ามีพื้นที่สาธารณะที่ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขต อบต.บึงคำพร้อย เข้าไปใช้ประโยชน์ร่วมกันได้คือ วัดเกตุประภา ตลาดหน้าโรงไก่ และองค์การบริหารส่วนตำบลบึงคำพร้อย (หลังใหม่) ดังแผนภาพที่ 4-6

ภาพที่ 4-6 แสดงที่ตั้งโรงงาน สถานที่สำคัญ และพื้นที่สาธารณะของชุมชนคลองหก
ที่มา: จากการลงพื้นที่ของทีมวิจัย พ.ศ.2558-2559

ข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลบึงคำพร้อย (เอกสารอัดสำเนา, 2559) ได้ระบุจำนวนของโรงงานอุตสาหกรรม หอพัก และแหล่งธุรกิจในพื้นที่ชุมชนคลองหก หมู่ 8 ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ 4-2 ประเภทกิจการในเขตชุมชนคลองหก หมู่ 8 ตำบลบึงคำพร้อย อ.ลำลูกกา

ลำดับ	ประเภทกิจการ	จำนวน (แห่ง)
1	โรงงานอุตสาหกรรม	11
2	หอพัก / ห้องเช่า	16
3	ร้านค้า/ร้านอาหารของชาวบ้าน	6
4	ร้านสะดวกซื้อ (7-11)	2
5	อู่ซ่อมรถ	2
6	บริษัทรับเหมาก่อสร้าง	1
7	บริษัทเครนรถ	1
8	บริษัทขนส่งรถ	1
9	พื้นที่ให้เช่า / โกดังเก็บสินค้า	2
10	เสาสัญญาณโทรศัพท์	1
11	ตลาดเอกชน (หน้าโรงงานไก่)	1

ที่มา: เรียบเรียงโดยผู้วิจัย โดยอ้างอิงจากเอกสารอัดสำเนาขององค์การบริหารส่วนตำบลบึงคำพร้อย (2559)

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่าชาวบ้านชุมชนคลองหกที่มีประวัติศาสตร์การก่อตั้งชุมชนมายาวนานและมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเป็นสังคมเกษตรเพื่อการค้า ที่มีกิจกรรมเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนมาทั้งการร่วมกันขุดท่อประปา การทำกิจกรรมส่วนรวมต่างๆ ที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เมื่อมีโรงงานอุตสาหกรรม หอพัก และแรงงานเพื่อนบ้านเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนซึ่งเมื่อเปรียบเทียบในเชิงปริมาณพบว่าแต่ละหอพักมีประมาณ 60 ห้อง นั้นหมายถึงจำนวนประชากรที่เป็นแรงงานทั้งแรงงานที่อพยพจากต่างจังหวัดและแรงงานเพื่อนบ้าน มีมากกว่า 3 พันคนหรือมากกว่า 8 เท่าตัวของประชากรที่เป็นชุมชนดั้งเดิม ชาวบ้านจึงต้องปรับตัวอีกครั้งเพื่อเรียนรู้ให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ ดังรายละเอียดที่นำเสนอต่อไป

4.4 ปฏิบัติการทางสังคมในบริบทของความหลากหลาย

ปัจจุบันผู้อาศัยอยู่ในชุมชนนอกจากชาวบ้านดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในชุมชนตั้งแต่บรรพบุรุษแล้ว ยังมีโรงงานอุตสาหกรรม เช่น โรงงานทำไส้กรอก โรงงานอุตสาหกรรมอาหาร (โรงงานไก่) โรงงานทำแผ่นป้ายโฆษณาและสติ๊กเกอร์ โรงงานเครื่องหนัง เป็นต้น จึงมีกลุ่มผู้ใช้แรงงานที่อพยพมาทำงานและพักอาศัยในพื้นที่จำนวนมาก จากข้อมูลของสำนักบริหารแรงงานต่างด้าว กรมการจัดหางาน พ.ศ. 2557 มีแรงงานเพื่อนบ้าน (ทั้งกัมพูชา เมียนมาร์ และลาว) อพยพเข้ามาทำงานในจังหวัดปทุมธานี 117,933 คน ในพ.ศ. 2558 มีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็น 138,373 คน และในเดือนเมษายนพ.ศ. 2559 มีจำนวนเพิ่มเป็น 147,575 คน ซึ่งแรงงานที่อพยพเข้ามานอกจากแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้านแล้ว ยังมีแรงงานไทยจากต่างจังหวัดอพยพเข้ามาด้วย รวมถึงการเข้ามาของนายทุนผู้ประกอบการโรงงานและผู้ประกอบการหอพัก ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของผู้คนหลายลักษณะ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.4.1 ชุมชนกับแรงงานเพื่อนบ้าน

ในการศึกษาปฏิบัติการทางสังคมระหว่างกลุ่มต่าง ๆ นั้นผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการกับกลุ่มเป้าหมายที่มีความหลากหลายในชุมชน โดยแบ่งออกเป็น กลุ่มผู้สูงอายุ ครู ในโรงเรียนวัดเกตุดูประภา กลุ่มเยาวชน ร้านค้า ร้านเสริมสวย และกลุ่มผู้นำทางการและไม่ใช่ทางการในชุมชน โดยให้ความสำคัญกับการปรับตัวของชุมชน ทิศนคติต่อแรงงานเพื่อนบ้าน และปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่างๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) ผู้สูงอายุ

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในชุมชนซึ่งส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกร และเห็นการเปลี่ยนแปลงของชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง ให้ข้อมูลว่าการเปลี่ยนแปลงในชุมชนมีความรวดเร็วขึ้นในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ที่จำนวนโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น และเมื่อ 5 ปีที่ผ่านมาจำนวนแรงงานเพื่อนบ้านที่อพยพเข้ามาในพื้นที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในช่วงแรกที่แรงงานอพยพเข้ามานั้น โรงงานไก่เป็นโรงงานแรกที่น่าเข้ามาวันละ 3-4 คันรถบัส เพื่อมาพักอาศัยในหอพักที่ได้เช่าแบบเหมา ให้แรงงานในโรงงานของตนเองเข้าพัก โดยสะท้อนว่า

“...ช่วงแรกชาวบ้านรับไม่ได้นะ เพราะว่าเข้ามากันเยอะมาก เดินกันเต็มถนน ลุงยังงงว่าเข้ามาได้ยังไงเยอะขนาดนี้ มีการร้องเรียนไปที่ อบต. ไปที่อำเภอ จนตอนหลังก็มีตำรวจเข้ามาจัดเวทีเพื่อพูดคุยกับชาวบ้านว่าให้ชาวบ้านปรับตัว ขอให้อยู่ด้วยกันให้ได้...”

สัมภาษณ์ลุงแดง (นามสมมติ) วันที่ 21 ธันวาคม 2558

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์จะเห็นได้ว่าการเข้ามาของแรงงานจำนวนวันละประมาณ 200-300 คนต่อวัน เป็นเหตุการณ์ที่ทำให้ชาวบ้านในชุมชนเกิดความกังวล จนนำมาสู่การร้องเรียนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งใช้วิธีการแก้ไขปัญหาด้วยกระบวนการของรัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาไกล่เกลี่ยช่วยเหลือคลี่คลายสถานการณ์เพื่อช่วยผ่อนคลายความกังวลของชาวบ้าน

กลุ่มผู้สูงอายุให้ความเห็นว่าการเข้ามาของโรงงานหรือกลุ่มแรงงาน ช่วยทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น แต่มีความกังวลเรื่องปริมาณของกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านที่เข้ามาในชุมชนที่มีจำนวนมากเกินไปอาจส่งผลให้ในอนาคตชาวบ้านในชุมชนต้องย้ายออกไปอยู่ที่อื่น กลุ่มผู้สูงอายุให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่ามักพบกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านที่วัดในวันพระ หรือช่วงเทศกาล แต่ไม่มีความสนิทสนมกัน

2) เยาวชน

กลุ่มเยาวชนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่ได้เข้าทำงานในโรงงานที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชน เนื่องจากเยาวชนในพื้นที่เรียนในสาขาที่ไม่ตรงกับความต้องการของโรงงาน เช่น งานประเภทช่างกลึงในโรงงาน หรือพนักงานบัญชี เป็นต้น ทำให้เยาวชนในโรงงานหรือคนในชุมชนที่เข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ลดลงตามไปด้วย โดยในกรณีการทำงานในพื้นที่ของกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้าน เยาวชนให้ความเห็นว่า

“...ไม่ได้คิดว่ามาแย่งงานนะ เพราะว่าในแต่ละโรงงานมีการกำหนดคนเข้าทำงานในโรงงานอยู่แล้ว ว่าต้องรับคนในพื้นที่ชุมชนจำนวนเท่าไร แรงงานเพื่อนบ้านเท่าไร แต่ปัญหาคือ คนไทยไม่ไปสมัครเอง บอกว่างานหนัก เหนื่อย ทำไม่ไหว...”

สัมภาษณ์กลุ่มเยาวชน วันที่ 23 เมษายน 2559

อีกทั้งจำนวนคนไทยที่ทำงานในโรงงานในพื้นที่ลดลงเนื่องจากมีทางเลือกในการทำงานมากกว่า และการทำงานในโรงงานเป็นงานที่ค่อนข้างหนัก การทำงานในโรงงานจึงเป็นทางเลือกสุดท้ายในการทำงานของกลุ่มเยาวชนในพื้นที่

ด้านการปรับตัวเพื่อเรียนรู้ระหว่างเยาวชนกับแรงงานเพื่อนบ้าน เยาวชนให้ความเห็นว่า “เขาก็มีวัฒนธรรมของเขาแหละ เพราะว่าแต่ละประเทศก็ต้องมีประเพณีของตนเอง ก็ต้องเปิดใจยอมรับ” หรือ “ในงานบุญประเพณี งานรื่นเริง งานรำวงที่วัด เขาก็ไปร่วมงานกันนะ รำวงหน้าเวที ก็สนุกดี” รวมถึงในระหว่างการสัมภาษณ์ผู้แทนของกลุ่มเยาวชนใช้คำเรียกว่า “แรงงานเพื่อนบ้าน” ตลอดการสัมภาษณ์ โดยให้เหตุผลว่าทราบว่ากลุ่มแรงงานไม่ชอบคำเรียกว่า “ต่างด้าว” และชอบคำว่า “เพื่อนบ้าน” มากกว่า ซึ่งสะท้อนทัศนคติของกลุ่มเยาวชนในพื้นที่กับกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านไปในเชิงบวก

3) ผู้นำชุมชนกับแรงงานเพื่อนบ้าน

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทราบว่าการเข้ามาของกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านในช่วงปี 2550 เป็นช่วงการปรับตัวของชุมชน ในระยะแรกเกิดเหตุทะเลาะวิวาทระหว่างชาวบ้านในชุมชนกับแรงงานเพื่อนบ้าน เนื่องจากเมาสุรา ผู้ใหญ่บ้านและหน่วยงานส่วนท้องถิ่นได้เข้าไปช่วยแก้ไขเหตุการณ์ และผู้ที่แก้ไขปัญหาคือผู้จัดการโรงงาน โดยจัดการให้แรงงานคนดังกล่าวออกจากพื้นที่ชุมชน ในภายหลังผู้ใหญ่บ้านได้ให้เบอร์โทรศัพท์เพื่อประสานงานโดยตรงระหว่างผู้จัดการโรงงานกับผู้ใหญ่บ้านเมื่อมีสถานการณ์เร่งด่วน ส่งผลให้ความขัดแย้งที่รุนแรงระหว่างชาวบ้านในชุมชนกับกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านลดลง แม้ว่าสถานการณ์ความตึงเครียดระหว่างชาวบ้านในชุมชนกับแรงงานลดลงแต่พบว่ายังมีการทะเลาะวิวาทระหว่างกลุ่มแรงงานด้วยกัน ซึ่งผู้ดูแลหอพักจะมีบทบาทหลักในการจัดการปัญหา

ปัญหาสำคัญที่ชาวบ้านต้องประสบในปัจจุบันคือ แรงงานเพื่อนบ้านบางคนเก็บผักริมรั้ว ตัดกล้วยหรือผลไม้ที่อยู่ในสวนของชาวบ้านโดยไม่ได้รับอนุญาตซึ่งชาวบ้านใช้วิธีการดักเตือนซึ่งพบว่าบางคนไม่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้ทำให้ไม่เข้าใจกัน แต่ไม่มีการทะเลาะวิวาทรุนแรง โดยชาวบ้านให้เหตุผลว่า “เขาคงคิดว่าเป็นของที่เกิดเองตามธรรมชาติมั้ง บ้านเขาคงเก็บได้ทุกที่ เขาคงคิดว่าเหมือนบ้านเขาแหละมั้ง ก็ถ้าไม่เอาเยาะเราก็ก็น่าจะอะไรนะ ก็แบ่ง ๆ ไปกินกันได้ แต่ก็บอกกันหน่อย หรือบางคนนี่เก็บไปซะจนหมดเลยก็ไม่ไหวนะ” หรือบางคนสะท้อนว่า เมื่อพบว่ามีแรงงานเพื่อนบ้านไปเก็บพืชผักริมรั้วโดยไม่ขออนุญาต จะตะโกนไปว่า “แกทำอะไรของแกเนี่ย แกเอาไปขนาดนั้นเลยหรอ” แต่ไม่ได้ทำให้เป็นเรื่องใหญ่ เพียงเป็นการปรามให้ทราบว่าการกระทำนั้นไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้อง

จากการสัมภาษณ์พบว่าเหตุการณ์แบบเดียวกันบ่อยครั้ง จนทำให้ชาวบ้านระอากและใช้การแจ้งกับเจ้าของหอพักให้ช่วยสื่อสารกับกลุ่มแรงงานที่พักในหอพัก ถึงแม้ว่าชาวบ้านในชุมชนจะไม่ชอบใจแรงงานเพื่อนบ้านในหลายเหตุการณ์ แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์เร่งด่วน เช่น แรงงานเจ็บป่วยกะทันหัน ผู้นำชุมชนจะเป็นกลุ่มแรกที่ช่วยสื่อสารกับหน่วยกู้ภัยเพื่อนำส่งโรงพยาบาล หรือผู้จัดการหอพักจะเป็นผู้ประสานงานให้อย่างรวดเร็ว

จากการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในกิจกรรมงานบุญวันวิสาขบูชาและช่วงวันสงกรานต์ พบว่ากลุ่มแรงงานกับชาวบ้านในชุมชนไปทำบุญในสถานที่เดียวกันแต่ไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์กัน และชาวบ้านให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่ากลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านมักมาทำบุญในช่วงวันพระ ร่วมพิธีกรรมทางศาสนา และวันสำคัญทางศาสนามากกว่าคนไทย โดยการประกอบพิธีกรรมไม่แตกต่างกันมากนัก

4) ร้านค้าในชุมชนและร้านเสริมสวย

จากการสำรวจข้อมูลในชุมชนคลองหก พบว่าร้านค้าในชุมชนมีจำนวน 6 แห่ง ร้านสะดวกซื้อ 2 แห่ง อีกทั้งยังมีบริเวณที่ชาวบ้านเรียกว่า “ร่มไทร” คือบริเวณสี่แยกใกล้กับที่ทำการขององค์การบริหารส่วนตำบลบึงคำพร้อย ที่มีแผงขายอาหารและร้านกาแฟตั้งอยู่กว่า 10 ร้าน จากการสัมภาษณ์เจ้าของร้านค้าพบว่ารายได้จากการขายสินค้าเพิ่มขึ้นหลังการอพยพเข้ามาทำงานของกลุ่มแรงงาน

นอกจากนี้ยังพบว่า มีร้านให้บริการเสริมสวยจำนวน 2 ร้าน ที่มีผู้ใช้บริการทั้งกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านและชาวบ้านในชุมชน จากการสัมภาษณ์เจ้าของร้านเสริมสวยให้ข้อมูลว่า กลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านที่เข้ามาเสริมความงามส่วนใหญ่มาจากประเทศกัมพูชา และสามารถพูดภาษาไทยได้ซึ่งให้ความคิดเห็นว่ากลุ่มแรงงานเพื่อนบ้าน มีความขยันและประหยัด การใช้ชีวิตที่พยายามลดค่าใช้จ่ายของตัวเองเพื่อเก็บเงินส่งกลับบ้านที่ประเทศกัมพูชา และให้ความสำคัญกับการทำบุญตามประเพณี

กลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านเป็นกลุ่มรายได้หลักของร้านค้าและร้านเสริมสวยในชุมชน นอกจากนี้ยังพบว่าร้านเสริมสวยสามารถกู้เงินนอกระบบจากแรงงานเพื่อนบ้านมาใช้ในการครอบครัวยุติ หรือการมีของจากประเทศตนเองมาฝากเมื่อกลับบ้านช่วงเทศกาล ความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานเพื่อนบ้านกับร้านค้าจึงเป็นในเชิงบวก

5) การศึกษากับเด็กข้ามชาติ

ในประเด็นเรื่องการศึกษาของเด็กข้ามชาติ ได้สัมภาษณ์ครูที่สอนในโรงเรียนวัดเกตุประภา ซึ่งเดิมตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกันกับวัดเกตฯ ซึ่งอยู่ในหมู่ที่ 9 แต่ปัจจุบันได้ย้ายมาตั้งในบริเวณใกล้กับองค์การบริหารส่วนตำบลบึงคำพร้อย เปิดสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยได้สัมภาษณ์ครูที่เป็นสมาชิกของชุมชน อยู่อาศัยในชุมชนมาอย่างต่อเนื่องกว่า 25 ปี และเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการดูแลกลุ่มเด็กที่มาอยู่กับพ่อแม่ที่อพยพเข้ามาทำงานในพื้นที่ ให้ข้อมูลว่ามีเด็กเล็กจากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามาเรียน เมื่อประมาณพ.ศ.2557 ส่วนใหญ่เป็นเด็กที่ผู้ปกครองพามาโดยได้รับการแนะนำจากผู้จัดการโรงงาน ประกอบด้วยเด็กนักเรียนจากประเทศเมียนมาร์ ลาว และกัมพูชา ซึ่งมีประกาศจากกระทรวงศึกษาธิการตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อพ.ศ.2548 ว่าด้วยการศึกษาของบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน อนุมัติให้เด็กไร้สถานะทางกฎหมายสามารถเข้าเรียนในโรงเรียนรัฐบาลที่ได้รับการรับรองจากกระทรวงศึกษาธิการ (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม. 2557, น.11) ซึ่งครูในโรงเรียนจะได้รับการอบรมเรื่องการลงทะเบียน 13 หลักของเด็กกลุ่มนี้ โดยเด็กกลุ่มดังกล่าวจะได้รับสวัสดิการเท่าเทียมกับเด็กไทย ปัจจุบันมีเด็กเล็กจากประเทศเพื่อนบ้านเข้าเรียนในโรงเรียนวัดเกตุประภา จำนวน 10 คน

ด้านความสัมพันธ์ระหว่างเด็กจากประเทศเพื่อนบ้านกับเด็กนักเรียนไทยซึ่งส่วนใหญ่เป็นลูกหลานในชุมชนค่อนข้างดี แต่กลุ่มเด็กจากประเทศเพื่อนบ้านพบว่ามีปัญหาในการสื่อสาร ซึ่งครูได้ออกแบบให้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนภาษากัมพูชาง่าย ๆ ให้กับเพื่อนในชั้นเรียน อย่างไรก็ตามพบว่าครูไม่สามารถสื่อสารกับเด็กเหล่านั้นได้ จึงทำให้บางครั้งการสื่อสารผิดพลาดและส่งผลกระทบต่อความมั่นใจและไม่กล้าพูดภาษาของตนเอง ด้านผู้ปกครองที่สามารถพูดภาษาไทยได้จะสื่อสารกับครูเรื่องพัฒนาการของลูกหลานตนเองอยู่เสมอ

นโยบายเรื่องการให้การศึกษาแก่เด็กทุกคนเป็นประกาศของกระทรวงศึกษาธิการ มีส่วนสำคัญที่ช่วยเปิดโอกาสให้กับเด็กจากประเทศเพื่อนบ้านที่พ่อแม่อพยพเข้ามาทำงานในพื้นที่ได้เรียนหนังสือ เด็กทุกสัญชาติสามารถเข้าเรียนได้ตามประกาศของกระทรวงศึกษาธิการ หากครูในโรงเรียนพบว่ามีเด็กในบริเวณใกล้เคียงยังไม่ได้รับการศึกษาจะไปคุยกับผู้ปกครองให้ทราบกฎหมายข้อนี้ และผู้จัดการโรงงานเป็นอีกกลไกหนึ่งที่จะช่วยให้ข้อมูลกับกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านในการดูแลเด็กๆ นอกจากนี้ยังพบว่าปัญหาสำคัญของเด็กกลุ่มนี้คือการไม่มีเอกสารยืนยันการเป็นผู้ติดตามกลุ่มแรงงานเข้ามาในประเทศไทย ซึ่งมีความสำคัญในการระบุเอกสารประจำตัวเด็ก จึงต้องให้ผู้จัดการหรือนายจ้างมารับรองซึ่งขั้นตอนมีความยุ่งยาก

อย่างไรก็ตาม พบว่าในระหว่างการสัมภาษณ์ครูมักใช้คำเรียกแทนตัวเด็กที่มาจากประเทศเพื่อนบ้านว่า “เด็กต่างดาว” หรือ “พวกมัน” อยู่ตลอดเวลา สะท้อนให้เห็นความย้อนแย้งในระดับปัจเจกบุคคลที่ต้องดำเนินนโยบายไปตามคำสั่งของหน่วยงาน ในขณะที่ตัวผู้ปฏิบัติกลับไม่มีความเข้าใจเพื่อยอมรับความแตกต่างหลากหลายได้

4.4.2 ชุมชนกับโรงงานอุตสาหกรรม

จากการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เกษตรกรรมสู่อุตสาหกรรม ผู้นำชุมชนให้ความเห็นว่าชาวบ้านได้ประโยชน์ในเชิงการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ มีงานทำนอกภาคเกษตร รายได้ของชุมชนเพิ่มมากขึ้น แต่ในอีกด้านหนึ่งพบว่าโรงงานอุตสาหกรรมใช้ทรัพยากรของชุมชนไปจำนวนมาก อีกทั้งยังเกิดความขัดแย้งระหว่างโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ในบริเวณชุมชนกับชาวบ้านอยู่เสมอ โดยเฉพาะปัญหาจากการจัดการมลพิษของโรงงาน ในช่วงแรกของการเข้ามาสร้างโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ชุมชน เช่น โรงงานไก่และโรงงานทำไส้กรอก ที่ปล่อยน้ำเสีย ส่งกลิ่นเหม็นออกมาจากโรงงาน และได้รับการร้องเรียนจากชาวบ้านในชุมชน โดยผู้ใหญ่บ้านและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ประสานงานกับกรมควบคุมมลพิษเพื่อให้ดำเนินการตรวจสอบระบบการจัดการน้ำเสียของทั้งสองโรงงาน หลังจากนั้นโรงงานได้ปรับปรุงระบบการจัดการน้ำเสียและกลิ่นเหม็นได้ค่อนข้างมีประสิทธิภาพ จึงไม่ได้รับการร้องเรียนอีก

อย่างไรก็ตาม พบว่ามีกรณีความขัดแย้งของโรงงานผลิตขวดพลาสติกที่สร้างโรงงานติดกับที่นาของชาวบ้านซึ่งพบปัญหาความขัดแย้งอย่างต่อเนื่องจนปัจจุบัน ชาวบ้านได้ร้องเรียนว่า โรงงานผลิตพลาสติกปล่อยน้ำเสียลงไปในที่นา เมื่อผู้นำชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบลเข้าไปตรวจสอบโรงงานให้ข้อมูลว่าได้แก้ไขเรียบร้อยแล้วโดยการฝังท่อระบายน้ำใต้ดิน แต่ยังคงพบว่าน้ำจากใต้ดินซึมเข้าสู่ที่นา และมีการร้องเรียนอีกครั้งแต่ยังไม่ได้รับการแก้ไข ปัจจุบันชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากกรณีนี้ต้องแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง ด้วยการขุดร่องรอบที่นาของตนเองให้น้ำจากโรงงานอุตสาหกรรมไหลลงไปในร่องน้ำ ไม่ให้เข้ามาในที่นาของตนเอง

4.4.3 ผู้ประกอบการหอพักกับแรงงานเพื่อนบ้าน

จากการสังเกตพบว่ามีหอพักในพื้นที่ชุมชนคลองหก หมู่ 8 จำนวนมาก ซึ่งธุรกิจหอพักเป็นกิจการที่เกิดขึ้นภายหลังการเข้ามาของกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้าน จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำชาวบ้านให้ข้อมูลว่าการเข้ามาของโรงงานอุตสาหกรรมในช่วงแรก เมื่อประมาณ พ.ศ.2534 แรงงานส่วนใหญ่ในโรงงานยังเป็นแรงงานจากคนในชุมชนหรือหากแรงงานในชุมชนไม่เพียงพอจึงจะรับสมัครแรงงานจากต่างจังหวัด หลังพ.ศ.2547 เป็นต้นมา เมื่อผู้ประกอบการขยายกำลังการผลิตและแรงงานคนไทยเริ่มขาดแคลนจึงต้องรับสมัครแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้านเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสัมพันธ์กับการกำหนดทิศทางการดำเนินงานเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน โดยประเทศไทยได้พัฒนาการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวของประเทศไทยในช่วง พ.ศ.2544-2546 (นฤมล นิราทร, 2555, น.5-6) ได้เปิดให้แรงงานจดทะเบียนโดยไม่กำหนดโควตา มีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารแรงงานข้ามชาติหลบหนีเข้าเมือง (กบร.) ในปี พ.ศ.2544 และใน พ.ศ.2547 รัฐบาลได้กำหนดระบบการจดทะเบียนใหม่ให้กับแรงงานและผู้ติดตามให้สามารถจดทะเบียนด้วยตนเอง โดยจะได้รับเลข 13 หลัก ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่ปริมาณแรงงานข้ามชาติในตำบลบึงคำพร้อยเพิ่มจำนวนมากขึ้น

จากการลงพื้นที่ได้ทราบข้อมูลเพิ่มเติมว่า กระบวนการดูแลหอพักของผู้ประกอบการหอพักมีส่วนสำคัญทำให้ความขัดแย้งระหว่างแรงงานเพื่อนบ้านกับชุมชนลดลง โดยหอพักในชุมชนแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ ผู้ประกอบการหอพักที่เป็นคนในชุมชนกับผู้ประกอบการที่เป็นคนนอกชุมชน โดยมีรายละเอียดการจัดการหอพัก ดังนี้

1) ผู้ประกอบการหอพักที่เป็นชาวบ้านในชุมชน

โดยลักษณะของหอพักจะมีทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ หอพักที่ไม่เป็นทางการคือมีลักษณะการแบ่งบ้านให้เช่าจำนวน 3-10 ห้อง และกลุ่มที่เป็นทางการคือหอพักขนาดใหญ่ โดยในการศึกษารุ่นนี้เน้นเฉพาะหอพักที่มีห้องพัก 50-60 ห้อง โดยเจ้าของหอพักลักษณะนี้เป็นผู้ที่ดินซึ่งได้รับมรดกจากบรรพบุรุษและอาศัยอยู่ในชุมชนมากกว่า 3 รุ่น หรือบางคนที่เป็นชาวนาเช่าได้ซื้อที่ดินต่อจากเจ้าของเดิม แล้วนำมาสร้างเป็นหอพักเพื่อทำธุรกิจรองรับความต้องการที่อยู่อาศัยของแรงงานที่

อพยพเข้ามาในพื้นที่ตำบลบึงคำพร้อยและพื้นที่ใกล้เคียง โดยแบ่งที่ดินออกเป็นพื้นที่ทำนา หอพัก และที่อยู่อาศัยของตนเอง โดยกลุ่มแรงงานที่เข้าพักประกอบด้วย แรงงานจากกัมพูชาและไทย

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่าการแบ่งหอพักออกเป็น 3 ลักษณะคือ หอพักที่ให้เฉพาะคนไทยเข้าพัก หอพักที่มีทั้งคนไทยและแรงงานเพื่อนบ้าน และหอพักเฉพาะกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้าน มีรายละเอียดดังนี้

1.1) หอพักที่รับเฉพาะคนไทย เจ้าของหอพักกลุ่มนี้ให้ข้อมูลว่า เดิมเคยอนุญาตให้แรงงานเพื่อนบ้านเข้ามาเช่าได้ แต่พบว่าเกิดปัญหาเรื่องการสื่อสาร ความสะอาด และไม่สามารถจัดการเรื่องเวลาเข้าออกหอพักได้ เนื่องจากกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านส่วนใหญ่ทำงานเป็นกะ และจากการได้รับข้อมูลผ่านสื่อต่างๆ เรื่องความรุนแรงที่เกิดจากแรงงานเพื่อนบ้าน โดยสะท้อนว่า

“ช่วงหลังเห็นข่าวกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านฆ่านายจ้างผ่านทางโทรทัศน์ เราก็รู้สึกกลัวเลยปรึกษากับสามีว่าไม่รับกลุ่มนี้ดีกว่าเพราะว่าจัดการยาก หลังจากนั้นหอราก็รับแต่คนไทย”

สัมภาษณ์พี่แสง (นามสมมติ) เจ้าของหอพัก, วันที่ 22 มีนาคม 2559

การเผยแพร่ข้อมูลจากสื่อต่างๆเกี่ยวกับความรุนแรงที่เกิดจากแรงงานเพื่อนบ้านส่งผลต่อการตัดสินใจเรื่องการจัดการหอพักของเจ้าของหอพักซึ่งเป็นคนในชุมชน รวมถึงวิถีชีวิตหรือการรักษาความสะอาด ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการตัดสินใจของเจ้าของหอพัก

1.2) หอพักที่มีทั้งคนไทยและแรงงานเพื่อนบ้าน หอพักประเภทนี้จะถูกแยกโซนการอยู่อาศัยค่อนข้างชัดเจน โดยกลุ่มคนไทยมักได้เข้ามาพักอยู่ก่อนมีความสนิทสนมกับเจ้าของหอพัก ส่วนกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านจะพักในหอพักที่แยกออกเป็นสัดส่วนโดยทั้งหมดทำงานในโรงงานไก่ ซึ่งมีจำนวน 60 ห้อง โดยมีกฎร่วมกันทั้งหอโซนที่เป็นคนไทยและแรงงานเพื่อนบ้านกัมพูชา คือ ห้ามเรื่องการดื่มสุรา การรักษาความสะอาดและห้ามส่งเสียงดังรบกวน โดยเจ้าของหอพักใช้วิธีการสื่อสารกับหัวหน้าคนงานที่พักในหอพักเดียวกัน โดยในแต่ละห้องมีผู้อาศัยจำนวน 4 คน และพักแบบเปลี่ยนกะ กะละ 2 คน ด้านการจัดการเรื่องค่าเช่าหอพักเป็นการจัดการของโรงงานไก่ ที่ต้องโอนค่าเช่าหอพักเข้าบัญชีเจ้าของหอพัก เจ้าของหอพักจึงไม่ต้องเสียเวลาเรื่องการจัดการเก็บค่าเช่าหอพัก

หัวหน้าคนงานที่พักในหอพักมีบทบาทสำคัญในการดูแลพนักงานของตน ช่วยจัดการปัญหาทะเลาะวิวาท ช่วยตักเตือนสมาชิกในหอพักเรื่องความสะอาด และระมัดระวังเรื่องการใช้เสียง ด้านความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านกับเจ้าของหอพัก ได้ข้อมูลว่า

“เวลาจัดงานรื่นเริงเราก็ให้จัดนะ เช่น งานสงกรานต์ งานแต่งงาน ตอนแรกเราก็ไม่ให้แต่สงสารเลยให้จัด มีจัดโต๊ะจีนบ้าง รำวงกันเปิดเพลงกันเบา ๆ เขาก็เชิญเราไปร่วมนะ แต่เราก็ไม่ได้ไปเพราะว่าเราไม่กล้ากินอาหารเขา กินไม่เป็น แต่พอเขาเห็นเราเขาก็จะวิ่งเอาแกง เอาน้ำหวานมาให้ แต่เราไม่กล้ากิน เลยให้ลูกน้องเรากินอีกที ”

สัมภาษณ์พี่เอ๋ วันที่ 22 ธันวาคม 2558

ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของหอพักกับแรงงานที่อาศัยอยู่ในหอพักเป็นความสัมพันธ์แบบหลวม ๆ แต่มีความเห็นอกเห็นใจกัน แรงงานเพื่อนบ้านสามารถจัดงานบุญ ประเพณี งานรื่นเริงได้ แต่มีเวลากำหนดเพื่อไม่ให้รบกวนชาวบ้านที่อยู่ใกล้กับหอพัก และใช้วิธีการสื่อสารผ่านหัวหน้าคนงานที่พักในหอพัก ช่วยให้การจัดการหอพักเป็นระเบียบมากขึ้น

1.3) หอพักเฉพาะกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้าน หอพักประเภทนี้ส่วนใหญ่รู้จักกับผู้จัดการโรงงานหรือเคยทำงานในโรงงานมาก่อน โดยทำหน้าที่ประสานงานระหว่างเจ้าของหอพักกับเจ้าของโรงงานหรือผู้จัดการโรงงานเพื่อขอเช่าหอพักทั้งหมด แล้วมีวิธีการดูแลโดยหัวหน้าคนงานซึ่งมาจากประเทศเพื่อนบ้านและสามารถสื่อสารภาษากัมพูชาได้ ทำหน้าที่จัดการเรื่องความสะดวก ความเรียบร้อย เสียง หรือการดูแลความปลอดภัยต่าง ๆ เจ้าของหอพักทำหน้าที่ดูแล ซ่อมแซม อุปกรณ์ภายในหอพักที่เสียหาย โดยแรงงานที่อาศัยในหอพักต้องแจ้งอุปกรณ์ที่เสียหายกับผู้จัดการโรงงาน หลังจากนั้นทางโรงงานจึงแจ้งมาที่เจ้าของหอพักให้ดำเนินการซ่อมแซม เมื่อครบสิ้นเดือนเจ้าของโรงงานจะจ่ายเงินค่าเช่าหอพักโดยหักจากเงินเดือนของทุกคนเข้าบัญชีเจ้าของหอพัก ด้านความสัมพันธ์ระหว่างผู้เช่ากับเจ้าของหอพักค่อนข้างดีเนื่องจากทำงานในโรงงานเดียวกัน โดยได้สะท้อนความเห็นเรื่องการอยู่ร่วมกันกับแรงงานเพื่อนบ้านว่า

“...เราไม่มีกิจกรรมอะไรร่วมกันนะ บางทีเขากลับมาจากบ้านก็เอาของมาฝาก แต่เราไม่กล้ากิน พืชผักที่ปลูกเอาไว้เราก็ให้เขาเก็บไปได้ ปลาในบ่อด้วยเราก็ไม่ได้ว่าอะไรเพราะเราก็ไม่ได้กินอยู่แล้ว ก็ให้เขาไป อีกเรื่องหนึ่งที่เราจะเห็นเป็นประจำคือ เขาชอบทำบุญนะ ฝ่าป่ามานี้บริจาคกันเยอะเลย...”

สัมภาษณ์ป้าโอ เจ้าของหอพัก.วันที่ 1 พฤษภาคม 2559.

จากข้อความข้างต้นช่วยให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างผู้เช่าและผู้ให้เช่าที่มีความยืดหยุ่น ช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างกัน ซึ่งมีส่วนสำคัญที่ช่วยให้เปิดใจเพื่อเรียนรู้ความแตกต่างระหว่างกันอีกทางหนึ่งด้วย

2) ผู้ประกอบการหอพักที่เป็นคนจากนอกชุมชน

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่าผู้ประกอบการกลุ่มนี้มีสัมพันธกับเจ้าของโรงงานหรือเจ้าของธุรกิจที่มีสถานประกอบการในพื้นที่และมีข้อมูลเรื่องแผนการพัฒนาพื้นที่ในบริเวณนี้ หรือบางคนเป็นผู้จัดการโรงงานที่ตั้งอยู่ในบริเวณตำบลบึงคำพร้อย จึงได้มาขอซื้อที่ดินจากเจ้าของเดิมเพื่อนำมาสร้างเป็นหอพัก เช่น ผู้จัดการโรงงานอาชาสี เป็นผู้ประกอบการหอพักที่มีผู้พักอาศัยเป็นแรงงานเพื่อนบ้านที่ทำงานในโรงงานเดียวกัน หรือเจ้าของหอพักซึ่งมีธุรกิจหลักที่กรุงเทพมหานครและเป็นเพื่อนกับเจ้าของโรงงานทำปายโฆษณา และรับแรงงานจากโรงงานฯ เข้ามาเช่าหอพักรวมกับแรงงานจากโรงงานอื่นๆ ด้วย เจ้าของหอพักที่เป็นคนนอกชุมชนจึงมีเครือข่ายความสัมพันธ์กับเจ้าของธุรกิจหรือโรงงานอุตสาหกรรมที่เข้ามาตั้งในบริเวณนี้

หอพักที่มีเจ้าของหอพักมาจากนอกชุมชน มีการกำหนดระเบียบในหอพักค่อนข้างเข้มงวดกว่า เช่น ประตูปิดในเวลา 23.00 น. และห้ามรถเข้าออกหลัง 23.00 น. เพื่อป้องกันรถหาย แต่สามารถเข้าออกผ่านประตูเล็กได้ หรือบางหอพักสามารถเข้าออกโดยการสแกนบัตรเข้าออก หรือมีการกำหนดข้อห้ามเรื่องการทะเลาะกันว่าหากมีการทะเลาะกันจะทำทัณฑ์บนหากมีการทะเลาะวิวาทถึงสามครั้งต้องย้ายออกจากหอพัก เป็นต้น ซึ่งข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่าในช่วงแรกกติกายังไม่เข้มงวดจึงเกิดกรณีทะเลาะวิวาทเนื่องจากเมาสุรา หรือกรณีรถจักรยานยนต์หาย การไม่รักษาความสะอาด เป็นต้น จึงทำให้ต้องกำหนดกติกาให้เข้มงวดขึ้นเพื่อรักษาความปลอดภัยให้กับสมาชิกในหอพัก หากยังไม่สามารถจัดการเหตุการณ์ได้ จะประสานไปที่สถานีตำรวจที่รับผิดชอบพื้นที่

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ประกอบการหอพักที่มาจากนอกชุมชนสามารถแบ่งรูปแบบการจัดการหอพักออกเป็น 2 แบบ คือ

2.1) หอพักที่จัดการโดยเจ้าของหอพัก

โดยผู้ที่เข้ามาเช่าหอพัก มาจากหลายโรงงานและส่วนใหญ่จะสัมพันธ์เป็นญาติ หรือเพื่อนที่ชักชวนมาเช่าหอเดียวกัน โดยมีแม่บ้านหอพักคนไทยช่วยดูแลความสะอาดและจัดการเรื่องเก็บค่าน้ำ ค่าไฟฟ้าในแต่ละเดือน หรือรับแจ้งกรณีอุปกรณ์ในห้องพักชำรุด เป็นต้น หากไม่มีเรื่องเร่งด่วนเจ้าของหอพักจะมาเพียงเดือนละ 1-2 ครั้ง ส่วนหอพักบางแห่งที่เจ้าของหอพักทำงานในโรงงานที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนจะเข้ามาดูแลทุกวันโดยผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการดูแลความเรียบร้อยนอกจากแม่บ้านหอพักแล้วยังมีหัวหน้าคณงานที่พูดภาษาไทยได้เป็นคนประสานงานกับเจ้าของหอพักหรือแม่บ้าน ในกรณีที่สมาชิกในหอพักทำผิดกติกาที่ตกลงกันไว้ โดยเฉพาะเรื่องการดื่มสุรา ที่มีข้อห้ามไม่ให้ดื่มบริเวณหน้าหอพักหรือบริเวณระเบียงหอพัก ห้ามเปิดเพลงเสียงดัง ห้ามจัดงานแต่งงาน แต่บางครั้งอนุญาตให้จัดงานประเพณีเล็ก ๆ ได้ เช่น ผูกข้อมือเด็กแรกเกิด หรือการจัดวันเกิดในห้องของตนเอง แต่ต้องกำหนดระยะเวลาในการใช้เสียง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากฎระเบียบของหอพักที่เจ้าของเป็นคนนอกชุมชนนั้นมีความเข้มงวดมากกว่าหอพักที่เป็นคนในชุมชน แต่การจัดการสามารถยืดหยุ่นได้ เช่น เจ้าของหอพักบางแห่งยอมเปลี่ยนกติกาให้แรงงานเพื่อนบ้านถอดรองเท้าไว้หน้าห้อง เนื่องจากเห็นว่าห้องพักค่อนข้างแคบและการวางรองเท้าในห้องจะส่งกลิ่นรบกวนผู้เช่าหอ

จากการสำรวจบริเวณหอพักพบป้ายที่ติดด้วยภาษากัมพูชา ซึ่งเจ้าของหอพักให้ข้อมูลว่า แรงงานเพื่อนบ้านที่มาอยู่ในประเทศไทยเกิน 1 ปีจะสามารถพูดและฟังภาษาไทยได้ แต่เพื่อให้การสื่อสารชัดเจนจึงต้องมีป้ายประกาศเป็นภาษากัมพูชาติดเอาไว้ด้วย เนื่องจากพบว่าแรงงานเพื่อนบ้านบางส่วนไม่สามารถอ่านภาษากัมพูชาได้เพราะไม่ได้เรียนหนังสือ กลุ่มนี้จึงไม่สามารถใช้การสื่อสารด้วยภาษาเขียนจึงมีภาพวาดประกอบไว้ด้วย

ด้านความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของหอพักกับแรงงานเพื่อนบ้านที่อาศัยอยู่ในหอพัก สัมพันธ์กันเพียงเก็บค่าเช่าและจัดการดูแลความเรียบร้อยเท่านั้น โดยให้แม่บ้านหอพักหรือหัวหน้าคนงานในโรงงานที่พักในหอพักเป็นผู้เชื่อมสัมพันธ์อีกทอดหนึ่ง และจากการสัมภาษณ์แม่บ้านหอพัก 2 แห่งว่ามีความสัมพันธ์กับกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านค่อนข้างดีและมีทัศนคติเชิงบวกกับกลุ่มแรงงานที่เข้ามาพักอาศัย เนื่องจากได้รับความเอื้อเฟื้อจากแรงงานเพื่อนบ้าน โดยให้ข้อมูลว่าแรงงานเพื่อนบ้านบางคนที่ทำอาชีพเสริมด้วยการขายขนมเมื่อมีขนมเหลือจากการขายได้แบ่งขนมมาฝากลูกชายของผู้ดูแลหอพัก หรือเมื่อสามีของแม่บ้านผู้ดูแลหอพักเสียชีวิต เมื่อกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านที่อยู่ในหอพักทราบข่าวได้รวบรวมเงินจากสมาชิกหอพักเพื่อร่วมทำบุญ หรือมาชวนแม่บ้านหอพักไปร่วมงานแต่งงานหรืองานวันเกิดหรือการแสดงความเห็นของแม่บ้านฯ ว่า“เขาชอบทำบุญนะทั้งกัมพูชา ทั้งพม่าทั้งแหละ ชอบทำบุญมากกว่าคนไทย พอช่วงวันพระถ้าตรงกับวันหยุด เขาจะไปทำบุญกัน” หรือให้ข้อมูลว่า “เคยมีกรณีมาแล้วไว้อย่า เสียงดังมากตกเตียงแล้วไม่ฟังเราก็ให้ออก ซึ่งอันนี้เป็นกรณีของคนไทยนะ เพื่อนบ้านคุยง่ายกว่าเยอะ คนไทยพูดยาก” ทัศนคติเชิงบวกเกิดจากการได้รับการช่วยเหลือหรือการแสดงความเห็นอกเห็นใจระหว่างกันในระดับปัจเจก จึงส่งผลต่อการปฏิบัติต่อกันระหว่างแม่บ้านหอพักกับกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้าน

2.2) หอพักที่ดูแลโดยโรงงาน

โดยหอพักประเภทนี้ เจ้าของหอพักเป็นคนนอกชุมชนและเจ้าของโรงงานเป็นผู้เช่าแบบเหมาทั้งหมดทุกห้องเพื่อให้เป็นที่พักอาศัยของแรงงานในโรงงาน มีผู้ดูแลหอพักเป็นคนที่สามารถสื่อสารได้ทั้งภาษาไทยและภาษากัมพูชา และยังมีบทบาทเป็นผู้ดูแลคนงานในโรงงานอุตสาหกรรมแห่งหนึ่งที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลบึงคำพร้อย ดูแลความเรียบร้อยในโรงงานและดูแลความเรียบร้อยในหอพักด้วย ในหอพักแห่งนี้สามารถจัดกิจกรรมตามประเพณีได้ เช่น การจัดงานแต่งงาน กินเลี้ยงโต๊ะจีน หรือการจัดงานวันเกิด วันสงกรานต์ เป็นต้น จากการสัมภาษณ์พบว่ากลุ่มแรงงานให้ความพอใจผู้จัดการมาก ซึ่งนอกจากดูแลจัดการในโรงงานและในหอพักแล้ว ยังช่วยเหลือ

หางานให้กับแรงงานเพื่อนบ้านที่อพยพเข้ามาหางานทำในบริเวณพื้นที่ตำบลบึงคำพร้อย และช่วยเหลือแรงงานกัมพูชาในการดำเนินการต่ออายุพาสปอร์ตอีกด้วย

ในหอพักแห่งนี้แม้ว่าจะสามารถจัดงานรื่นเริงต่าง ๆ ได้ แต่มีข้อห้ามที่สมาชิกในหอพักรับรู้ร่วมกันคือ หากเกิดกรณีทะเลาะวิวาทไม่ว่าจะเป็นคนไทยหรือกัมพูชา จะถูกไล่ออกทันที หรือการรักษาความสะอาดบริเวณหอพัก หากมีการทิ้งขยะปรับเป็นเงิน 500-1,000 บาท ซึ่งทำให้ปัจจุบันหอพักมีความสะอาดและเรื่องราวการทะเลาะวิวาทลดลง

4.4.4 แรงงานเพื่อนบ้าน

แรงงานเพื่อนบ้านที่เข้ามาทำงานในพื้นที่ตำบลบึงคำพร้อยส่วนใหญ่เป็นแรงงานกัมพูชา ใช้เวลาในการเรียนรู้ภาษาไทยประมาณ 6 เดือนถึง 1 ปี จึงสามารถสื่อสารพูดคุยได้อย่างคล่องแคล่ว จากการสัมภาษณ์แรงงานเพื่อนบ้านทราบว่าวิถีชีวิตของแรงงานส่วนใหญ่อยู่ในโรงงาน มีเวลาว่างในวันอาทิตย์ซึ่งเป็นวันหยุดมักไปทำบุญที่วัดในชุมชน เดินเที่ยวห้างสรรพสินค้า หรือการไปพักผ่อนที่สวนสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบลบึงคำพร้อย ด้านความสัมพันธ์กับชาวบ้านในชุมชนเป็นความสัมพันธ์กับคนที่อยู่ละแวกหอพัก หรือเจ้าของหอพักที่เป็นคนในชุมชนเท่านั้น ดังนั้นความสัมพันธ์ของแรงงานกับชาวบ้านจึงเป็นความสัมพันธ์ที่ค่อนข้างบางเบา อย่างไรก็ตามเมื่อมีเรื่องเดือดร้อน หรือทะเลาะกันระหว่างแรงงานเพื่อนบ้านด้วยกัน สามารถโทรตามผู้นำชุมชนหรือหน่วยกู้ภัยให้มาช่วยเหลือได้ อีกทั้งยังพบว่าแรงงานที่ทำงานในพื้นที่ตำบลนี้ส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่เคยผ่านการทำงานที่อื่นมาก่อน

จากการเก็บข้อมูลในพื้นที่พบว่ามีความแรงงานเพื่อนบ้าน บางคนที่ถูกให้ออกจากงานแล้วแต่ยังคง ดำรงชีวิตอยู่ในชุมชน โดยปัจจุบันมีรถเข็นขายอาหารที่นำวัตถุดิบมาจากประเทศกัมพูชา โดยมีกลุ่มลูกค้าคือแรงงานเพื่อนบ้านในโรงงานต่าง ๆ นอกจากนี้ยังพบว่าเป็นผู้ที่ให้ความช่วยเหลือกับกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านที่เข้ามาทำงานในบริเวณนี้เนื่องจากมีประสบการณ์ในการทำงานในประเทศไทยมากกว่า 16 ปี รวมถึงมีข้อมูลด้านกฎหมายที่แรงงานเพื่อนบ้านสามารถเข้ามาปรึกษาหรือ อีกทั้งยังมีศักยภาพให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจได้อีกด้วย โดยปล่อยเงินกู้แบบให้กับทั้งคนไทยและกัมพูชา โดยให้ข้อมูลเพิ่มว่ากลุ่มแรงงานกัมพูชาจะมีความน่าเชื่อถือมากกว่า แต่กลุ่มแรงงานคนไทยที่มาขอกู้เงินนั้นมักจะหนีและไม่คืนเงิน ปัจจุบันผู้ที่มากู้เงินส่วนใหญ่จึงเป็นแรงงานจากประเทศกัมพูชา ส่วนคนไทยนั้นให้เฉพาะคนที่มีความใกล้ชิดและเชื่อใจได้เท่านั้น โดยกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านที่มาขอกู้ยืมส่วนใหญ่เอาไปจ่ายค่าธรรมเนียมการต่อพาสปอร์ตส่วนคนไทยจะยืมไปหมุนในการดำรงชีวิต ด้านความสัมพันธ์กับชาวบ้านในชุมชนนั้นจะรู้จักเพียงบ้านที่อยู่ใกล้เคียงกัน เนื่องจากวิถีชีวิตสัมพันธ์กับกลุ่มแรงงานในโรงงาน และร้านค้าในตลาดมากกว่า แต่ถึงแม้ว่าเคยถูกโกงถูกเอาเปรียบจากคนไทยมาหลายครั้ง แต่ยังคงมีความผูกพันกับเพื่อนในโรงงานทั้งที่เป็นคนไทยและ

กัมพูชา และให้ความเห็นว่าการทำงานที่ประเทศไทยแม้จะถูกเอารัดเอาเปรียบหรือถูกโกง แต่ให้ค่าตอบแทนและคุณภาพชีวิตดีกว่าการทำงานที่ประเทศตนเอง

4.5 พื้นที่ส่วนรวมในชุมชน

จากการลงพื้นที่และสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายของการวิจัยพบว่าในพื้นที่สาธารณะเป็นสถานที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันทั้งชาวบ้านและแรงงานเพื่อนบ้าน โดยแบ่งเป็นพื้นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ โดยจากการสังเกตการณ์ในพื้นที่และการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดเกตุประภาทราบว่าประกอบพิธีกรรมทางศาสนาคล้ายคลึงกับประเทศไทย โดยเฉพาะกลุ่มแรงงานจากกัมพูชาที่สามารถเข้าร่วมทำบุญทั้งงานสงกรานต์ วันวิสาขบูชา วันพระ และยังมีพิธีกรรมถวายสังฆทานที่กลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านมาทำในช่วงวันสำคัญของครอบครัวซึ่งคล้ายคลึงกับการประกอบพิธีกรรมของชาวบ้านในชุมชน เจ้าอาวาสให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่าในระหว่างการทำบุญได้พูดคุยกับกลุ่มแรงงานเรื่องการปฏิบัติตัวในชุมชน รวมถึงในช่วงทำบุญประจำปีของบางโรงงาน ได้นิมนต์เจ้าอาวาสไปทำบุญประจำปีของโรงงาน ได้พูดคุยกับกลุ่มแรงงานเรื่องการอยู่ร่วมกันในชุมชน การไม่ละเมิดข้อห้ามของชุมชน หรือข้อห้ามของแต่ละหอพัก เป็นต้น

พื้นที่ส่วนกลางของหอพัก เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่กลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านใช้ประโยชน์ในการจัดกิจกรรมรื่นเริง งานแต่งงาน วันสงกรานต์ หรืองานปีใหม่ โดยต้องขออนุญาตเจ้าของหอพัก ซึ่งพบว่าหอพักที่อนุญาตให้จัดงานรื่นเริงได้ส่วนใหญ่เป็นหอพักที่เจ้าของหอพักเป็นคนในชุมชนหรือหอพักที่มีผู้ดูแลหอพักมาจากประเทศเดียวกัน และในระหว่างการจัดกิจกรรมรื่นเริงทุกครั้งกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านได้จ้างเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือหน่วยรักษาความปลอดภัยของชุมชนมาสังเกตการณ์เพื่อไม่ให้มีเหตุการณ์ทะเลาะวิวาทกัน

นอกจากนี้ในพื้นที่ชุมชนจะเห็นภาพกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์เป็นประจำคือพื้นที่สวนสาธารณะที่อยู่ติดกับองค์การบริหารส่วนตำบลบึงคำพร้อย ที่ประกอบด้วยสนามกีฬา สวนสาธารณะริมน้ำสำหรับพักผ่อน มีแรงงานเพื่อนบ้านบางส่วนออกกำลังกายในช่วงเย็น ซึ่งจากการสัมภาษณ์นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบึงคำพร้อยให้ข้อมูลว่าการจัดสวนสาธารณะนั้นเพื่อรองรับการพักผ่อนของประชาชนในพื้นที่ ซึ่งรวมถึงกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านด้วย ภาพสวนสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบลบึงคำพร้อยในวันอาทิตย์จึงมีทั้งแรงงานเพื่อนบ้านจาก กัมพูชา เมียนมาร์ ลาว รวมถึงชาวบ้านในชุมชนเข้าไปใช้ประโยชน์เป็นพื้นที่พักผ่อน

4.6 นโยบายส่วนท้องถิ่น

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบึงคำพร้อยและทีมงานเรื่องการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ชุมชนคลองหก หมู่ 8 ได้ให้ข้อมูลว่าองค์การบริหารส่วนตำบลทำหน้าที่ดูแล

ปลายทางของนโยบายต่างๆ โดยในช่วงแรกที่โรงงานอุตสาหกรรมได้นำแรงงานเพื่อนบ้านเข้ามาในชุมชนนั้นเกิดปัญหาค่อนข้างมาก จึงได้ขอความร่วมมือไปยังโรงงานเพื่อเข้าพูดคุยกับผู้จัดการและผู้บริหารของโรงงานเรื่องการอยู่ร่วมกันในพื้นที่ ว่าจะให้เคารถพกัน ต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์เดียวกัน ซึ่งหลังจากนั้นให้เป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของโรงงานในการจัดการต่อไป จึงพบว่าในหอพักจะมีหัวหน้าคนงานในแต่ละโรงงานพักกับกลุ่มแรงงาน ทำหน้าที่ดูแลความเรียบร้อยในแต่ละหอพัก โดยผู้ใหญ่บ้านจะสัมพันธ์กับกลุ่มผู้จัดการเป็นหลัก ด้านการประสานงานกับเจ้าของหอพักซึ่งเป็นคนในพื้นที่นั้นสามารถสื่อสารกับผู้ใหญ่บ้านได้ดีกว่าการประสานกับเจ้าของหอพักที่อยู่ภายนอก ซึ่งผู้จัดการหอพักที่มาจากภายนอกใช้การประสานงานกับกลุ่มผู้บริหารส่วนท้องถิ่นหรือเจ้าหน้าที่ในสถานีตำรวจแทน

ในประเด็นเรื่องจัดการทรัพยากรหรือมลพิษที่เกิดขึ้นในพื้นที่พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลบึงคำพร้อย ทำหน้าที่เป็นหน่วยงานปลายทางที่รองรับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจากนโยบายทั้งการกระจายการพัฒนาจากกรุงเทพมหานครหรือการเปลี่ยนแปลงผังเมือง การวางผังเมืองรวมของจังหวัด ที่องค์การบริหารส่วนตำบลซึ่งเป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดกับชุมชนไม่ทราบทิศทางพัฒนาจะไปทางใด รวมถึงทิศทางการพัฒนาพื้นที่บริเวณอำเภอลำลูกกาหรือเขตปริมณฑลไม่มีความชัดเจน จึงทำให้หน่วยงานส่วนท้องถิ่นไม่สามารถวางแผนได้ว่าจะจัดการหรือวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินในอนาคตอย่างไร ทำให้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างโรงงานอุตสาหกรรมกับชาวบ้านในชุมชนที่เกิดขึ้นไม่สามารถจัดการได้ในระดับท้องถิ่น เช่น กรณีมลพิษของบางโรงงานที่มีชาวบ้านร้องเรียน ซึ่งการดำเนินการขององค์การบริหารส่วนตำบลฯ (อบต.) ทำได้เพียงรับเรื่องราวร้องเรียนและส่งต่อไปถึงหน่วยงานที่รับผิดชอบโรงงาน คือกรมควบคุมมลพิษอุตสาหกรรม หรือกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เข้ามาตรวจสอบการดำเนินการกิจการของโรงงาน ซึ่งพบว่าในช่วงที่มีการตรวจสอบโดยหน่วยงานที่รับผิดชอบนั้น ทางโรงงานได้เดินเครื่องเพื่อบำบัดมลพิษและปิดเครื่องจักรที่สร้างปัญหากับชุมชน แต่เมื่อการตรวจสอบผ่านกลับพบว่าโรงงานยังคงปล่อยมลพิษสู่ชุมชนอยู่ตลอดเวลา และองค์การบริหารส่วนตำบลฯ ไม่สามารถจัดการได้ โดยส่วนหนึ่งเป็นความรับผิดชอบของโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ที่ให้ความสำคัญกับการจัดการมลพิษในระดับที่แตกต่างกัน บางโรงงานสามารถจัดการมลพิษในโรงงานตามกฎหมายได้ แต่บางโรงงานไม่ยอมปรับแก้และยังสร้างปัญหาให้กับชุมชนจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ อบต. ได้สะท้อนการจัดระบบข้อมูลของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านว่า องค์การบริหารส่วนตำบลฯ ไม่สามารถทราบข้อมูลที่แท้จริงของแรงงานเพื่อนบ้านในพื้นที่ได้ ปัจจุบันมีประชากรแฝงจำนวนมาก จึงเป็นภาระในการดูแลประชากรเหล่านี้ ทั้งเรื่องการจัดสถานที่รองรับหรือการวางแผนเพื่อเตรียมการเฝ้าระวังสถานการณ์ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

4.7 นโยบายระหว่างประเทศ

จากการศึกษาพบว่าโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่ตั้งในพื้นที่คลองหกหมู่ 8 หรือบริเวณใกล้เคียงนั้น ได้ดำเนินกิจการภายใต้อนุสัญญาองค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) ฉบับที่ 187 (กาญจนา พูลแก้ว. 2558: น.1-5) ว่าด้วยกรอบการดำเนินงานความปลอดภัยและชีวอนามัย พ.ศ. 2549 ซึ่งเน้นให้รัฐต้องดำเนินการเพื่อส่งเสริม คุ้มครองความปลอดภัย และสภาพแวดล้อมในการทำงานของแรงงาน ซึ่งส่งผลให้โรงงานขนาดใหญ่ดำเนินการภายใต้กรอบดังกล่าว โดยเฉพาะ “โรงงานไก่” ซึ่งดำเนินงานโดยทุนระหว่างประเทศที่ต้องดำเนินการภายใต้ข้อกำหนดของ ILO อย่างเคร่งครัด จึงส่งผลให้การดูแลพนักงานทั้งในโรงงานและหอพักซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณชุมชนคลองหก ได้รับการดูแลทั้งในเรื่องการอบรมด้านการป้องกันอัคคีภัย และความปลอดภัยภายในหอพัก ผ่านระบบหัวหน้าของแต่ละหอพักที่ทำหน้าที่ทั้งในโรงงานและในหอพักด้วย

4.8 สรุป

ชุมชนคลองหก หมู่ 8 ตำบลบึงคำพร้อย อ.ลำลูกกา จ.ปทุมธานี มีลักษณะการก่อตั้งชุมชนเลียบไปตามลำคลอง ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมคือทำนา และที่ดินในการทำนาเป็นที่ดินเช่าจากเจ้าของที่อยู่ในกรุงเทพมหานคร มีส่วนน้อยที่ชาวนามีที่ดินเป็นของตนเอง การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนเริ่มในช่วงพ.ศ.2500 เป็นต้นมาที่มีการใช้เครื่องจักรมาช่วยในการทำนา และเมื่อระบบสาธารณูปโภคเข้าสู่ชุมชนครบถ้วน การสัญจรเปลี่ยนจากทางน้ำเป็นทางบก การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของชุมชนได้เริ่มต้นขึ้นภายหลังจากการเข้ามาตั้งโรงงานอุตสาหกรรมอาหารหรือชาวบ้านเรียก “โรงงานไก่” ในพ.ศ.2534 การประกอบอาชีพของชาวบ้านมีความหลากหลายมากขึ้น จนในช่วงพ.ศ.2547 เป็นต้นมาแรงงานเพื่อนบ้านได้อพยพเข้ามาโดยการจัดการของโรงงาน ที่ต้องใช้แรงงานเพื่อรองรับการขยายตัวของการผลิต โดยโรงงานได้มาขอเช่าหอพักในชุมชน ซึ่งมีทั้งแบบเช่าเหมาทั้งหอพัก และแบบขอเช่าบางส่วน หรือแรงงานเพื่อนบ้านบางส่วนที่ต้องการอยู่เป็นครอบครัวต้องหาที่พักเอง

การเปลี่ยนแปลงในชุมชนระลอกนี้เป็นช่วงการเรียนรู้ในการปรับตัวเพื่อการอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชน โรงงานอุตสาหกรรม และแรงงานเพื่อนบ้าน โดยในระยะแรกของการปรับตัวพบว่ามี ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้าน ผู้ใหญ่บ้านและหน่วยงานส่วนท้องถิ่นได้เข้ามาช่วยจัดการปัญหาร่วมกับผู้จัดการโรงงาน และเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ทางองค์การบริหารส่วนตำบลบึงคำพร้อย จึงขอเข้าพบกับผู้จัดการโรงงานและกลุ่มแรงงานบางส่วน เพื่อสื่อสารเรื่องการอยู่ร่วมกัน ให้เคารพกติกาของชุมชน นอกจากนี้ในส่วนของชาวบ้านที่แสดงความไม่พอใจจากการเข้ามาอยู่ในชุมชนของกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านได้มีการจัดเวทีของเจ้าหน้าที่ตำรวจในพื้นที่เพื่อพูดคุยกับ

ชาวบ้านขอให้ปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันให้ได้ ส่งผลให้สถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับแรงงานเพื่อนบ้านลดลง

การจัดการของหอพัก เป็นอีกกลไกหนึ่งที่มีส่วนช่วยในการจัดการปัญหา ทั้งในระหว่างชาวบ้านในชุมชนกับแรงงานเพื่อนบ้าน และการจัดการความสัมพันธ์ภายในหอพักเอง โดยมีผู้จัดการหอพัก หรือแม่บ้านหอพักเป็นส่วนเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่างๆในชุมชน รวมถึงการประสานงานกับหน่วยงานส่วนท้องถิ่นคือ สถานีตำรวจ องค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งพบว่าผู้จัดการหอพัก หรือแม่บ้านหอพักมีทั้งที่เป็นคนไทยและกัมพูชา และต้องสามารถสื่อสารได้ทั้งภาษาไทยและภาษากัมพูชาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ปัจจุบันแม้ว่าสถานการณ์ปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านลดลงอย่างชัดเจน แต่เมื่อสัมภาษณ์ในรายละเอียด ชาวบ้านทั้งในระดับแกนนำของชุมชน ครู หรือหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น ยังคงใช้ถ้อยคำเรียกกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านที่แตกต่างกัน “พวกมัน” “พวกนั้น” หรือ “ต่างด้าว” ด้วยท่าทีและความรู้สึกไม่พอใจ หรือเห็นว่าเป็นกลุ่มอื่นที่แตกต่างไปจากตน ความย้อนแย้งระหว่างการปฏิบัติกับทัศนคติในระดับปัจเจกจึงพบเห็นได้เสมอในพื้นที่ชุมชน

นอกจากนี้ยังพบปัญหาความขัดแย้งระหว่างโรงงานอุตสาหกรรมกับชาวบ้านในชุมชน จากการจัดการมลพิษของโรงงานที่กระทบกับพื้นที่เกษตรกรรม หรือรบกวนวิถีชีวิตของชาวบ้าน ซึ่งการจัดการในระดับท้องถิ่นทั้งผู้ใหญ่บ้านร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล สามารถจัดการได้เพียงบางส่วนเท่านั้น บางโรงงานไม่ให้ความร่วมมือ และต้องร้องเรียนไปถึงกรมควบคุมมลพิษหรือกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้ช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าว

จะเห็นได้ว่าพื้นที่ชุมชนแห่งนี้เป็นปลายทางของการดำเนินนโยบายการพัฒนา ที่ต้องตั้งรับกับการเปลี่ยนแปลงทั้งเรื่องการจัดการทรัพยากร การปรับตัวกับผู้คนที่อพยพเข้ามาในพื้นที่ ที่มาจากหลากหลายภูมิภาค หลายเชื้อชาติ หลายภาษา ทั้งชาวบ้านและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องใช้กระบวนการที่หลากหลายเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนเอง โดยโรงงานขนาดใหญ่ที่อยู่ภายใต้หลักปฏิบัติสากลในการดูแลแรงงานเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้การจัดการภายในของกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านมีประสิทธิภาพ ในขณะที่โรงงานที่มีขนาดเล็กจำเป็นต้องมีกลไกในระดับท้องถิ่นสนับสนุนการจัดการให้สามารถอยู่ร่วมกับชุมชนได้

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่องจริยธรรมการอยู่ร่วมกันของชุมชนพหุวัฒนธรรม: กรณีศึกษา ปฏิบัติการทางสังคมของชุมชนคลองหก ในเขตชลประทานทุ่งรังสิต จังหวัดปทุมธานี มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการปรับตัวของชุมชนเกษตรกรรมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ ศึกษาการสร้างข้อตกลงเพื่อการอยู่ร่วมกันในชุมชนพหุวัฒนธรรม และศึกษาเงื่อนไขความเป็นไปได้ของการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรม ผ่านแนวคิดจริยธรรมและศีลธรรม แนวคิดพหุวัฒนธรรม และการปฏิบัติการทางสังคม ซึ่งมีข้อสรุปและการอภิปรายผลดังนี้

5.1 บริบทการพัฒนาชุมชนคลองหก

ชุมชนคลองหก หมู่ 8 ต.บึงคำพร้อย อ.ลำลูกกา จ.ปทุมธานี เป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ร่วมกับการขุดคลองรังสิตเพื่อพัฒนาระบบชลประทานเพื่อขยายพื้นที่การทำนาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งเจ้าของที่ดินริมคลองส่วนใหญ่เป็นของเจ้านายชั้นสูง ผู้มีศักดินา ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพมหานครที่ดินส่วนใหญ่จึงถูกปล่อยให้เป็นที่ดินเช่าเพื่อทำนา หรือชาวบ้านเรียกว่า “นาเช่า” โดยชุมชนคลองหกตั้งอยู่ติดกับคลองซอยที่หก ที่เชื่อมต่อกับคลองรังสิตประยูรศักดิ์และคลองหก วาสายล่าง ชื่อหมู่บ้านริมคลองจึงตั้งชื่อตามตำแหน่งของที่ตั้งของชุมชน

พื้นที่บริเวณนี้เป็นหนึ่งในเขตรองรับการขยายตัวของกรุงเทพมหานครมาตั้งแต่พ.ศ.2530 และมีการขยายตัวของการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่มาตลอดระยะเกือบ 30 ปี ปัจจุบันพบว่า มีโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่กว่า 3 พันโรงงาน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นโรงงานที่ต้องขออนุญาตอย่างเป็นทางการต่อกรมโรงงานอุตสาหกรรม โดยโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่จะขยายตัวไปตามเส้นทางคมนาคมที่เชื่อมต่อกับจังหวัดนครนายกและจังหวัดฉะเชิงเทราซึ่งมีระบบคมนาคมเชื่อมไปยังประเทศเพื่อนบ้านได้

ลักษณะภูมิประเทศของชุมชนคลองหก หมู่ 8 เป็นที่ราบลุ่ม เหมาะกับการเพาะปลูก ในอดีตชาวบ้านเกือบทั้งหมดเป็นชาวนา ปัจจุบันพื้นที่ชุมชนบางส่วนได้กลายสภาพเป็นโรงงานอุตสาหกรรมแทรกไปกับพื้นที่ทำนาของชาวบ้าน และบางส่วนได้กลายเป็นหอพักให้เช่า ที่สร้างขึ้นเพื่อรองรับการอพยพเข้ามาทำงานของกลุ่มแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้าน โดยหลังพ.ศ.2547 เป็นต้นมา มีกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านอพยพเข้ามาในพื้นที่กว่า 8 เท่าของจำนวนสมาชิกของชุมชน สภาพปัจจุบันของชุมชนจึงมีส่วนผสมของผู้คนที่เป็ชาบ้านดั้งเดิมที่มีบรรพบุรุษตั้งรกรากมากกว่า 3 รุ่น มีกลุ่มแรงงาน

อพยพทั้งไทยและประเทศเพื่อนบ้านที่เข้ามาทำงานรับจ้างในโรงงานและอาศัยอยู่ในชุมชน และกลุ่มผู้ประกอบการหอพัก คนในชุมชนจึงอยู่ท่ามกลางการเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกับความหลากหลาย

5.2 การปรับตัวของชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ

ผลจากการวิจัยพบว่าภายหลังการเข้ามาของโรงงานอุตสาหกรรม มีการเพิ่มขึ้นของหอพัก และการอพยพเข้ามาของแรงงานเพื่อนบ้านจำนวนมากในช่วงพ.ศ.2547 เป็นต้นมา ส่งผลให้ชาวบ้านในชุมชนกลายเป็นคนส่วนน้อยในพื้นที่ ที่ต้องมีการปรับตัวทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจ ดังรายละเอียดต่อไป

5.2.1 การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับแรงงานเพื่อนบ้าน โดยชาวบ้านที่มีความใกล้ชิดกับกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้าน เช่น เป็นเจ้าของหอพัก ผู้ดูแลหอพัก ร้านค้า ร้านเสริมสวย มีความสัมพันธ์และทัศนคติในทางบวก ผ่านประสบการณ์ที่เป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ มีความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนกัน เช่น การซื้อของฝากกัน แบ่งปันขนม หรือสามารถหยิบยืมเงินกันได้ เป็นต้น ส่วนกลุ่มที่มีความสัมพันธ์บางเบา คือชาวบ้านที่ไม่มีความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนหรือไม่เคยได้รับการช่วยเหลือ ทำให้มองกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านในทัศนคติเชิงลบ ในขณะที่กลุ่มเยาวชนไม่ได้มีทัศนคติในเชิงลบกับแรงงานเพื่อนบ้าน แม้ว่าจะไม่ได้มีความสนิทสนม หรือความสัมพันธ์เป็นการส่วนตัว โดยให้เหตุผลว่าที่ไม่มีความสัมพันธ์กันเป็นการส่วนตัวเนื่องจากปัญหาด้านภาษา

5.2.2 การใช้พื้นที่ส่วนรวมร่วมกัน โดยผลจากการศึกษาพบว่าพื้นที่ส่วนรวมที่ใช้ร่วมกันทั้งวัด ตลาด หรือสวนสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งพื้นที่ส่วนรวมที่กล่าวถึงมีกติกากการใช้พื้นที่ทั้งเรื่องความสะอาดหรือข้อปฏิบัติต่างๆ โดยสื่อสารผ่านรูปภาพหรือภาษากัมพูชา

5.2.3 การเรียนรู้ในการจัดการความขัดแย้ง โดยในช่วงแรกของการอยู่ร่วมในชุมชนเดียวกันได้เกิดเหตุการณ์ทะเลาะวิวาทระหว่างชาวบ้านในชุมชนกับแรงงานเพื่อนบ้าน ชาวบ้านเรียนรู้กระบวนการจัดการความขัดแย้งโดยใช้ผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานรัฐที่ดูแลพื้นที่ ได้เข้ามาช่วยจัดการปัญหา ผ่านการประสานงานกับผู้จัดการโรงงาน โดยมีกระบวนการพูดคุยทั้งกับชาวบ้านและกลุ่มแรงงานในโรงงาน ทำให้สถานการณ์ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกันลดลง ด้านโรงงานได้มีระบบการจัดการของโรงงานเพื่อดูแลกลุ่มแรงงานที่พักในแต่ละหอพัก ด้านกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านเองก็เกิดกระบวนการเรียนรู้เช่นเดียวกัน เช่น ช่วงที่มีการจัดงานรื่นเริงของแรงงานเพื่อนบ้านจะจ้างเจ้าหน้าที่อปพร. ขององค์การบริหารส่วนตำบลหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจให้มาช่วยดูแลความเรียบร้อยในระหว่างการจัดงาน

นอกจากความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านในชุมชนกับกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านแล้วยังพบว่า ในกรณีความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับโรงงานจากการปล่อยน้ำเสียและส่งกลิ่นเหม็นลงสู่ที่นาของชาวบ้าน ซึ่งทั้งชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และองค์การบริหารส่วนตำบล ต้องเรียนรู้กระบวนการแก้ไขปัญหาต่างๆ ทั้งการเขียนจดหมายร้องเรียนไปยังหน่วยงานที่รับผิดชอบ เช่น กรมควบคุมมลพิษ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม เป็นต้น เพื่อให้เข้ามาตรวจสอบและดำเนินการแก้ไขปัญหา ซึ่งพบว่าภายหลังจากการร้องเรียน ผู้ประกอบการบางแห่งให้ความร่วมมือและแก้ไขปัญหาจนแล้วเสร็จ และสื่อสารกับผู้ใหญ่บ้านอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่บางแห่งไม่ให้ความสนใจแก้ไขปัญหาทำให้ชาวบ้านต้องเรียนรู้วิธีการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

5.2.4 การปรับตัวในการประกอบอาชีพ โดยพบว่าภายหลังจากอพยพเข้ามาของกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้าน ชาวบ้านได้แบ่งที่ดินที่แต่เดิมเคยเป็นที่นาสร้างเป็นหอพักเพื่อรองรับแรงงานที่อพยพเข้ามาทำงานในชุมชน มีการประกอบอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น ทั้งเป็นผู้ดูแลหอพัก เปิดร้านค้า ขับรถรับส่งคนงาน แม่บ้านหอพัก พนักงานบัญชีในโรงงาน ทำนา เป็นต้น โดยในแต่ละครอบครัวจะประกอบด้วยสมาชิกที่มีอาชีพหลากหลาย

5.3 การสร้างข้อตกลงเพื่อการอยู่ร่วมกันในชุมชนพหุวัฒนธรรม

ข้อตกลงที่เกิดขึ้นเป็นข้อตกลงที่เกิดจากประสบการณ์ที่มีร่วมกันของทั้งชุมชน จากการศึกษาพบว่า มีข้อตกลงใน 2 รูปแบบ คือ ข้อตกลงของชุมชนและข้อตกลงในหอพัก ซึ่งมีความเชื่อมโยงกันดังรายละเอียดต่อไปนี้

5.3.1 ข้อตกลงระดับชุมชน พบว่าไม่ได้เป็นข้อตกลงที่เป็นลายลักษณ์อักษร แต่เป็นกติกาที่รับรู้ร่วมกันของทั้งชาวบ้านและกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านว่าหากเกิดการทะเลาะวิวาทรุนแรงระหว่างกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านกับชาวบ้านในชุมชน แรงงานเพื่อนบ้านจะถูกให้ออกจากงานและออกจากชุมชนในทันที หรือหากมีปัญหาระหว่างชาวบ้านกับแรงงานเพื่อนบ้านหรือโรงงาน ให้ชาวบ้านมาแจ้งกับผู้ใหญ่บ้าน หลังจากนั้นผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้ดำเนินการต่อไป

5.3.2 ข้อตกลงในระดับหอพัก ข้อตกลงในระดับหอพักมีความชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากกว่าข้อตกลงระดับชุมชน โดยในการจัดการหอพักที่อยู่ร่วมกันทั้งแรงงานเพื่อนบ้านและแรงงานคนไทย แต่ละหอพักจะมีหัวหน้าคนงานพักอาศัยอยู่ด้วย ทำหน้าที่ดูแลความเรียบร้อยในหอพัก และสื่อสารระหว่างแม่บ้านหอพักหรือเจ้าของหอพักกับกลุ่มแรงงาน จัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้าน รวมถึงการให้ข้อมูลด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มแรงงาน

และสื่อสารกับแรงงานเพื่อนบ้านเมื่อได้รับการร้องเรียนจากชาวบ้านเรื่องการรักษาความสะอาด หรือกรณีที่ชาวบ้านไปเก็บผลผลิตของชาวบ้านโดยไม่ได้รับอนุญาต อีกทั้งยังทำหน้าที่ประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และตำรวจในพื้นที่อีกด้วย

การทำงานเชื่อมโยงกันระหว่างกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านกับชาวบ้านในชุมชน โดยผ่านหัวหน้าคนงานที่พักอยู่ในแต่ละหอพัก เป็นรูปแบบการจัดการที่ใช้ในปัจจุบัน ซึ่งช่วยให้ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับแรงงานเพื่อนบ้านลดลง

5.4 เจื่อนไขความเป็นไปได้ของการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรม

ผลจากการศึกษาลักษณะสังคมพหุวัฒนธรรมในพื้นที่ชุมชนคลองหก หมู่ 8 ต.บึงคำพร้อย อ.ลำลูกกา จ.ปทุมธานี มีองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยสนับสนุนให้เกิดลักษณะสังคมพหุวัฒนธรรมในชุมชน และอาจช่วยสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาจริยธรรมในการอยู่ร่วมกันในขั้นต่อไปได้คือ

5.4.1 ความอดกลั้นในระดับปัจเจก

ผลจากการศึกษาพบว่า การยอมรับกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านที่เข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนนั้น ชาวบ้านใช้ “ความอดกลั้น” มากกว่าการเคารพหรือเข้าใจวัฒนธรรมของแรงงานเพื่อนบ้าน โดยการอดกลั้นต่อพฤติกรรมในชีวิตประจำวันของกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านที่เข้ามาเก็บผลไม้ หรือพืชสวนครัวโดยไม่ขออนุญาต ซึ่งชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบได้อธิบายเพื่อทำความเข้าใจพฤติกรรมของแรงงานเพื่อนบ้านในเชิงมนุษยธรรม เช่น การอธิบายอย่างเข้าใจว่าแรงงานเพื่อนบ้านไม่เข้าใจวิถีชีวิตของคนไทย อีกทั้งยังได้สะท้อนการพยายามคลี่คลายความ อดกลั้น ของตนเองผ่านการนิทนากับกลุ่มชาวบ้านด้วยกัน หรือการบอกกล่าวไปกับผู้จัดการโรงงานหรือผู้ดูแลหอพักให้ตักเตือนชาวบ้าน ความอดกลั้นจึงมีความสำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้และสร้างความเข้าใจระหว่างกันของชาวบ้านกับกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้าน

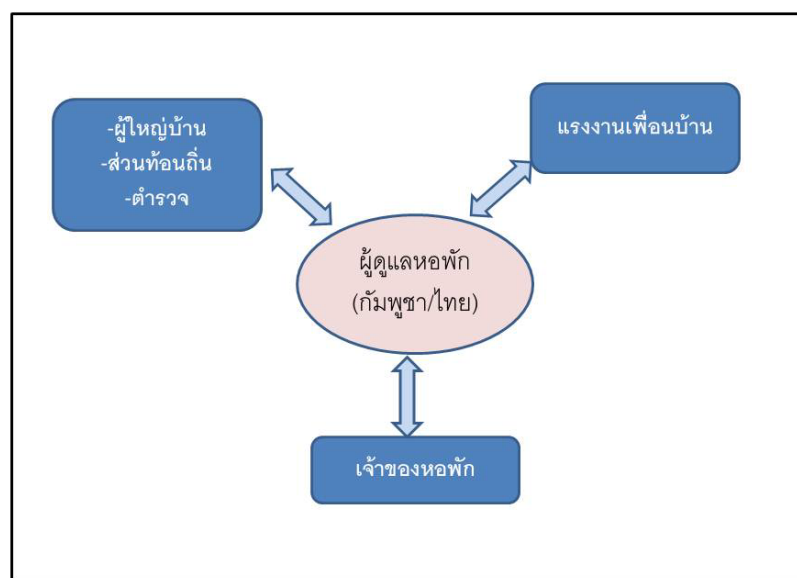
5.4.2 ความเข้มข้นของอคติทางชาติพันธุ์

ในระยะที่ผ่านมาถึงแม้ว่าประเทศไทยได้มีนโยบายเพื่อส่งเสริมความเข้าใจเรื่องการยอมรับความหลากหลายของผู้คน ภายใต้บริบทการเปิดประชาคมอาเซียน ที่มีหลายหน่วยงานให้การสนับสนุนการสร้าง ความเข้าใจมาเกือบ 10 ปี แต่กลับพบว่าอคติทางชาติพันธุ์ ที่สร้างขึ้นผ่านมายาวหลายยุคสมัย ยังคงฝังลึกอยู่กับชาวบ้านในระดับปัจเจกบุคคล โดยเฉพาะกลุ่มที่มีอายุตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไป ผ่านคำพูดและสีหน้าเชิงดูถูกเหยียดหยาม และรู้สึกว่าการตนเองเหนือกว่ากลุ่มแรงงานเพื่อนบ้าน ในทางกลับกันกลุ่มเยาวชนที่มีอายุช่วง 17-20 ปี กลับใช้คำเรียกว่า “แรงงานเพื่อนบ้าน” โดยมีความเข้าใจ

ว่าเป็นคำที่เหมาะสมและมีความหมายดีกว่า ความเข้มข้นของอคติระหว่างชาติพันธุ์ระหว่างคนแต่ละรุ่นในชุมชนจึงอยู่ในระดับที่แตกต่างกัน ซึ่งส่งผลต่อการยอมรับความแตกต่างทางชาติพันธุ์ด้วย

5.4.3 ตัวกลางประสานความสัมพันธ์

ผู้ที่ทำหน้าที่สื่อสารระหว่างชาวบ้านกับกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านมีความสำคัญมาก ซึ่งจะเห็นได้ว่าในแต่ละหอพักได้มอบหมายหน้าที่สำคัญนี้ให้กับผู้ดูแลหอพักที่สามารถสื่อสารภาษาไทยและภาษากัมพูชาได้เป็นอย่างดี หรือหากผู้ดูแลหอพักไม่สามารถสื่อสารได้ จะมีตัวแทนจากกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านที่สามารถสื่อสารได้ทำหน้าที่นี้ ซึ่งนอกจากมีบทบาทในการสื่อสารแล้วยังช่วยลดความขัดแย้งหรือช่วยประสานงานหาทางแก้ไขปัญหาก็ได้ด้วย

ภาพที่ 5-1 แสดงการประสานความสัมพันธ์

ที่มา: กิตติกาญจน์ หาญกุล (2559)

5.4.4 ความยืดหยุ่นของกติกา

การวางกฎ กติกา ในการอยู่ร่วมกันระหว่างชาวบ้านกับแรงงานเพื่อนบ้านนั้นมีความยืดหยุ่นเกิดขึ้นอยู่เสมอ ผ่านการสื่อสารเพื่อขอให้ยืดหยุ่นกติกา ดังนั้นความยืดหยุ่นของกติกาจะเกิดขึ้นได้ต้องผ่านการสื่อสารให้เข้าใจระหว่างกัน โดยความยืดหยุ่นของกติกานั้นยังขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างกันอีกด้วย

5.4.5 พื้นที่การเรียนรู้ระหว่างกัน

พื้นที่การเรียนรู้ระหว่างกันนั้นพบว่ามี 2 ลักษณะคือ

1) พื้นที่สาธารณะของชุมชนทั้ง ตลาด วัด และสวนสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบล ได้กลายเป็นพื้นที่การเรียนรู้ระหว่างกันของชาวบ้านกับกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้าน ร้านค้าในตลาดมีสินค้าที่นำเข้ามาทั้งจากเมียนมาร์และกัมพูชา ในส่วนของพื้นที่วัด ช่วยให้เกิดการเรียนรู้เรื่องการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ที่มีความคล้ายคลึงกัน หรือนับถือในสิ่งเดียวกัน ช่วยสนับสนุนให้เกิดความเข้าใจกันมากขึ้น อย่างไรก็ตามความกลมกลืนดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นเพื่อให้เกิดเป็นกลุ่มเดียวกันแต่เป็นความกลมกลืนเพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างกันให้มากขึ้นเท่านั้น

2) พื้นที่ความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ ทั้งการสัมพันธ์กันในเชิงการแลกเปลี่ยน การให้กู้ยืมเงินนอกระบบ การปะทะกันเมื่อกลุ่มแรงงานเก็บผลผลิตทางการเกษตรโดยไม่ได้รับอนุญาต ทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ จึงเป็นปฏิบัติการระหว่างกันเพื่อเรียนรู้กันและสร้างความเข้าใจ และนำมาสู่การสร้างข้อตกลงร่วมกันได้

5.4.6 การสนับสนุนในเชิงนโยบาย

จากการทบทวนเอกสารนโยบายของหน่วยงานส่วนท้องถิ่น หน่วยงานในระดับจังหวัดมีนโยบายสนับสนุนเคารพความแตกต่างหลากหลาย หรือนโยบายของกระทรวงมหาดไทยที่ว่าด้วยการจัดทำและประสานแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2546 หมวด 6 ข้อ 38 (องค์การบริหารส่วนตำบลบึงคำพร้อย, 2559, น. 74-76) ได้ระบุเกณฑ์การประเมินเรื่องความเสมอภาค และความเป็นธรรม และการให้บริการโดยปราศจากอคติเอาไว้ หรือนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการที่ระบุเรื่องสิทธิการได้รับการศึกษาของเด็ก ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจน และบุคลากรในระดับปฏิบัติในพื้นที่ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรม คือ การรับเด็กเข้าเรียนในโรงเรียนของท้องถิ่น หรือการสร้างส่วนสาธารณะที่ให้ทุกคนสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้กลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านได้มีพื้นที่แสดงตัวตนในชุมชนได้ด้วย รวมถึงการต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดของ ILO ในกรณีของโรงงานขนาดใหญ่ ช่วยส่งเสริมให้ระบบสวัสดิการหรือการดูแลแรงงานที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนค่อนข้างมีประสิทธิภาพ

5.5 อภิปรายผล

งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งทำความเข้าใจการอยู่ร่วมกันของผู้คนจากหลากหลายชาติพันธุ์ มีความขัดแย้งและการปะทะกันระหว่างอุดมการณ์ชาติกับพหุวัฒนธรรม และความอดกลั้นต่อความแตกต่าง โดยอธิบายในรายละเอียด ดังต่อไปนี้

5.5.1 การปะทะกันของอุดมการณ์ชาตินิยมกับพหุวัฒนธรรม

วาทกรรมความมั่นคงของชาติที่มักสร้างศัตรูขึ้นมาเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการควบคุมทางการเมืองและสังคม ต่อด้านคู่แข่งทั้งจากภายนอกและภายใน ซึ่งถูกผลิตซ้ำผ่านสื่อต่างๆ อยู่อย่างต่อเนื่อง ในงานของธงชัย วินิจจะกูล (2556, น. 267-269) ได้อธิบายว่าการสร้างศัตรูของชาติ มีผลต่อความรับรู้ของประชาชนอย่างลึกซึ้ง โดยได้ยกตัวอย่างงานสำรวจทัศนคติของผู้นำท้องถิ่นคือ กลุ่มกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ ครุในระดับตำบลและหมู่บ้าน ในพ.ศ.2528 โดยผลจากการสำรวจพบว่าความเกลียดชังประเทศเพื่อนบ้านตามลำดับจากมากไปน้อยคือ เวียดนาม กัมพูชา ลาว และพม่า โดยให้เหตุผลว่าเขาเหล่านี้ไม่น่าไว้วางใจ คนไทยไม่ควรคบหาอย่างสนิทใจหรือแต่งงานด้วย โดยไม่มีเหตุผลของความเกลียดชังที่ชัดเจน เป็นความเกลียดชังที่เกิดขึ้นภายใต้นโยบายการสร้างชาติในยุคสมัยนั้น ซึ่งข้อมูลจากกรณีศึกษาชุมชนคลองหกพบว่าความเกลียดชังที่เกิดขึ้นยังคงมีอยู่ในระดับปัจเจกบุคคล โดยเฉพาะในกลุ่ม ผู้สูงอายุ ครู หรือผู้นำชุมชนที่มีอายุมากกว่า 40 ปี สะท้อนภาพของความเกลียดชังออกมาอย่างชัดเจน ผ่านการเล่าเรื่องการเสียดินแดน หรือผ่านภาพยนตร์เรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นต้น เหล่านี้คือสิ่งที่ เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการยอมรับความแตกต่าง ถึงแม้ในระดับนโยบายต้องการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรม แต่อุดมการณ์ชาตินิยมที่มีอยู่ในระดับปัจเจกบุคคล ได้ส่งผลต่อการสร้างคำอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับแรงงานเพื่อนบ้าน โดยพบว่าถึงความสัมพันธ์เป็นไปในเชิงบวกแต่การใช้คำเรียกแทนกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านยังเต็มไปด้วยการแบ่งแยกให้เป็นคนอื่นทั้งโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัว เป็นความย้อนแย้งระหว่างอุดมการณ์ชาติกับพหุวัฒนธรรมในระดับปัจเจกบุคคล อย่างไรก็ตามในกลุ่มเยาวชน กลับพบความย้อนแย้งระหว่างอุดมการณ์ชาติกับพหุวัฒนธรรมน้อยกว่ากลุ่มวัยกลางคน การใช้คำเรียกแทนกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านแตกต่างกัน มีลักษณะการยอมรับกันมากขึ้น การสร้างความเข้าใจเรื่องความหลากหลายหรือยกเลิกการสร้างอุดมการณ์ชาตินิยมจึงมีความสำคัญเพื่อสร้างสังคมแบบใหม่ในอนาคต ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญที่สามารถยกระดับสู่การพัฒนาจริยธรรมในขั้นต่อไปได้

5.5.2 ระดับการพัฒนาจริยธรรมในชุมชนพหุวัฒนธรรม

การพัฒนาจริยธรรมของชุมชนเมื่อพิจารณาตามหลักการของ Lawrence Kohlberg (อ้างใน ชัชชัย คุ่มทวีพร, 2540, น. 209-212) ที่เสนอไว้ 6 ขั้น คือ ขั้นที่ 1 การลงโทษและการเชื่อฟัง ขั้นที่ 2 แนวทางสัมพันธ์นิยม โดยใช้เหตุผลมาพิสูจน์ เพื่อสนับสนุนการกระทำของตน ขั้นที่ 3 แนวทางความสอดคล้องกันระหว่างบุคคลคือให้ความสนใจผู้อื่น ยอมรับคนอื่น การกระทำนั้นเป็นที่ยอมรับของคนที่เราให้ความสำคัญ ขั้นที่ 4 แนวการใช้กฎหมายและระเบียบ โดยเริ่มทำตามหน้าที่ของตนและบรรทัดฐานที่ดำรงอยู่ในสังคม ขั้นที่ 5 แนวทางประโยชน์นิยม คือการกระทำที่ถูกต้องได้รับการนิยามด้วยเรื่องสิทธิส่วนบุคคลและมาตรฐานความสุขที่สังคมโดยรวมยอมรับร่วมกัน โดยถือ

ว่าทุกคนเท่าเทียมกันและมีสิทธิได้รับความสุข ขั้นที่ 6 คือแนวทางการใช้หลักจริยธรรมสากลที่คำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชน ผลจากการศึกษาชุมชนคลองหกพบว่าเป็นการพัฒนาจริยธรรมในขั้นที่ 1 ที่ใช้แนวทางการลงโทษให้เชื่อฟัง คือการให้รางวัลเมื่อทำถูกต้องหรือการถูกลงโทษเมื่อทำผิด โดยในระดับชุมชนหากมีความขัดแย้งกับชาวบ้านหรือสร้างความเดือดร้อนให้กับชาวบ้าน กลุ่มแรงงานต้องออกจากพื้นที่ชุมชน หรือในระดับหอพัก มีข้อปฏิบัติในหอพักเรื่องความสะอาดและเรื่องความขัดแย้งระหว่างผู้อยู่อาศัยเช่น หากมีการทะเลาะวิวาทเกิดขึ้นเกิน 3 ครั้ง ต้องออกจากหอพัก เป็นต้น เป็นจริยธรรมขั้นที่ 1 ที่ใช้การลงโทษเพื่อให้ปฏิบัติตามเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ และพบว่ากติกาทั้งในระดับชุมชนและในหอพักมีความยืดหยุ่น และสามารถพูดคุยกันได้

5.5.3 การสร้างความสมดุลของความอดกลั้นกับคนแปลกหน้า

“คนแปลกหน้า” ที่ ปอล ริกเกอร์ (ปารณีย์ สิงห์สุริยา, 2559, น. 468-481) ได้อธิบายไว้คือคนที่มาจากประเทศอื่น พูดภาษาอื่น ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของ “เรา” ไม่ได้อยู่ในประวัติศาสตร์ความเป็นพวกพ้องเดียวกับเรา ซึ่งในกรณีของกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านกัมพูชา ที่ไม่ได้เป็นกลุ่มเดียวกับเราแล้วยังถูกทำให้เป็นศัตรูผ่านเรื่องราวทางประวัติศาสตร์การสร้างชาติของไทย จึงทำให้ความเป็น “คนแปลกหน้า” ของแรงงานเพื่อนบ้านกัมพูชา มีอคติทางชาติพันธุ์ซ้อนทับกันอีกชั้นหนึ่ง นอกจากนี้ยังพบว่าการอพยพเข้ามาของแรงงานเพื่อนบ้านที่มีจำนวนมากกว่าประชากรในหมู่บ้านดั้งเดิมถึง 8 เท่า นั้น ได้ทำลายตัวตนที่อาจถูกลดคุณค่าลงในระดับปัจเจกชนของชาวบ้านในชุมชน ส่งผลให้การสร้างอคติหรือการสร้างเครื่องมือเพื่อเปรียบเทียบตนเองให้เหนือกว่าคนแปลกหน้าต้องเพิ่มมากขึ้น

การใช้ความอดกลั้นของชาวบ้านในการทำความเข้าใจความหลากหลาย จึงต้องเพิ่มความอดกลั้น ในบริบทที่ซับซ้อนกว่า ที่ Scanlon (อ้างใน ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2552, น. 92-93) ได้อธิบายว่าความอดกลั้นนั้นเกิดจากฝ่ายที่มีอำนาจมากกว่ายอมอดกลั้นให้ฝ่ายที่มีอำนาจน้อยกว่าปฏิบัติตามต้องการ แม้ว่าฝ่ายที่มีอำนาจมากกว่าไม่เห็นด้วยหรือละเมิดบรรทัดฐาน จากกรณีศึกษาพบว่าในบริบทของชุมชนแห่งนี้ ความอดกลั้นเกิดขึ้นภายใต้บริบทที่ตัวตนของชาวบ้านในระดับปัจเจกบุคคลถูกลดคุณค่าลง จากการลดความสำคัญของชุมชนแบบเกษตรกรรม หรือจำนวนแรงงานเพื่อนบ้านที่มีมากกว่าสมาชิกของชุมชน อีกทั้งตัวตนที่ถูกลดทอนลงยังเกิดจากนโยบายของรัฐเอง ที่ไม่ได้ให้บทบาทการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการปัญหาในกรณีความขัดแย้งระหว่างโรงงานกับชาวบ้าน หรือระบบ ขั้นตอนต่าง ๆ ที่ไม่เอื้ออำนวยให้ชุมชน หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้แสดงบทบาทของตนเอง ทำให้ตัวตนในระดับชุมชนก็ถูกลดทอนคุณค่าลงไปด้วย

การสร้างสมดุลระหว่างความอดกลั้นต่อคนแปลกหน้า จึงมีระดับความอดกลั้นที่แตกต่างกันไปตามบริบทของแต่ละชุมชน การสร้างให้ “คนอื่น” หรือ “คนแปลกหน้า” ให้มีระดับความ

เข้มข้นของความแตกต่าง หรือ อคติ ระหว่างกัน จึงสัมพันธ์กับระดับการใช้ความอดกลั้นของชาวบ้านในชุมชนด้วย

5.6 ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเรื่องจริยธรรมการอยู่ร่วมกันของชุมชนพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชนคลองหก ทำให้ได้ทราบการปรับตัวของชุมชน การเรียนรู้เพื่ออดกลั้นกับความแตกต่างและเงื่อนไขที่สนับสนุนให้เกิดสังคมในลักษณะพหุวัฒนธรรม จากผลการวิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

5.6.1 ข้อเสนอแนะในเชิงวิชาการ

1) จากการทบทวนงานศึกษาที่ผ่านมาพบว่างานในเชิงพหุวัฒนธรรม โดยเฉพาะในพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมที่อยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงเพื่อรองรับการเติบโตของอุตสาหกรรมนั้น การเปลี่ยนแปลงไปของพื้นที่เกษตรกรรมโดยเฉพาะบริเวณชานเมืองยังพบค่อนข้างน้อย ส่วนใหญ่เป็นงานศึกษาพหุวัฒนธรรมในพื้นที่ที่มีลักษณะความเป็นเมือง หรือการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ดังนั้นการศึกษาในบริบทของความเป็นชุมชนชานเมืองท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนา จึงช่วยให้เห็นการปรับตัวของชุมชนทั้งในเชิงเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการวางแผนเพื่อเตรียมความพร้อมให้กับชุมชนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นผลจากนโยบายการพัฒนา

2) การใช้แนวคิดจริยธรรมและพหุวัฒนธรรม ช่วยให้เห็นมุมมองของการถูกลดคุณค่าชาวบ้านในชุมชนหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ต้องกลายเป็นเพียงปลายทางเพื่อรองรับนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจ ภาพความซ้อนทับและย้อนแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทยค่อนข้างชัดเจน คือในบางครั้งเราได้ภาคภูมิใจกับความเป็นชาติไทยของตนโดยการเปียดขับกลุ่มที่แตกต่างให้เป็น “คนแปลกหน้า” แต่ในขณะเดียวกันองค์กรบริการส่วนตำบลเองก็ถูกทำให้เป็น “คนอื่น” ที่ไม่สามารถกำหนดนโยบายของตนเองได้ ความซับซ้อนเหล่านี้เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ทั้งโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัว การทำให้คนอื่นกลายเป็นคนแปลกหน้าอาจไม่ใช่เพียงเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของตนเองให้ชัดเจนมากขึ้นเท่านั้น แต่อาจหมายถึงการผ่อนคลายความอดกลั้นจากการถูกทำให้กลายเป็นคนอื่นในรัฐของตนเองด้วย

5.6.2 ข้อเสนอเชิงนโยบาย

1) ผลจากการศึกษาพบว่ามีนโยบายที่สนับสนุนให้เกิดสังคมพหุวัฒนธรรม ในหลายระดับทั้งในระดับกระทรวง หรือระดับจังหวัด เพื่อสนับสนุนการสร้างสังคมที่เป็นธรรมและเคารพความแตกต่างหลากหลายผ่านกฎหมายหรือระเบียบต่างๆ แต่ไม่มีกระบวนการหรือปฏิบัติการเพื่อสร้างความเข้าใจในระดับปัจเจกบุคคล เพื่อรื้ออคติทางชาติพันธุ์ ทำให้เกิดความย้อนแย้งระหว่าง

นโยบายกับการปฏิบัติในหลายระดับ ดังนั้นสิ่งที่ควรเพิ่มเติมนอกเหนือจากการกำหนดนโยบายคือการมีปฏิบัติการเพื่อรื้ออคติระหว่างชาติพันธุ์ และสร้างความเข้าใจระหว่างกันให้มากขึ้น

2) ความซ้อนทับกันของการบริหารงาน ระหว่างหน่วยงานรัฐต่างๆ ที่ส่งผลให้องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ไม่สามารถจัดการบริหารงานด้วยตนเองได้ ด้วยข้อจำกัดทางกฎหมาย อบต.จึงเป็นเพียงพื้นที่ปลายทางเพื่อรองรับนโยบายการพัฒนาต่างๆ แต่ไม่สามารถกำหนดนโยบายของตนเองได้ โดยเฉพาะการกำหนดผังเมือง ที่ถูกกำหนดจากส่วนกลาง ส่งผลให้พื้นที่ต้องเตรียมรับมือกับผลกระทบที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่านโยบายการจัดการกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านนั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่มีส่วนร่วมในการกำกับดูแล หรือการจัดการในเชิงข้อมูลพบว่าไม่สามารถระบุจำนวนแรงงานอพยพในพื้นที่รับผิดชอบของตนได้ ซึ่งเป็นข้อมูลเบื้องต้นที่สำคัญต่อการวางแผนการพัฒนาในระดับท้องถิ่น

5.6.3 ข้อเสนอแนะในเชิงการพัฒนา

1) จากการศึกษาพบว่าการจัดกระบวนการเพื่อสร้างความเข้าใจสังคมพหุวัฒนธรรม การสร้างความเข้าใจประวัติศาสตร์ของประเทศเพื่อนบ้าน มีความจำเป็นมากทั้งกับบุคคลากรในหน่วยงานรัฐและประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ต้องได้รับการคลี่คลายอคติระหว่างชาติพันธุ์เพื่อลดความกดดัน ความอดกลั้น และคลี่คลายความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่

2) หน่วยงานส่วนท้องถิ่นควรให้ความสำคัญกับการรวบรวมข้อมูลเชิงสถิติของกลุ่มแรงงานในพื้นที่ ให้เป็นระบบมากขึ้น เพื่อใช้เป็นประโยชน์ในการวางแผนนโยบายการพัฒนาท้องถิ่น ทั้งในเชิงสิทธิ การดูแลสุขภาพพยาบาล การศึกษา หรือการรักษาความปลอดภัยในชุมชน เพื่อให้กระบวนการทำงานของหน่วยงานส่วนท้องถิ่นตอบสนองความต้องการของประชาชนทุกกลุ่ม

5.6.4 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1) จากงานวิจัยชิ้นนี้พบว่าการจัดการภายในโรงงานและหอพัก ของกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านมีความน่าสนใจ โดยเฉพาะการเอาเปรียบของกระบวนการต่อใบอนุญาตทำงานของกลุ่มแรงงานเพื่อนบ้านซึ่งเป็นผลจากการไม่รู้กฎหมายของกลุ่มแรงงานเพื่อเป็นประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาในอนาคต

2) การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มแรงงานในหอพักเดียวกัน ที่มีทั้ง ไทย กัมพูชา และลาว ซึ่งเป็นเหมือนแบบจำลองของชุมชน ศึกษาการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างไร การจัดการปัญหา หรือมีการเรียนรู้ระหว่างกันอย่างไร เพื่อใช้เป็นต้นแบบของการอยู่ในสังคมที่มีความหลากหลายของกลุ่มคนที่มาจากประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรมการจัดหางาน. (2557ก). สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว. ข้อมูลคนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตทำงานทั่วราชอาณาจักร ประเดือนเมษายน 2559. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2559. จาก <http://wp.doe.go.th>.
- กรมการจัดหางาน. (2557ข). สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว. ข้อมูลคนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตทำงานทั่วราชอาณาจักร ประจำปี 2557. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2559. จาก <http://wp.doe.go.th>.
- กรมการจัดหางาน. (2558). สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว. ข้อมูลคนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตทำงานทั่วราชอาณาจักร ประจำปี 2558. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2559. จาก <http://wp.doe.go.th>.
- กรมโยธาธิการและผังเมือง. (2557). โครงการวางแผนและจัดทำผังเมืองรวมจังหวัดปทุมธานี รายงานฉบับกลาง. กรุงเทพฯ: กระทรวงมหาดไทย.
- กาญจนา พูลแก้ว. (2558). เอกสารอัดสำเนาอนุสัญญาองค์การแรงงานระหว่างประเทศ ฉบับที่ 187 ว่าด้วยกรอบเชิงส่งเสริมการดำเนินงานความปลอดภัยและอาชีวอนามัย ค.ศ.2006 (พ.ศ.) 2549. กรุงเทพฯ: สำนักพัฒนามาตรฐานแรงงาน.
- กิตติศักดิ์ วิทยาโกมลเลิศ และคณะ.(2553). โครงการศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนตลาดเก่าริมน้ำทุ่งรังสิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- เกษม เพ็ญภินันท์. (2552). บทนำ: มนุษยศาสตร์กับความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรมในมนุษยศาสตร์ ใน ความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรมในมนุษยศาสตร์. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- จิราภา วรเสียงสุข. (2558). ทฤษฎีสังคมวิทยายุคคลาสสิก. กรุงเทพฯ: เอ็ม แอนด์ เอ็ม เลเซอร์พริ้น
- ซัชชัย คุ่มทวีพร. (2540). จริยศาสตร์ ทฤษฎีและการวิเคราะห์ปัญหาจริยธรรม. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช. (2552). ความหลากหลายทางวัฒนธรรมจากหลอมรวมเป็นหนึ่งใน สู่ผสมผสานผสานพันทาง ใน ความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรมในมนุษยศาสตร์. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- เชษฐา พวงหัตถ์. (2548). Structure-Agency : โครงสร้าง-ผู้กระทำการ. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติสาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ฐิติมา อาพัทธนันท์. (2556). เนื้อหาความเป็นพหุวัฒนธรรมในแบบเรียนไทย. วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง 9 (1): 107-130.

- ฐิวัรี วีระสพประสงค์. (2556). *การใช้ร่างกายปฏิบัติการทางสังคมของคนเสื้อแดง กรณีศึกษาคนชนบทอีสาน*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, สาขาชนบทศึกษาและการพัฒนา สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร.
- ดุสิต หวันเหลี่ยม. (2552). *การพัฒนาแนวคิดวัฒนธรรมमानอันท์ของสังคมพหุวัฒนธรรมตามทฤษฎีของตำรวจตระเวนชายแดนที่มีประสบการณ์ปฏิบัติงานในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ใน เอกสารประกอบการประชุมวิชาการและเสนอผลงานวิจัย มหาวิทยาลัยทักษิณ ครั้งที่ 19 ประจำปี 2552*. สงขลา.
- ธงชัย วินิจจะกุล. 2556. *กำเนิดสยามจากแผนที่ ประวัติศาสตร์ภูมิกายาของชาติ*. กรุงเทพฯ: คบไฟ.
- ธเนศ วงศ์ยานาวา. 2552. *ความไม่หลากหลายของความหลากหลายทางวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สมมติ.
- นฤพนธ์ ดั้ววิเศษ. (2554). Pluralism คอลัมน์ ศัพท์มานุษยวิทยา. *พหุวัฒนธรรม จดหมายข่าวศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)* 13 (73): 4.
- นฤมล นิราทร. (2555). *การย้ายถิ่นของแรงงานในอาเซียน: กรณีแรงงานไร้ฝีมือในประเทศไทย*. บทความนำเสนอในงานสัมมนาโครงการธรรมศาสตร์-อาเซียน เราจะอยู่ร่วมกันอย่างไรในอาเซียน: ประชาคมหลากหลายภายใต้ความหลากหลาย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ 30 เมษายน 2555.
- นิพนธ์ วิเชียรน้อย. (2552). *ปทุมธานี: สภาพแวดล้อมและประวัติศาสตร์กับข้อพิพาทที่ดินเขตการปกครองท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เนืองน้อย บุญเนตร. (2539). *จริยศาสตร์ตะวันตก ค่านิยม มิลล์ ฮอบส์ รัสเซลล์ ชาร์ลส์*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปกรณ์ สิงห์สุริยา. (2559). *ความเคารพยอมรับในปรัชญาของปอล ริกเกอร์*. ใน สุวรรณ สถาอนันต์ (บรรณาธิการ). *สร้างแผนที่จริยศาสตร์*. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- พฤกษ์ เถาวิล. (2553). *นโยบายการจัดการแรงงานข้ามชาติของไทย: จากความเกลียดกลัวคนต่างชาติถึง (เหนือกว่า) สิทธิมนุษยชน*. *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง* 6 (3): 1-30.
- พัทธธีรา นาคอุไรรัตน์. (2557). *อ่าน (ใหม่) เรื่องสั้นว่าด้วย “การอยู่ร่วมกัน” สังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ในรอบหนึ่งศตวรรษแห่งความรุนแรง (พ.ศ.2547-2557)*. *วารสารกึ่งวิชาการ รุสมีแล* 35 (4): 47-56.
- พิเชฐ สายพันธุ์. (2558). *ชาติพันธุ์ภาวะ จากเสรีนิยมสู่เสรีนิยมใหม่*. ม.ป.ท.

- แพรว ศิริศักดิ์ดำเกิง.(2550). การรับรู้ “พหุวัฒนธรรม” ในสังคมไทย. *เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการนานาชาติเรื่อง วิถีชีวิตการรับรู้ และการดำรงชาติพันธุ์ในสุวรรณภูมิ ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน) วันที่ 30-31 สิงหาคม 2550. ภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.*
- ไมเคิล แชนเดล. (2558). *ปรัชญาสาธารณะ* กรุงเทพฯ: openworld.
- รัชนิวรรณ เวชพฤติ. (2542). *พื้นที่ศึกษาบริเวณคลองรังสิต: การเปลี่ยนแปลงจากลักษณะชนบทเป็นเมืองในบริเวณตอนเหนือกรุงเทพมหานคร. ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.*
- วันเพ็ญ สุภาจันทร์, เกียรติภา บุญปราการ และ เอมอร เจียรมาศ. (2556). ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันผ่านพื้นที่การแต่งงานข้ามชาติพันธุ์. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์* 5 (1): 76-89.
- ศิริจิต สุนันตะ. (2556). สถานการณ์โต้แย้งเรื่องพหุวัฒนธรรมในประเทศไทย: Learning from the west? The state of the multicultural debate in Thailand. *วารสารภาษาและวัฒนธรรม* 32 (1): 5-30.
- สถาบันวิจัยประชากรและสังคม. (2557). *การศึกษาของบุตรหลานแรงงานข้ามชาติในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล, มูลนิธิโตโยต้า.*
- สุนทรีย์ อาสะวีย์. 2530. *ประวัติศาสตร์รังสิต: การพัฒนาที่ดินและผลกระทบต่อสังคม พ.ศ.2431-2457. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.*
- สุภางค์ จันทวานิช. (2550). *บทสรุปโครงการวิจัยพหุลักษณะในสังคมไทย โครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิตด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปี 2549. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว).*
- สุไรยา วานี และ มะรอนิง สาแลมิง. (2557). การอยู่ร่วมกันของชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษาตำบลทรายขาวอำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี. *วารสารการเมืองการปกครอง ประเด็นปัจจุบันในอาเซียน* 4 (1): 204-219.
- องค์การบริหารส่วนตำบลบึงคำพร้อย. (2557). *แผนพัฒนาสามปีองค์การบริหารส่วนตำบลบึงคำพร้อย (พ.ศ.2557-2559).* ปทุมธานี: องค์การบริหารส่วนตำบลบึงคำพร้อย.
- อภิญา เลื่อนฉวี. (2553). เคลื่อนย้ายแรงงานเสรีในอาเซียน:ผลกระทบอย่างไรต่อไทย. *วารสารสถาบันพระปกเกล้า* 8 (3): 77-89.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2544). *มิติชุมชน วิถีคิดท้องถิ่นว่าด้วย สิทธิ อำนาจและการจัดการทรัพยากร. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).*

อำไพ อุตสาหกรรม. (2542). *ความเป็นประชาสังคมในการปฏิบัติการทางสังคมของชุมชนชนบทภาคเหนือ*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, สาขาวิชา การศึกษานอกระบบ.

อำเภอัญบุรี. (2545). *ที่ระลึกเนื่องในโอกาสครบรอบ 100 ปีเมืองธัญบุรี 13 มีนาคม 2545*. ปทุมธานี: อำเภอัญบุรี.

อุทิศ สังขรัตน์. (2559). ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2559. จาก http://www.baanjomayut.com/library_2/extension-2/south_historic_district/03.html.

ภาษาอังกฤษ

Delanty, G. (2003). *Community*. New York: TJ international Ltd.

ภาคผนวก

ประเภทของโรงงานที่ต้องขออนุญาต

ตารางผนวกที่ 1 จำนวนโรงงาน เงินทุน คนงานและจำนวนแรงม้า จำแนกตามจำพวกอุตสาหกรรม
ในพื้นที่จังหวัดปทุมธานี

จำพวกที่	จำนวนโรงงาน	ร้อยละ	เงินทุน	ร้อยละ	คนงานรวม	ร้อยละ	แรงม้า	ร้อยละ
จำพวกที่ 1	18	0.53	70.62	0.02	232	0.08	243.71	0.01
จำพวกที่ 2	311	9.09	2,083.67	0.50	4,707	1.65	9,673.43	0.22
จำพวกที่ 3	3,091	90.38	417,189.11	99.49	280,949	98.27	4,398,700.05	99.78
รวม	3,420	100.00	419,343.40	100.00	285,888	100.00	4,408,617.19	100.00

ที่มา: สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดปทุมธานี ข้อมูล ณ วันที่ 30 มิถุนายน 2557

กฎกระทรวงที่ออกตามความในพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535

พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535 ได้กำหนดให้มีการออกกฎกระทรวง เพื่อเป็นหลักเกณฑ์และข้อปฏิบัติสำหรับผู้ประกอบการโรงงานที่จะดำเนินการให้ถูกต้องตามกฎหมาย และให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ปลอดภัย ไม่ก่อเหตุเดือดร้อนอันตรายต่อบุคคล ทรัพย์สิน และสิ่งแวดล้อม กฎกระทรวง 8 ฉบับแรก มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 16 ตุลาคม 2535 เป็นต้นมา กล่าวถึงการให้โรงงานตามประเภทหรือชนิดที่ระบุในบัญชีท้ายกฎกระทรวงนี้เป็นโรงงาน ตามกฎหมาย และยังได้แบ่งจำแนกโรงงานเหล่านี้เป็นโรงงานจำพวกที่ 1, 2 และ 3 กล่าว โดยย่อ ดังนี้

โรงงานจำพวกที่ 1 หมายถึง โรงงานขนาดเล็กไม่มีปัญหามลพิษและสามารถประกอบกิจการโรงงานไปได้ โดยไม่ต้องขออนุญาตได้แก่ โรงงานบางประเภทที่ใช้เครื่องจักรไม่เกิน 20 แรงม้า และคนงานไม่เกิน 20 คน แต่ทั้งนี้มิใช่เป็นกฎตายตัว เพราะโรงงานขนาดเล็กบางประเภทที่มีปัญหามลพิษ ก็ถูกจำแนกไว้เป็นจำพวกที่ 3 ก็มี เช่น โรงงานชุบโลหะด้วยไฟฟ้า เป็นต้น

โรงงานจำพวกที่ 2 หมายถึง โรงงานขนาดกลาง ไม่มีปัญหามลพิษหรือหากมีก็เล็กน้อยและสามารถตั้งโรงงานไปก่อนได้ หากแต่เมื่อจะเริ่มเดินเครื่องจักร ผู้ประกอบการโรงงานต้องแจ้งแก่ทางราชการทราบ ได้แก่ โรงงานบางประเภทที่ใช้เครื่องจักรไม่เกิน 50 แรงม้า และคนงานไม่เกิน 50 คน

โรงงานจำพวกที่ 3 หมายถึง โรงงานขนาดใหญ่ที่มีปัญหามลพิษ หรือที่เสี่ยงต่ออันตรายและผู้ประกอบการต้องขออนุญาตก่อนจะตั้งโรงงาน การพิจารณาว่ากิจการของผู้ประกอบการโรงงานจัดจำแนกอยู่จำพวกใด ให้ตรวจสอบดูจากบัญชีท้ายกฎกระทรวงออกตามความในพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535 หรือสอบถามได้จากกรมโรงงานอุตสาหกรรม และสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดทุกแห่ง (น. 377-378)